

Eroauttamisen kehittäminen

Kohti sovittelevaa yhteistyövanhemmuutta

Tuija Mehto

Opinnäytetyö

Huhtikuu 2016

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK

Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen

Tekijä(t) Mehto, Tuija	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK	Päivämäärä 4.4. 2016
	Sivumäärä 87 s.	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Eroauttamisen kehittäminen Kohti sovittavaa yhteistyövanhemmuutta		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Asta Suomi ja Johanna Moilanen		
Toimeksiantaja(t) Konneveden sosiaali- ja terveyslautakunta		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö käsittelee erovanhemmuuteen liittyviä ongelmia ja eropalvelujen kehittämistä. Lastenvalvojan huolto- ja tapaamissopimuspalvelua käyttää noin 90 % erovanhemmista sopiakseen huoltajuudesta, lapsen asumisesta, tapaamisesta ja elatuksesta. Erot ja huoltoriidat ovat monien suomalaisten todellisuutta ja vaikuttavat vanhempien ja lasten elämään, koska noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron. Työn teoriaosuudessa käydään läpi erovanhemmuuteen vaikuttavia keskeisiä lakeja. Tutkimuskirjallisuus antaa huolto- ja tapaamissasioista ajantasaista tietoa aiheen oikeudellisesta sisällöstä sekä avaa lastenvalvojantyötä erovanhempien kanssa. Teoriaosassa esitellään myös perheasioiden sovittelun erilaisia toimintamalleja. Eroon liittyvät ongelmat tulevat esiin myös muissa perhepalveluissa kuten perhetyössä.</p> <p>Kvalitatiivisen opinnäytetyön aineistona on kuuden eri keskisuomalaisen kunnan lastenvalvojan puolistrukturoidut teemahaastattelut, yhden perhetyönesimiehen ja kolmen perhetyöntekijän haastattelut. Analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Haastatteluiden mukaan lastenvalvojien asiakastyö erovanhempien kanssa on mielenkiintoista, mutta myös haastavaa lapsen edun ja vanhemmuuden pohdintaa. Lain mukaan vanhemmat solmivat keskenään huolto- ja tapaamissopimuksen, jonka lastenvalvoja vahvistaa, jos se on lapsen edun mukainen. Tuentarpeet vaihtelevat erotilanteessa, koska perheiden tilanteet ovat yksilöllisiä. Tulosten mukaan erotilanteessa on tärkeää saada tukea, jotta vanhemmat jaksavat erokriisissä toimia lastensa huoltajina. Riitaisuudesta on tärkeää päästä yhteistyövanhemmuuteen. Tuloksena voidaan todeta, että perhepalveluissa tiedon lisääntyminen erokysymyksistä sekä lastenvalvojien ja perhepalveluissa työskentelevien yhteistyö lisää eroperheiden tukemisen mahdollisuuksia.</p>		
Avainsanat (asiasanat)		
eroaminen, sosiaalitoimistot, vanhemmuus, huoltajuuskiistat, sovittelu		
Muut tiedot		

Description

Author(s) Mehto, Tuija	Type of publication Master's thesis	Date 4.4. 2016
	Number of pages 87 p.	Language of publication: Finnish
		Permission for web publication: x
Title of publication Development of support in divorce situations Towards conciliatory co-parenting		
Degree programme Master's Degree in Social Services		
Supervisor(s) Asta Suomi and Johanna Moilanen		
Assigned by Konneveden sosiaali- ja terveystalokunta (The Social and Health Care Board of Konnevesi)		
<p>Abstract</p> <p>The thesis examined problems of parenthood in divorce and the development of the social services in custody issues. Child welfare officers' custody and meeting agreement services are given in social offices and they are used by about 90% of divorced parents in order to agree on their children's custody, residence, meeting and alimony issues. Custody disputes affect many parents' and children's lives because about 30 000 children annually experience their parents' divorce.</p> <p>The theoretical part of the thesis reviews the legislation related to divorce and parenthood. The latest research information on custody and meeting issues gives updated information about the legal side of the topic as well as about child welfare officers' work with divorced parents. The theoretical part also presents a variety of operational models of family mediation. In addition, the thesis concerns with co-parenting difficulties. Divorce-related problems are also known in other family services, such as family work.</p> <p>The data of this qualitative study came from semi-structured theme interviews with the child welfare officers of six municipalities, one family service director and three family service employees. The interviews were conducted in Central Finland. The data analysis was conducted by using a data-driven content analysis. According to the interviews, the child welfare officers' client work with the parents was interesting but also challenging when keeping the children's best interests in focus. As decreed by law, the parents sign a custody and meeting agreement. The child welfare officers confirm the agreement if it is in the best interests of the child. The families' support needs vary because each family has its own unique situation. According to the results, support is important so that the parents learn to cooperate as their children's custodians instead of wasting their energy in disputes. As a result, it can be concluded that increased knowledge of divorce issues and cooperation between the child welfare officers and family workers may improve the opportunities of divorce support.</p>		
Keywords/tags (subjects) separation, social welfare offices, parenthood, custody disputes, arbitration		
Miscellaneous		

Sisällys

1. Ero ja vanhemmuus.....	5
2. Eroasioihin vaikuttavat keskeiset lait.....	7
3. Sosiaalitoimi ja lapsiperheellisten erot	11
3.1 Huoltajuus ja vanhemmuus	13
3.2 Huoltajuuden monia muotoja.....	14
3.3 Asumisratkaisut ja tapaamiset.....	19
4. Erovanhemmuus ja lapset	24
4.1 Lapsi erotilanteessa	26
4.2 Ero ja ihmissuhdeverkosto.....	30
4.3 Perheasioiden sovittelu riitatilanteissa	31
4.2 Toimintamalleja huoltoriitojen sovitteluun.....	34
5. Opinnäytetyön toteuttaminen.....	40
5.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävät.....	40
5.2 Tutkimusmenetelmä.....	41
5.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu	43
5.4 Aineiston analyysi.....	47
6. Opinnäytetyön tulokset.....	49
6.1 Asiakastyö lastenvalvojien huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluissa	49
6.1.1 Ongelmia sopimusneuvotteluissa	52
6.1.2 Lasten tarpeet ja mielipide sopimusneuvottelussa.....	53
6.1.3 Lastenvalvojien ajatuksia yhteistyövanhemmuuden tukemisesta	56
6.1.4 Eroauttamisen kehittäminen ja moniammatillinen yhteistyö	58
6.2 Asiakastyö perhetyössä	62
6.2.1 Erotilanne perhetyössä	64
6.2.3 Lasten tarpeiden huomioiminen perhetyössä	66
6.2.4 Perhetyö ja yhteistyövanhemmuuden tukeminen.....	67
6.2.7 Eroauttamisen kehittäminen ja moniammatillinen yhteistyö	70
7. Pohdinta.....	72
7.1 Tutkimuksen luotettavuus	72
7.2 Tutkimuksen eettisyys	74
7.3 Johtopäätökset.....	75
Lähteet.....	79
Liite 1 lastenvalvojan haastatteluteemat	84

Liite 2 perhetyön esimiehen haastatteluteemat	85
Liite 3 perhetyöntekijän haastatteluteemat.....	86
Liite 4 Näyte aineiston taulukoinnista.....	87
Taulukko 1. YK:n lasten oikeudet ja keskeiset vanhemmuuteen vaikuttavat lait....	10
Taulukko 2. Opinnäytetyönaineisto.....	44
Taulukko 3. Esimerkki aineiston analysoimisesta.....	48

1. Ero ja vanhemmuus

Erovanhemmat (noin 90 %) sopivat yleensä lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevat sopimuksensa sosiaalitoimistossa lastenvalvojan luona.

Lastenvalvoja vahvistaa tehdyt sopimukset, kun ne ovat lapsen edun mukaisia.

Useimmat erovanhemmat pystyvät sopimaan lapsiin liittyvistä asioista ja oppivat ajan kanssa toimimaan yhteisyyssä vanhempina. Tuen tarpeet voivat kuitenkin liittyä akuuttiin erokriisiin, erilaisiin muutosvaiheisiin kuten asumisjärjestelyihin, tapaamisrytmiin ja muihin sopeutumista vaativiin muutoksiin. (STM Kuntainfo 1/2014.)

Huolimatta siitä, että suurin osa vanhemmista solmii sopimuksen lastensa asioista, eroon ja lasten huoltoon liittyvät ongelmat ovat varsin yleisiä. Avioerot ja

huoltoriidat ovat monien suomalaisten todellisuutta ja vaikuttavat vanhempien ja lasten elämään, koska noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa avioeron.

Usein on vaikea arvioida erokriisissä olevan perheen avuntarvetta, koska perheiden tilanteet ja voimavarat ovat niin yksilöllisiä. (Antikainen 2007, 21, 25; STM Kuntainfo 1/2014.)

Lastenvalvojen käytännöntyön kokemuksen mukaan oikeuteen päätyvät huoltoriidat koskettavat vain pientä osaa niistä vanhemmista, jotka jatkavat riitelyä tahoillaan.

Riitely rasittaa niin lasten kuin aikuistenkin elämää ja tulee esiin erilaisina palveluntarpeina niin perhetyössä, koulukuraattorin vastaanotolla kuin nuoriso- ja vapaa-aikapalveluissa jne. (Haavisto & Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 8 - 9.)

Huolto- ja tapaamissopimus perustuu lapsen edun määrittelemiseen. Lapsen etua kuvaa kunkin lapsen yksilölliset tarpeet. (Koulu 2014, 309.) Lapsen etua on määritelty myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, kuten esimerkiksi artiklat 18 -20 kertovat lapsen hoivan ja huolenpidon jakautuvan vanhempien ja valtiovallan välille. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, Unicef; Koulu 2014, 313.) Käräjäoikeuksissa

käsitellään vuosittain 1800 - 2 000 huoltoriitaa. Yli puolet niistä on uusintariitoja, joista osa muodostuu pitkäkestoiksi riidoiksi. Tuomioistuinten pyytämät olosuhdeselvitykset työllistävät sosiaalitoimea. (STM Kuntainfo 1/2014.) Sosiaali- ja terveysministeriö on ottanut kantaa (STM Kuntainfo 1/2014) siihen, että eroasioiden käsittelyn painopiste tulisi olla peruspalveluissa, joita erityispalvelut tukevat. Opinnäytetyön aiheen valintaan on vaikuttanut sosiaali- ja terveysministeriön linjaukset.

STM:n kanta on, että varhainen tuki kuntien palveluissa ennaltaehkäisee huoltoriitoja. Tuomioistuinsovittelu on suunnattu *erityiseksi sovittelupalveluksi* silloin, kun vanhemmille *muissa eropalveluissa* tarjottu apu ei tuo asiaan ratkaisua. Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu ei korvaa sosiaalitoimelle kuuluvia tehtäviä, vaan eroperheiden tuen ja huoltoriitojen *sovittelun painopisteen tulee edelleen olla kunnallisissa peruspalveluissa. Tämän vuoksi on huolehdittava siitä, että kunnat voivat tarjota riittävästi lastenvalvojan sopimuspalvelua, perheasiain sovittelua sekä muuta tukea erotilanteisiin.* Sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksessa on tarkoitus ohjata lapsiperheiden palvelujen painopistettä erityispalveluista yleispalveluihin. Tavoitteena on tarjota matalan kynnyksen tukea ennaltaehkäisevästi ja turvata tarvittava tuki perheille ajoissa ennen ongelmien vaikeutumista. (STM. Kuntatiedote 1/2014.)

Omaakohtainen kiinnostukseni opinnäytetyön aiheeseen on syntynyt työssäni sosiaalitoimistossa, jossa olen työskennellyt perhetyöntekijänä ja lastenvalvojan työparina eroasioissa. Olen pohtinut sitä, miten tukea erovanhempia asialliseen yhteistyöhön, jotta paljon puhuttu lapsen etu toteutuisi. Olisiko mahdollista lisätä tukea vanhemmuuteen eroprosessin alussa, kun vanhemmat asioivat lastenvalvojan luona ja tekevät huolto- ja tapaamissopimuksen? Toimiva yhteistyö vanhempien välillä tukee myös aikuisten hyvinvointia, että jaksetaan katsoa tulevaisuuteen toiveikkaasti eron tuomien muutosten jälkeen.

Paikkakuntani sosiaalitoimistossa olemme kehittäneet työparityöskentelyä, jossa huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluissa tuemme vanhempia yhteistyö- vanhemmuuteen. Olemme yhdistäneet lastenvalvojan ja perhetyöntekijän

osaamista. Aihe kiinnostaa minua myös perheasioiden sovittelu-koulutuksen myötä tulleeeseen havaintoon ja tarpeeseen kehittää yhteistyövanhemmuuden tukemista.

Kiinnostusta aiheeseen on kasvattanut myös kokemukseni perhe- ja lastensuojelutyössä, jossa tulee usein vastaan vanhempia ja lapsia, jotka kipuilevat eron tuomien ongelmien kanssa. Tunteet ovat luonnollisia erokriisissä ja niiden käsittelyyn tulee etsiä apua, jotta pääsee elämässään eteenpäin eikä jäädä riitelyn kierteeseen. Vanhemmuus jää jäljelle eronkin jälkeen – lapset tarvitsevat vanhempiaan ja vanhemmat lapsiaan. (Panttila 2005, 13.)

Huolto- ja tapaamissopimuksen tekeminen on neuvottelutilanteena erityisen jännitteinen ja haastava. Sopimuksen käytäntöön saattaminen asettaa vanhemmuudelle haasteita kahdella tavalla. Yleisesti ottaen vanhempana toimiminen ja lapsen tarpeista huolehtiminen voi olla vaikeaa eroon liittyvän tunnekuorman ja lukuisten käytännön asioiden hoitamisen vuoksi. Toiseksi yhteistyövanhemmuuden käynnistäminen ei ole yksinkertaista tilanteessa, jota on edeltänyt erilaiset perheen ongelmat tai yllättäen tapahtunut ero. Eroperheet ovat hyvin erilaisia, osa vanhemmista selviää vähäisellä tuella eteenpäin ja osa perheistä tarvitsee enemmän tukea. (Pösö 2008, 93, 95; Castren 2009, 158 – 159.)

Opinnäytetyöni etenee luvuittain seuraavalla tavalla. Aluksi käsitellään luvussa 2 keskeisimmät lait, jotka määrittelevät vanhempien oikeuksia ja tehtäviä suhteessa lapsiinsa. Luku 3 avaa huolto- ja tapaamissopimuksen sisältöä, jossa käsitellään keskeisimpiä käsitteitä, jotka liittyvät huoltajuuden määräytymiseen ja lapsen tosiasialliseen huoltoon. Luvussa 4 käsitellään erovanhemmuuden piirteitä ja lasten kokemuksia erotilanteessa sekä esitellään perheasioiden sovittelun keinoja. Luku 5 käsittelee opinnäytetyön toteuttamista ja luku 6 työn tuloksia. Luku 7 sisältää pohdintaa ja johtopäätökset.

2. Eroasioihin vaikuttavat keskeiset lait

Lait ovat ikään kuin tukirakenne erossa sovittavien asioiden taustalla, varsinkin silloin kun asiat ovat epäselviä tai riitaisia. Lakien tarkoitus on turvata lapsen oikeus suojaan

ja tasapainoiseen kasvuun. Lait määrittelevät vanhempien asemaa juridisesti, heidän tehtäviään ja oikeuksiaan. Lapsella on oikeus saada huoltoa lähinnä omilta vanhemmiltaan. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat vaikuttaneet kansalliseen lainsäädäntöön.

Vanhemmilla on erotilanteessa oikeus sopia huoltajuudesta ja tapaamisesta. Jos vanhemmat ovat asioista erimielisiä, lakien tarkoitus on auttaa määrittelemään lapsen edun mukainen ratkaisu. Sen vuoksi on tarpeen tutustua lasten oikeudelliseen asemaan ja vanhemmuutta sääteleviin lakeihin. Suomalainen lainsäädäntö vaikuttaa useiden lakien kautta perheeseen ja erotilanteisiin. Lainsäädäntö vaikuttaa sosiaalipalvelujen käytäntöön ja suoraan siihen, miten erovanhempia ohjeistetaan sopimaan huoltajuudesta ja vanhemmuudesta. (Koulu 2014, 83–84; Aaltonen 2009, 15–17.)

Perhesuhteiden oikeudellinen pohja ja niistä määrääminen ei ole kuitenkaan ongelmaton. Hoiva ja huolenpito kuuluvat lähtökohtaisesti perheelle, jolloin huolenpitoa pidetään yksityisoikeudellisena ja perheen autonomiaan kuuluvana alueena. Huolenpitoa tarjoavat myös julkiset palvelut kuten päiväkodit, koulut, sosiaalitoimi ja lastensuojelu. Lapsen huostaanotto on esimerkki ääritilanteista, jolloin huolenpidosta vastaa perheen sijaan lastensuojelu. Näissä tilanteissa on jouduttu arvioimaan lapsen edun toteutumista, tukitoimien merkitystä ja vanhempien kykyä huolehtia lapsesta. (Koulu 2014, 114; Valjakka 2002, 53–55.)

Sanna Koulun (2014) väitöskirjan mukaan laki lähtökohtaisesti olettaa vanhempien huolto- ja tapaamissopimuksessa pystyvän määrittelemään lapsen edun.

Vanhemmuuteen liittyy myös lapsen ja vanhemman välinen tunne- ja hoivasuhde, jolle on ominaista tosiasiallisen huolenpidon jatkuvuus. Erotilanteessa on arvioitava mitä lapsen hoiva ja huolto sisältää ja onko tarvetta viranomaiskontrollille. Kaikki perheitä koskeva julkinen toiminta ei ole oikeudellisesti määriteltyä, vaan on myös muuta peruspalvelujen pehmeämpää ohjausta, joilla pyritään tukemaan elämäntilannetta. (Koulu 2014, 24 – 25, 28, 280.)

Lapsella on oikeuksia suhteessa vanhempiinsa ja perheeseensä. Lapsen kuuleminen huoltoriidoissa on erittäin tärkeää, ettei sivuuteta jotain olennaista tietoa, joka vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Lapsen kuuleminen sovinnollisissakin tilanteissa on suotavaa. (Koulu 2014, 395; Laki lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta 1983, 11§; Lastensuojelulaki 2007, 5§.) Lastenvalvojan tai tuomarin on arvioitava toteutuuko sopimuksessa hyvä ja normaalina pidetty perhe-elämä. On myös vanhempia, joilla ei ole edellytyksiä toimia vastuullisena vanhempana. (Koulu 2014, 201, 214, 217; Valjakka 2002, 76, 78; Auvinen 2002, 119.)

Vahvat julkisen vallan interventiot voidaan kokea myös loukkauksena ja uhkana vanhempien ja perheen itsemääräämisoikeutta kohtaan. Lastensuojelu tarkastelee lapsen ja perheen tilannetta voimavarojen ja riskien valossa; onko vanhemmuus riittävää lapsen tarpeita ajatellen ja miten vanhemmat selviävät erityyppisten ongelmien kanssa. (Koulu 2014, 288, 292 – 293.) (Koulu 2014, 253; Valjakka 2002, 97). Alla olevaan taulukkoon on koottu keskeisten lakien sisältöä, jotka vaikuttavat eroasioihin ja vanhemmuuteen. Taulukosta voidaan havaita lakien yhdensuuntaiset sisällöt liittyen vanhemmuuteen, lasten etuun ja moniammatilliseen työhön.

Taulukko 1. YK:n lasten oikeudet ja keskeiset vanhemmuuteen vaikuttavat lait

YK:n lasten oikeuksien yleissopimus Kansainvälisesti tunnustettu lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Lapsella lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on turvallista olla perheessään. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista. Lapsiasiavaltuutettu seuraa Suomessa lasten oikeuksien toteutumista lasten ja nuorten hyvinvoinnin osalta. (Ulkoasiainministeriö, lasten oikeuksien yleissopimus.)			
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361 määrittelee lapsen vanhempien velvollisuuksia ja oikeuksia lapsen hoidon ja kasvatuksen suhteen sekä lapsen tapaamisoikeudesta molempiin vanhempiinsa. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatustasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito.	Avioliittolaki 16.4.1987/411 määrittelee puolisoiden oikeudellisen aseman avioliitossa ja avioerotilanteissa. Lain 5. luvussa käsitellään perheasioiden sovittelua. Lain mukaan perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on selvitettävä asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Sovittelijan rooli on auttaa vanhempia sopimaan. Huomio erityisesti lasten asemaan. Kunnallinen palvelu.	Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 edistää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja lisää osallisuutta, edistää sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen yhteistyötä. Palvelua tuottaa sosiaalihuollon ammatillinen henkilöstö, joka edistää yksilön, perheen ja yhteisön osallisuutta ja hyvinvointia. Perheväkivaltaan ja kaltoinkohteluun puuttuminen. Palveluilla vastattava äkilliseen kriisiin tai muuhun heikentyneeseen toimintakykyyn. Huolto- ja tapaamisasiat, perheasioiden sovittelu.	Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 turvaa lapsen asemaa vaikeissa perhetilanteissa. Laki painottaa moniammatillista toimintaa: lasten ja perheiden parissa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan apua riittävän varhain. Laki velvoittaa kuntia kehittämään palveluita ja tekemään ennaltaehkäisevää työtä. Kuritusväkivalta on kielletty. Lasta on kuultava. Ehkäisevää lastensuojelua sosiaali- ja terveydenhuollossa, sivistystoimissa

3. Sosiaalitoimi ja lapsiperheellisten erot

Sosiaalitoimen tehtäviä erotilanteessa ovat vanhempien solmiman huolto- ja tapaamissopimuksen vahvistaminen, olosuhdeselvityksen laatiminen tuomioistuintuomille, täytäntöönpanosovittelu ja perheasiansovittelu. (Taskinen 2001, 45 - 46.)

Lastenvalvojan luona vanhemmat sopivat lapsen elatuksesta. Lapsen elatuksesta annetun lain mukaan vanhemmilla on velvollisuus elättää alaikäistä lastaan. Lapsella on oikeus riittävään elatukseen, joka vastaa hänen tarpeitaan niin aineellisesti kuin henkisesti. (Laki lapsen elatuksesta 1 §, Finlex.) Vanhemmat vastaavat lapsensa elatuksesta maksukykynsä mukaan. Jos lapselle on määrätty huoltajaksi joku muu kuin vanhempi, ei huoltajalla ole elatusvelvollisuutta lapseen nähden (Laki lapsen elatuksesta 2 - 3 §, Finlex).

Huolto- ja tapaamissopimukset. Huolellisesti toteutetulla sopimusneuvottelulla voidaan sovittaa pinnan alla kyteviä huoltoriitoja. Vanhemmat solmivat huolto- ja tapaamissopimuksen keskenään, koska he vastaavat lapsistaan ja tuntevat heidän tarpeensa parhaiten. Lastenvalvoja ei kuitenkaan vahvista sopimuksia automaattisesti, vaan sopimusta arvioidaan lapsen edun mukaisesti. (Antikainen 2007, 21, 25.) Lapsen edun hahmottaminen velvoittaa lastenvalvojaa keskustelemaan vanhempien kanssa sopimuksen sisällöstä (Antikainen 2007, 26).

Huolto- ja tapaamissopimuksella otetaan kantaa lapsen huoltoon monin eri tavoin; siinä ilmaistaan vanhemman asema juridisesti, kirjataan näkyviin käytännön huollon periaatteita, joilla luodaan ennakoitavuutta arkielämään. Sopimuksen tärkeä osa koskee *tosiasiallista huoltoa*, jolla oikeuskirjallisuudessa tarkoitetaan huollon ei-

juridista puolta. Tosiasiallisella huollolla tarkoitetaan lapsen konkreettista hoivaa ja huolenpitoa, kasvattamista ja valvontaa. (Koulu 2014, 151, 159.)

Lastenvalvoja vahvistaa huolto- ja tapaamissopimuksen vanhempien kertoman ja yksimielisyyden asteen perusteella. Erotilanteen kokonaisuus ja erilaiset ristiriidat voivat jäädä käsittelemättä eri syistä. Näitä syitä neuvottelutilanteessa voivat olla ajanpuute tai vanhempien haluttomuus puhua avoimesti asioista, jotka vaikuttavat oleellisesti vanhempien yhteistyöhön. Riittävän useat tapaamiskerrat ja mahdollisuus saada työpari neuvottelutilanteeseen, on osa huolellista sopimuksen valmistelua ja joka edistää sopimuksen toimivuutta. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva sopimus voidaan tarvittaessa tehdä määräaikaiseksi. Tällöin saadaan kokemusta ja tietoa tapaamisrytmin ja yhteistyön toimivuudesta. (Valjakka 2002, 63 -65; Antikainen 2007, 16).

Lapsen edulla tarkoitetaan lapsen oikeutta suojeluun, hoivaan ja oikeutta tulla kuulluksi (Mahkonen 2002, 143). Lastenvalvoja tarkentaa kysymyksillään vanhempien mielipidettä ja ajatuksia siitä, mitä sopimus lapsen kannalta käytännössä tarkoittaa. Neuvottelutilanne voi olla haastava ja jännitteinen vanhempien toisiaan kohtaan tuntemien ristiriitojen vuoksi. Lapsen edun toteumista voi olla esimerkiksi hankala arvioida, jos toinen vanhempi on hoivannut lapsia vain vähän yhteiselämän aikana ja eron jälkeen halutaan tasa-arvoiseen sopimukseen vedoten pitkää luonapitoa. (Antikainen 2007, 27; Mykkänen 2010, 18.)

Lastenvalvoja pyrkii olemaan tasapuolinen vanhempia kohtaan ja kuulemaan heitä tasa-arvoisesti. Keskustelulla tähdätään sellaiseen sopimukseen, johon vanhemmat voivat sitoutua. Sosiaalitoimi ei voi muuttaa vanhempien tekemän sopimuksen sisältöä. Jos vanhemmat eivät pääse keskustellen lapsen edun mukaiseen sopimukseen, on asia vietävä tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Valjakka 2002, 64–65.)

Lastenvalvojan *sopimustekninen ja psykososiaalista sopimuspalvelua* korostava työskentelytavat eroavat toisistaan seuraavasti. Sopimusteknisessä työskentelytavassa pyritään saamaan ensisijaisesti sopimus aikaan, jonka molemmat vanhem-

mat hyväksyvät. Vanhemmat vastaavat lapsen edusta ja lastenvalvoja luottaa sopimussopimukseen vahvistamalla sopimuksen. Psykososiaalista työskentelytapaa käyttävä lastenvalvoja keskustele aktiivisesti vanhempien sopimuksen sisällöstä ja auttaa vanhempia miettimään sopimuksen käytännön toteutusta. Lastenvalvojat eivät useinkaan työskentele täysin joko sopimusteknisesti tai psykososiaalista tapaa käyttäen, vaan molempia tavoitteita ja työskentelytapoja hyödyntäen. (Antikainen 2007, 76 – 77.) Prosessinomaisuus on tyypillistä kaikissa isoissa muutoksissa. On tärkeää tuoda esille luonnollinen tuen tarve erotilanteessa. Kaikki mikä helpottaa erosta selviytymistä palvelee niin lapsia kuin vanhempia. Tällainen työskentely lisää sosiaalityön vaikuttavuutta. (Antikainen 2007, 70.)

3.1 Huoltajuus ja vanhemmuus

Millaista on hyvä vanhemmuus erotilanteessa? Vanhempien erotessa lasten kannalta keskeisiä ovat ne ratkaisut, jotka vaikuttavat elämään asumispaikan, huollon ja tapaamisten suhteen. Vanhempi on joko juridisten, biologisten tai sosiaalisten suhteiden perusteella lapsen huoltaja. Vanhemmuus voi syntyä myös adoption, uusperheen, sateenkaariperheen tai hedelmöityshoitojen kautta. On myös lapsia, jotka asuvat vain yksinhuoltaja-vanhempansa kanssa syntymästään saakka ilman yhteyttä tai tietoa toisesta vanhemmastaan (Panttila 2005, 6; Lastensuojelulaki 13.4.2007, 2 §.)

Vanhemmuudesta ajatellaan hieman eritavoin riippuen vanhemman sukupuolesta ja siihen liitetystä tehtävistä ja rooleista. Lapsella on aina tai on ollut äiti ja isä. Edellä mainittu lähtökohta on olemassa, vaikka lapsi asuisi vain toisen vanhemman kanssa tai kahden samaa sukupuolta olevan parin kanssa, jossa toinen aikuinen on lapselle sosiaalinen vanhempi (lännäoleva vanhempi). Vanhemmuus voidaan nähdä myös sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvänä kysymyksenä. Vanhemmuus halutaan nykyisin jakaa usein mahdollisimman tasan isän ja äidin kesken. (Koulu 2014, 33, 103, 281, 378; Mykkänen 2010, 19.)

Eroaminen ei välttämättä muuta vanhempien kykyä toimia vanhempana, mutta uuden oppimista ja sopeutumista se kuitenkin vaatii (Ranssi-Matikainen 2012, 274). Vaikka vanhemmilla säilyisi lapsen yhteishuoltajuus eron jälkeen, he erillään asuvina eivät hoida lasta arjessa yhdessä. Eron jälkeen vanhemmat joutuvat opettelemaan uudenlaisia vanhemmuusmalleja. Vaikea ja traumaattinen ero voi johtaa siihen, että yhteistoimintaa vaativa vanhemmuus jää puutteelliseksi lapselle. (Haavisto ym. 2014, 8; Valjakka 2002, 38–40; Antikainen 2007, 17.) Erokriisi voi vähentää lapsen perusturvallisuuden kokemusta, usein vain väliaikaisesti, mutta joskus jopa vuosiksi eteenpäin riippuen vanhempienkeskinäisistä väleistä (Ranssi-Matikainen 2012, 166).

Olen huomannut työssäni eroperheiden kanssa, että vanhemmille raskaimpia vaiheita ovat ensimmäiset kuukaudet eron jälkeen, jolloin tapahtuu monia muutoksia. Tällöin mietitään huolto- ja tapaamissopimusta, elatussopimusta, muutetaan eri osoitteisiin, omaisuuden ja kodin irtaimistoa jaetaan. Uudet kodit ovat usein keskeneräisiä varustuksen suhteen tai koti on väliaikainen. Uusi koti on erilainen, vierauden ja yksinäisyyden tunne voi vaivata. Lapset saattavat olla myös hämmentyneitä asumisjärjestelyistä ja reagoivat tilanteeseen eri tavoin. Osa lapsista ei näytä ulospäin tunteitaan tai ajatuksiaan, osa ilmaisee pettymystä tai kenties innostusta päästessään tutkimaan uusia paikkoja.

3.2 Huoltajuuden monia muotoja

Laki tarkoittaa huollolla lapsen ja holhoojan välistä henkilökohtaista suhdetta, joka pitää sisällään erilaista lapsen tarvitsemaa kasvatusta ja huolenpitoa, tasapainoisen kehityksen tukemista, jossa otetaan huomioon lapsen yksilölliset toiveet, mielipiteet ja tarpeet. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Lapsella on kuitenkin perus- ja ihmisoikeutensa puolesta oikeus tulla kuulluksi häntä koskevassa asiassa. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heillä on oikeus käyttää puhevaltaa, toisin sanoen lasta tulee kuulla, kun katsotaan sen olevan lapsen edun mukaista. Alaikäistä koskevassa asiassa puhevaltaa käyttää ensisijaisesti huoltaja tai muu laillinen edustaja. 12 vuotiaalla lapsella on mahdollisuus käyttää puhevaltaa vanhempansa lisäksi ja lapselle on hallintolain 34 §:n mukaan varattava aika hänen kuulemiseensa.

15 vuotta täyttänyt lapsi saa itseään koskeissa asioissa käyttää itsenäisesti rinnakkaista puhevaltaa huoltajan kanssa. (Koulu 2014, 115 – 116; Aaltonen 2009, 257–258; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 1 §, Finlex.) Vanhempien on mahdollista sopia että,

- 1) lapsen huolto uskotaan molemmille yhteisesti (yhteishuoltajuus)
- 2) lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle (yksinhuoltajuus)
- 3) lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona (lähihuoltaja), jos vanhemmat eivät asu yhdessä
- 4) lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa (etävanhempi), jonka luona lapsi ei asu. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361)

Lapsen edulla tarkoitetaan lapsen olosuhteita; tukevatko ne lapsen tarpeita kasvun ja kehityksen osalta ja onko huoltajien sopimus sovinnollinen eli yhteisesti hyväksytty. (Koulu 2014, 65.) Hyvä vanhemmuus on sovinnollista yhteistyötä, jota ohjaa lapsen edun tavoite. Huolenpidon puutteet voivat olla syy sille, ettei vanhempi saa niin laajaa tapaamisoikeutta kuin hän tahtoisi. (Koulu 2014, 391; Panttila 2005, 14; Valjakka 2002, 54 - 55.)

Edellä mainitussa laissa huollon käsitteellä tarkoitetaan sekä *tosiasiallista* lapsen huoltoa käytännössä että myös huoltajan juridista asemaa yleensä, jolloin huoltaja ei välttämättä vastaa lapsen hoidosta käytännössä (Panttila 2005, 9). Lapsen huollosta erotettu vanhempi kuitenkin toimii huoltajan velvollisuuksien ja oikeuksien mukaisesti silloin, kun on tapaamissopimuksen mukaisesti lapsensa kanssa. Hoiva ja huolenpito ovat ei- oikeudellisia käsitteitä, joita käytetään ilmaisemaan arkisista lapsen tarpeista huolehtimisesta. Läheisyyden aspektin arvioiminen on juridisesti vaikeaa. (Koulu 2014, 34–35, 37.)

Huoltajat eivät voi sopia kaikista yksittäisistä lapseen liittyvistä asioista oikeudellisesti, mutta lain säännösten toteutumiseksi niistä on välttämätöntä päästä yhteisymmärrykseen. (Koulu 2014, 123.) Lähi- ja etähuoltajalla on lasta koskeva tietojensaantioikeus eri viranomaisilta ja muilta tahoilta. Tietojensaanti-oikeus voidaan erikseen sopia myös huollosta erotetulle vanhemmalle. Tietojensaantioikeus on tärkeä varsinkin, jos erovanhemmat eivät ilmoita toisilleen lapsen asioista. (Koulu 2014, 149 – 150; Valjakka 2002, 63 - 64.)

Riitaisilla huoltajilla on heikot edellytykset toimia yhteistoimintavelvollisuuden hengen mukaisesti. Silloin kun vanhemmat eivät pysty tapaamaan kasvotusten ja keskustelemaan, voidaan puhua ns. *rinnakkaisesta vanhemmuudesta*. Tällöin pidetään yhteyttä vain välttämättömissä lapseen liittyvissä asioissa esimerkiksi sähköpostilla tai tekstiviestein. Vanhemmat hoitavat oman osuutensa lapsen huollosta ja luonapidosta. Tällöin saatetaan odottaa lapseltakin, ettei toisesta vanhemmasta puhuta. (Panttila 2005, 14; Valjakka 2002, 73.) Yhteishuolto ei ole täysin symmetristä, vaan lähihuoltajan asema on juridisesti vahvempi. Yhteishuollossa vanhempien tulee keskustella lapsen asuinpaikasta, mutta käytännössä lähihuoltaja voi muuttaa toisen huoltajan estämättä minne haluaa maan rajojen sisällä. (Koulu 2014, 132 - 133.)

Yhteishuolto edellyttää erovanhemmilta *huoltajien yhteistoimintaa*, jolloin heidän on kyettävä yhteistyöhön lapsen kannalta tärkeissä kysymyksissä (Laki huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 5§). Yhteishuoltoon kuuluvia, vanhempien yhteisiä päätöksiä lapsen suhteen, ovat uskontokunnan vaihtaminen, koulutukseen ja terveydenhoitoon liittyvien päätösten tekeminen ja tiedonsaanti viranomaisilta, passin hankkiminen ja lapsen asuinpaikan muutos. Silloin jos toinen vanhempi on estynyt kertomaan mielipiteensä esimerkiksi lapsen välttämättömään terveydenhoitoon, ei hänen suostumustaan tarvita. Vanhempi voi olla estynyt päätöksentekoon sairauden, matkan tai jonkin muun syyn vuoksi. Laki huollosta ja tapaamisoikeudesta velvoittaa vanhempaa keskustelemaan myös lapsen kanssa

hän­tä koskevista päätöksistä huomioon ottaen lapsen iän ja kehitystason. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 1 luku.)

Jos yhteishuoltajilla on erimielisyyksiä yksittäisistä lapsen huoltoon liittyvistä asioista, ei niitä voi tuoda oikeuteen viranomaisen ratkaistaviksi. Lain mukaan yhteishuollossa olevien vanhempien riidat lapsen asioissa tulee ratkaista yhteishuollon purkuna tai työnjakomääräyksellä, jolla ristiriitaa aiheuttanut asia määrätään toisen huoltajan yksinomaiseen päätäntävaltaan. Erotilanteessa lapsen yhteishuoltoa on suositeltu pitkään ensisijaisena huoltomuotona, vaikka laissa sen ensisijaisuutta ei ole määrätty. (Koulu 2014, 396; Haavisto & Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 8; Valjakka 2002, 67; Auvinen 2002, 161.)

Vanhemmat tai muut perheen läheiset ihmiset toteuttavat pääasiassa lapsen etua ja oikeuksia. Äärimmäisessä tilanteessa lapsen oikeus saada vanhemmiltaan suojaa ja turvaa, voi vaihtua kaltoinkohteluun, joka tuottaa lapselle epävarmuutta ja pelkoa. Lapsella on oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen, fyysinen kurittaminen kasvatustarkoituksessa on kielletty. Lapsia täytyy suojata myös alentavalta ja halventavalta kohtelulta. (Valjakka 2002, 77–78.) Julkisoikeudellinen puuttuminen huoltajien määräysvaltaan on silloin mahdollista, jos lapsen olosuhteet vaarantuvat ja lastensuojelun toimia tarvitaan. (Koulu 2014, 165.)

Onnistuneessa yhteistyövanhemmuudessa on seuraavia piirteitä. Toisesta vanhemmasta ei puhuta pahaa eikä riidellä asiattomasti lapsen kuullen, vanhemmat eivät pääasiallisesti viesti toisilleen lapsen kautta, lapsella on lupa välittää molemmista vanhemmista ja nauttia heidän kanssa elämisestään. Lasta kannustetaan ja tuetaan toisen vanhemman luo menemisessä. (Panttila 2005, 14.)

Sovussa toimivat erovanhemmat voivat joustavasti sopia tapaamisasiosta varsinaisesta tapaamissopimuksesta poiketen. Tapaamissopimus vaikuttaa kuitenkin taustalla ja siihen voidaan palata ristiriitaisessa tilanteessa. Tapaamissopimuksen voi tehdä myös määräajaksi, jolloin sopimusta voidaan tarkastella uudelleen esimerkiksi lasten kasvaessa. Tehtyjen sopimusten toimivuuteen tarvitaan vanhempien yhteistyötä, joustavuutta ja sovittelua. (Valjakka 2002, 86–88.)

Kun lähivanhemmuutta ja tapaavan vanhemman roolia mietitään lapsen kannalta, voidaan pohtia esimerkiksi:

- Kummalla vanhemmalla on paremmat edellytykset huolehtia arjen sujumisesta vai ovatko vanhemmat tasavahvoja huoltajia esimerkiksi asumisen ja ajankäytön kannalta?
- Kummalle vanhemmalle lapsen on helpompi puhua iloistaan ja huolistaan?
- Millaisin järjestelyin lapsi parhaiten säilyttää tärkeät ihmissuhteensa sisaruksiin, sukulaisiin ja ystäviin? (Valjakka 2002, 70; Ranssi-Matikainen 2012, 122.)

Käräjäoikeus voi vahvistaa lapselle myös *oheishuoltajan* tai oheishuoltajia vanhempien lisäksi, jos ratkaisu palvelee lapsen etua. Tällaiseen tilanteeseen voidaan päätyä esimerkiksi, jos lapsen huoltaja tai huoltajat kuolevat. Oheishuoltajuutta voidaan hakea esimerkiksi tilanteessa, jossa yksinhuoltajan uusi kumppani haluaa oheishuoltajuutta sosiaalisen vanhemmuuden perusteella. Säännös oheishuoltajuudesta löytyy lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 9 §:n 1 momentin 4 kohdasta. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.)

Ilman virallista sopimusta. Vanhemmat voivat tehdä myös keskinäisen sopimuksen lapsen huollosta ja asumisesta, jolloin sitä ei vahvisteta sosiaalitoimessa eikä tuomioistuimessa. Yhteisymmärryksessä eronneet pariskunnat saattavat nähdä sopimuksen tarpeettomaksi, koska pystyvät sopimaan asioista muutenkin ja huolehtivat vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistä. Hyvään lopputulokseen voidaan päätyä ilman vahvistettua sopimustakin, kun vanhemmat sitoutuvat sopimiinsa pelisääntöihin ja luottavat toisiinsa vanhempina. (Koulu 2014, 22, 36.) Asiantuntijat kuitenkin suosittelevat sopimuksen tekemistä kirjallisesti (Antikainen 2007, 28).

Riitatilanteissa vanhempien keskenään tekemä tapaamissopimus ei ole kuitenkaan oikeudessa täytäntöönpanokelpoinen. Tapaamissopimus voi jäädä myös solmimatta, jos vanhempi ei halua tavata lapsia. Sopimus voidaan kokea myös turhana, jos perheen lapset ovat jo lähellä täysi-ikäisyyttä, jolloin he päättävät vanhempiensa kanssa luontevasti itse yhteydenpidosta. Vanhemman päihde- tai mielenterveysongelma, väkivaltaisuus tai seksuaalinen hyväksikäyttö voivat olla myös syynä siihen, ettei tapaamissopimusta voida tehdä. (Antikainen 2007, 26.)

3.3 Asumisratkaisut ja tapaamiset

Vanhempien ja lasten asumisratkaisut ovat eron jälkeen erilaisia. Joskus vanhempi jää asumaan entiseen yhteiseen kotiin ja toinen muuttaa pois. Joskus yhteisestä kodista luovutaan ja molemmat vanhemmat muuttavat uusiin koteihin. Osa vanhemmista muuttaa asumaan yhdessä lapsen/lasten kanssa ja osa vanhemmista muuttaa yhteen uuden kumppanin kanssa. Variaatioita on tietenkin hyvin monenlaisia parisuhteen päättyessä. Jotkut vanhemmat päätyvät asumaan vuorotellen yhdessä lasten kanssa entisessä yhteisessä kodissa. Eron jälkeen perheeseen voi tulla uusia aikuisia ja uusien kumppaneiden lapsia. Yhteisestä kodista irtautuminen tuo niin aikuisten kuin myös lasten elämään muutoksia, joihin sopeutuminen vie aikaa. Toisinaan yhteydet vanhemman ja lapsen välillä etääntyvät tai katkeavat kokonaan. Perheen käsite ei ole enää selvästi rajattu ja yksinkertainen kuin ydinperheessä. Laajassa perhekäsityksessä lapsi voi nimetä eri paikoissa asuvat omaksi yhdeksi perheeksi. Elämänmuutoksia tapahtuu lapsiperheissä ilman eroakin eivätkä kaikki eroon liittyvät muutokset ole lähtökohtaisesti vain negatiivisia. (Panttila 2005, 6, 10, 14; Linnavuori 2007, 16 – 17, 21, 24.)

Laki ei määrittele erityisillä ohjeilla lapsen tapaamis- ja luonapito-oikeutta, vaan vanhemmat voivat päättää tapaamisrytmistä itse. Tapaamisoikeuden tavoitteena on turvata lapsen oikeus molempien vanhempien antamaan hoivaan ja läheiseen ihmissuhteeseen. Tapaamisoikeutta ei ole sidottu siihen, onko vanhemmilla yksin- vai yhteishuolto. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, Finlex.) Yleinen tapa on ollut sopia tapaamisrytmistä, jossa etävanhempi pitää lasta luonaan joka toinen viikonloppu. Lomat ja juhlapyhät lapset viettävät usein vuorotellen tai puoliksi

vanhempiensa kanssa. Tässä tapaamisrytmissä lähivanhempi vastaa pääosin arjen pyörittämisestä. Etävanhempi tapaa lapsia viikonloppuisin ja koulun loma-aikoina. Osa etävanhemmista tapaa lastaan viikonloppujen lisäksi myös arkipäivinä.

Tapaamisasioissa tulee ottaa huomioon myös lapsen mielipiteitä. Tapaamis-sopimusta ei voida täytöntöönpanna vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Myös nuoremman lapsen mielipide voidaan ottaa huomioon sopimusta tehtäessä lapsen kehitystason mukaisesti. Vanhemman herkkyys lapsen tarpeille on tärkeää lapsen mielenterveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Lapsen toivomukset eivät ole aina yhtä lapsen edun kanssa. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon, mutta päätösvalta ja vastuu ovat vanhemmilla. (Panttila 2005, 18.)

Lapsi voi ikävöidä toista vanhempaa, jota tapaa harvemmin. Poismuuttaneen vanhemman tapaamiseen voi sisältyä myös monenlaisia tunteita, niin iloa, surua kuin kiukkuakin. Lapset voivat olla surullisia, ettei heillä ole mahdollisuutta olla molempien vanhempien kanssa yhtä aikaa. Siirtyminen kahden kodin välillä voi tuntua lapsesta hankalalta. Esimerkiksi pieni alle kolme vuotias lapsi tottuu ja kiintyy vanhemman seuraan ja kun tulee aika mennä toisen vanhemman luokse, seurauksena voi olla takertumista ja itkuja. On luonnollista, että 15 -24 kk ikäiset saattavat kärsiä eroahdistuksesta, eikä se liity haluttomuuteen olla toisen vanhemman kanssa. Lapsi tarvitsee aikaa ja turvallista totuttelua tapaamisrutiineihin. Molemmat vanhemmat voivat auttaa lasta kodista toiseen siirtymisessä olemalla johdonmukaisia ja rauhallisia. Joskus lasten vaihdot vanhempien välillä voivat olla niin kireitä tunnelmaltaan, että lapset voivat kieltäytyä tapaamasta vanhempaa välttääkseen yhteenottoja. Jos vanhempi on masentunut, itkuinen ja surullinen, lapsi voi kieltäytyä tapaamisesta, koska tuntee huolta yksin kotiin jäävästä vanhemmasta. (Warshak 2012, 104-107.)

Vuoroasumisella tarkoitetaan lapsen asumista vuoroviikoin toisen vanhempansa kanssa. Vuoroviikko järjestelyssä lapsen tapaamisoikeus on sovittu niin laajaksi, että lapsi käytännössä asuu etävanhemman kanssa puolet ajasta. Vanhemmat kokevat vuoroviikkoasumisen tasapuolisena vanhemmuuden jakamisena, jolloin vanhemman ja lapsen välit säilyvät tiiviinä. Pienten lasten kohdalla viikko voidaan kokea liian

pitkänä vaihtovälinä. Vuoroviikko asumisessa on hyvä tarkkailla lapsen elämäntilannetta ja hänen tyytyväisyyttään kasvun eri vaiheissa. Lapset kokevat kahden kodin asumisen yksilöllisesti. Ruotsissa vanhemmat sopivat vuoroviikko järjestelyjä suomalaisia vanhempia enemmän. (Antikainen 2007, 30; Panttila 2005, 10.)

Laaja luonapito tuo esiin omat vaikeutensa erovanhempien välille, jos vanhemmat eivät ole sovinnollisissa väleissä. Vuoroasuminen voidaan kokea myös kompromissina tilanteessa, jossa molemmat vanhemmat haluavat lähivanhemmuuden.

”Vuorovanhemmuus” voi toimia myös selkeästi lapsen edun mukaisena ratkaisuna, jolloin molemmat vanhemmat viettävät lapsen kanssa arkea ja lapsi säilyttää tiiviit suhteet vanhempiinsa. (Koulu 2014, 136–137.)

Vuoroasumisen onnistumiseen vaikuttavat monet seikat. Tärkein kriteeri onnistumisen kannalta on vanhempien keskinäiset välit; parisuhteen päättymiseen liittyvät ristiriidat on selvitetty, vanhemmat luottavat toisiinsa huoltajina ja pystyvät keskustelemaan keskenään. Kotien läheisyys on myös helpottava tekijä, kun lapsella on käytössään sama päivähoito /koulu/kaverit samalla asuinalueella. (Panttila 2005, 19, 23.)

Minkä ikäisille lapsille vuorotteluasuminen sopii? Aiheesta on olemassa erilaisia näkemyksiä, joita perustellaan kiintymyssuhdeteorialla. Kiintymyssuhdeteoria käsittelee lapsen tarvetta kiinnittyä häntä hoitavaan tai hoitaviin lähiaikuisiin. Kiintymys kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisen ja lapsen välillä sen mukaan, miten lapsen tarpeita ymmärretään ja miten niihin vastataan. Kysymys on perustarpeista huolehtimisesta kuten ravinnosta, unesta ja turvallisuudesta sekä henkisestä ja fyysisestä kasvun ja kehityksen tukemisesta. Aikuisen käytöksen ennakoitavuus ja saatavilla olo muovaavat lapsen kuvaa itsestä, hoitajistaan ja ympäristöstään. Pienen lapsen kohdalla nämä tarpeet ovat erityisen tärkeitä, koska hän on täysin riippuvainen hoitajastaan ja hänen kykynsä kiinnittyä useisiin ja vaihtuviin aikuisiin on vielä puutteellinen. Aiemmin tutkijat korostivat äidin ensisijaisuutta lapsen hoitajana, mutta nykyisin nähdään myös isän pystyvän vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Panttila 2005, 16 – 17.)

Linnavuori (2009) on tiivistänyt lapsen vuoroasumiseen liittyviä tekijöitä seuraavasti. Lapsen kokemukseen vuoroasumisesta vaikuttavat kotien välimatka, oma tila, tavarat, muuttaminen, tunne kodista, lapsen suhde vanhempiin, sisaruksiin, isovanhempiin ja kavereihin. Vanhempien hyvä keskinäinen suhde lisää lapsen sopeutumista. Lapsi kokee myös tärkeäksi sen, että hänen mielipidettä kuullaan, lapsella on esimerkiksi mahdollisuus ikävän tullen tavata toista vanhempaa. Vuoroasumisen kokemukset voivat kuitenkin vaihdella paljon lapsesta ja perheestä riippuen. Huonoja puolia voivat olla kotien pitkä välimatka, jatkuva muuttaminen, tavaroiden kuljettaminen ja niiden häviäminen, yhteydenpidon vaikeus kavereiden kanssa tai aikatauluista ei jousteta. Lapsella on jatkuva ikävä toista vanhempaa eikä lapsi pysty vaikuttamaan asumisajan pituuteen. Lapsi voi kokea, ettei kumpikaan paikoista ole oma koti ja kaksi kotia on rasite. (Linnavuori 2009, 159 - 164.)

Valvottujen tai tuettujen tapaamisten tavoitteena on lapsen ja vanhemman suhteen tukeminen. Valvotut tapaamiset järjestetään siten, että valvoja on koko ajan paikalla kuulemassa ja näkemässä lapsen ja vanhemman tapaamisen. Tuetussa tapaamisessa valvoja ei seuraa niin tiivistä tapaamisen sujumista kuin valvotussa tapaamisessa. Tapaamisjärjestelyissä on tärkeää ottaa huomioon lapsi- ja perhekohtaiset erityistarpeet. (Lastensuojelun käsikirja, Valvotut tapaamiset 2015.) Vanhempien sovittamattomat ristiriidat, vakavat mielenterveysongelmat, päihdeongelma tai muut syyt, joiden katsotaan olevan uhkana onnistuneen tapaamisen riskitekijänä, voivat olla syynä valvottujen tai tuettujen tapaamisten järjestämiselle. (Koulu 2014, 138–139, 154.)

Lapsen ja vanhemman välisiä valvottuja tapaamisia voidaan siis harkita jos tapaamisiin liittyy jotain erityistä huolta. Ahdistavat kokemukset voivat liittyä perheväkivaltaan, rajuun riitelystä, päihteiden käyttöön, mielenterveysongelmiin, seksuaaliseen väkivaltaan jne. Valvottuja tapaamisia käytetään myös sellaisessa tilanteessa, jossa on vaarana, että lapsi viedään luvatta pois maasta. Valvottuihin tai tuettuihin tapaamisiin ei liity aina huolta tai uhkaa lapsen kannalta, vaan lapsi tarvitsee tukea harvoin tapahtuviin tapaamiseen tai jos lapsi ei ole tavannut vanhempansa lainkaan aikaisemmin. Valvojan on myös tarvittaessa keskeytettävä

tapaaminen, jos lapsen etu sitä vaatii. Valvojia voi olla useampikin, jos tapaamisiin liittyy esimerkiksi kaappausuhkaa. (Lastensuojelun käsikirja, Valvotut tapaamiset 2015.)

Valvottuja tapaamisia voidaan järjestää vanhempien tekemällä sopimuksella, jolloin perusteena on jokin lastensuojelullinen syy. Päättös laaditaan sosiaalitoimessa. Valvottuja tapaamisia voidaan järjestää lapsen kotona, sukulaisten luona tai kunnan, yhdistyksen tai järjestön tiloissa, jolloin valvojana toimii työntekijä tai viranomainen. (Lastensuojelun käsikirja, Valvotut tapaamiset 2015.)

Valvotulla vaihdolla tarkoitetaan tilannetta, joissa vanhempi tapaa lastaan normaalisti omassa kodissaan, mutta lapsen siirtymiin vanhemman luota toiselle liittyy ongelmia. Lapsen haku- ja noutotilanteeseen voi liittyä lasta ahdistavaa riitelyä, väkivallan uhkaa tai vanhempien välit ovat niin kireät, ettei vanhempien kohtaaminen ole mahdollista. Näissä vaihtotilanteissa tarvitaan turvallinen kolmas henkilö. (Lastensuojelun käsikirja, Valvotut tapaamiset 2015.)

Yhteydenpidon rajoittaminen tai lopettaminen lapsen ja vanhemman välillä tulee kyseeseen vain poikkeustilanteissa, kun tapaamiset eivät ole lapsen edun mukaisia. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi vakavat perheväkivaltatapaukset tai lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Näissä tapauksissa tulisi olla lastenpsykiatrin lausunto lapsen tilanteesta. Tapaamisten lopettaminen vastoin vanhemman tahtoa on erittäin harvinaista. Jos yhteydenpidon rajoittamisesta tai lopettamisesta ei päästä yhteisymmärrykseen, asiasta joudutaan hakemaan oikeuden päätös. Lähivanhemmalla, jonka luona lapsi asuu, on ensisijainen vastuu lapsen turvallisuudesta. Tapaamissopimus ei pakota luovuttamaan lasta, jos tapaamistilanne ei ole lapsen kannalta turvallinen, esimerkiksi jos tapaava vanhempi on päihtynyt tai psyykkisesti epävakaa. Tällaisessa tilanteessa on tarpeen pyytää paikalle ulkopuolinen henkilö tilanteen todistajaksi. (Lastensuojelun käsikirja 2015. THL-verkkosivut.)

4. Erovanhemmuus ja lapset

Jokaisessa perheessä on omat vahvuutensa ja puutteensa. Ennen eroa on ollut ongelmia, joita ei ole pystytty ratkaisemaan kuten jatkuvia riitoja, vuorovaikutukseen tai vastuunkantamiseen liittyviä ongelmia. Ero prosessina vaihtelee suuresti. Tuoreessa erotilanteessa stressi ja negatiiviset tunteet ovat usein päällimmäisenä. Erotilanteessa vanhemmilla voi olla myös helpottunut olotila ja vilpitöntä halua neuvotella eron jälkeisistä järjestelyistä. (Valjakka 2002, 39; Poijula 2007, 25.)

Eronneille tärkeitä asioita parisuhteen aikana ovat olleet usein samanlaiset elämänarvot, luonteet ja yhteiset harrastukset. Vuorovaikutustaidoista arvostetaan kykyä käsitellä ristiriitoja ja ilmaista tunteita, luottamusta, toisen arvostusta, sitoutumista ja taloudellista vastuunkantoa. Edellä mainittujen ominaisuuksien ja vahvuuksien puuttumisesta tulee usein myös eron syitä. (Antikainen 2007, 43–44; Poijula 2007, 177-179.)

Erokriisistä. Kriisillä tarkoitetaan yleisellä tasolla äkillistä ja voimakkaasti stressaavaa muutosta elämässä. Kriisissä voidaan kokea erilaisia elämäntasapainoa uhkaavia tekijöitä, menetyksiä ja turvattomuutta. Haavoittuvuuden kokemusta lisää tapahtuman ennakoimattomuus ja hallinnan tunteen puute. Kriisiin liittyvät negatiiviset tunteet ovat terveitä ja luonnollisia reaktioita vaikeaan elämäntilanteeseen. Kriisin kohdatessaan ihminen joutuu usein arvioimaan ja kyseenalaistamaan arvojaan. Toisen ihmisen aiheuttama ongelma tai kriisi vaikuttaa negatiivisemmin minäkuvaan ja itsetuntoon, kuin esimerkiksi ihmissuhteiden ulkopuolelta tulevat uhkat kuten erilaiset onnettomuudet. (Ranssi-Matikainen 2012, 92–93, 94; Poijula 2007, 28.)

Ihmiset reagoivat samaan kriisiin hyvin eritavoin ja yksilöllisessä aikataulussa. Kriisin läpikäymiseen vaikuttaa ihmisen sisäiset tasapainotekijät ja henkilöhistoria. (Ranssi-Matikainen 2012, 99, 102; Poijula 2007, 151.)

Vanhemmuus erotilanteessa. Vanhempien yhteistyön onnistumiseen vaikuttaa kyky keskustella lapsen asioista asiallisesti ja toista kunnioittaen. Tavoitteena on pyrkiä

välttämään turhia riitoja sekä siten tukea toisen vanhemmuutta. Riitatilanteessa vanhempien yhteistyö voi kaventua esimerkiksi vain lasten kuljettamiseen, jolloin molemmat vanhemmat huolehtivat tahoillaan lapsista vaihtamatta lainkaan kuulumisia. Vanhempien välinen riitaisuus on riskitekijä, joka voi aiheuttaa lapselle käyttäytymisongelmia, heikentää lapsen suhteita molempiin vanhempiin sekä hankaloittaa lapsen sopeutumista muuttuneeseen arkeen. Pitkittyneet huoltoriidat rasittavat myös vanhempien psykososiaalista toimintakykyä. (Broberg & Hakovirta 2009, 126-128.)

Eronneiden vanhempien taloudellinen tilanne heikkenee usein, kun siirrytään kahteen erilliseen talouteen. Lähivanhemman talous on yleensä tiukempi. Lapset jäävät useimmin asumaan äidin kanssa, jolloin lapsiperheköyhyys voi vaikuttaa arjen mahdollisuuksiin ja valintoihin. Taloudellinen notkahdus voi vaikuttaa lapsen erokokemukseen tiukentuneena rahatilanteena. Vanhempien yhteisellä elatuskyvyllä on yhteys lapsen hyvinvointiin. (Broberg & Hakovirta 2009, 128–129.)

Isien eron jälkeisestä vanhemmuudesta on löydetty erilaisia ryhmiä. Lapsen sosiaalisesti ja taloudellisesti sitoutuneet isät pystyvät tekemään yhteistyötä äitien kanssa. Aktiivisesti vanhemmuuteen sitoutuneet isät tapaavat lapsiaan säännöllisesti, osallistuvat lapsen arkeen sekä lapsen ja isän suhde on läheinen. Toinen ryhmä on yhteistyökykyiset isät, jotka ovat mukana lapsen arjessa, mutta taloudellinen sitoutuminen on äitien mielestä puutteellista. Kolmas ryhmä on isät, joiden on vaikea sitoutua vanhemmuuteen eron jälkeen. Tapaamisia on harvoin, vanhempien yhteistyössä on vaikeuksia ja taloudellista tukea ei juuri ole. Välittävä tunnesuhde, taloudellinen tuki ja yhteistyön onnistuminen äidin ja isän välillä ovat olennaisia asioita lapsen hyvinvoinnissa. (Broberg & Hakovirta 2009, 132 – 134, 139.)

Epäluottamus erovanhempien välillä voi työllistää lastensuojelua aiheettomilla lastensuojeluilmoituksilla, joissa lapsen tilanne tulkitaan hyvin värittyneesti vanhempien keskinäisen epäluottamuksen ja riitelyn vuoksi. Ilmoituksella halutaan todistusaineistoa toisen vanhemman kyvyttömyydestä huolehtia lapsesta tai kyse voi olla halusta mustamaalata ja kostaa. Huoltajuusriidat työllistävät myös poliisia, osa ilmoituksista on havaittu aiheettomiksi rikosilmoituksiksi. Vanhemmat ottavat myös

yhteyttä lastenvalvojiin ja sosiaalityöntekijöihin ja pyytävät apua todellisiin ongelmiin. Perheneuvoloissa tavataan perheitä, joissa lapset oireilevat, mutta lapsen auttaminen on vaikeaa vanhempien välisen riitelyn vuoksi, jota voi jatkua useita vuosia. (Haavisto ym. 2014, 9.) Viranomais selvityksissä on myös havaittu, että perhesurmien taustalla on joskus eroon liittyviä vaikeuksia (Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012).

Eron jälkeen vanhemmat joutuvat huolehtimaan monista käytännön asioista. Tällöin lapsi voi jäädä hetkellisesti vähälle huomiolle. Lapsen vanhempaansa kohtaan tuntema lojaalisuus saattaa muuttaa lapsen roolia suhteessa aikuiseen. Lapsi voi ottaa perheessä huolehtijan roolin, kun näkee vanhempiensa väsymyksen. Wallerstein (2007) on kirjoittanut vanhemman romahtamisesta eron jälkeen, jolloin vanhemman voimavarat menevät ahdistuksesta ja järkytyksestä selviytymiseen. Silloin lapsesta voi tulla kuin oheishuoltaja, joka ottaa kantaakseen vastuuta toisista. Aikaa eikä mielenkiintoa jää enää kavereille, koulunkäynnille tai harrastuksille. Holhoojalapsi oppii ohittamaan omat tunteensa ja tarpeensa. (Wallerstein 2007, 44–50; Poijula 2007, 42–43; Castren 2009, 161.)

Toisinaan eronneen henkilön on vaikea irrottautua entisestä suhteesta. Juridisesti tapahtunut ero ei välttämättä katkaise pitkään kestänyttä tunnesuhdetta. Entiseen kumppaniin takertuva henkilö voi häiritä tiuhoilla yhteydenotoilla, urkkimalla kuulumisia, tulemalla paikkoihin, jossa tietää entisen puolison käyvän jne. (Warshak 2012, 129–132, Auvinen 2002, 118.) Vanhempi voi myös tulkita hyvin erilaiset tilanteet itselleen kiusanteoksi, vaikka näin ei asianlaita olisikaan. Esimerkiksi, jos lapsi ei syystä tai toisesta halua tulla puhelimeen tai lapsi ei voi tulla tapaamiseen sairastuttuaan. Osa vanhemmista pyrkii vieraannuttamaan lapsen toisesta vanhemmasta. Tämä voi näkyä erilaisena häirintänä, uhkailuna ja haluna viedä tapaamis- ja huoltoasioita oikeuden ratkottaviksi. (Warshak 2012, 132–134, 137.)

4.1 Lapsi erotilanteessa

Huoli lasten tilanteesta on usein vanhemmilla yhteinen. Huoleen liittyy ajatus lasten mahdollisimman normaalin arjen jatkumisesta. Lapset elävät elämäänsä, leikkivät, käyvät päiväkodissa ja opiskelevat myös eroprosessin aikana. On lasten edun

mukaista, että vanhemmat saavat riittävästi tukea viedäkseen eteenpäin raskasta vaihetta. Myös lapset tarvitsevat huomiota ja muutosten sanoittamista. (Haavisto ym. 2014, 9.)

Miten sain tietää erosta - on tärkeä tilanne lapselle. Vanhemmat kokevat usein vaikeana erosta kertomisen lapsille. Osa vanhemmista pystyy yhdessä kertomaan eron tuomista muutoksista kuten vanhemman poismuuttamisesta yhteisestä kodista. Silloin lapsella on mahdollisuus tehdä kysymyksiä ja näyttää tunteensa. Suurin osa vanhemmista juttelee asioista erikseen. Perheen tilanteesta voidaan kertoa vähitellen, asioiden konkretisoitumisen tahtiin. On tärkeää, että lapsetkin saavat aikaa sopeutua kuulemaansa ja että heillä on mahdollisuus kysyä mieleen tulevia asioita. Asiasta keskustelu on lapsen valmistelua muutokseen, se auttaa myös lasta sopeutumaan ja poistaa turhia pelkoja. On myös vanhempia jotka eivät puhu itse lapsensa kanssa erosta. Lapsi jää sanallisten selitysten ulkopuolelle, hän ei tiedä mitä on tapahtumassa tai miksi vanhemmat eroavat. Lapsi huomaa muutoksia ja tekee johtopäätöksiä; tavaroita järjestellään ja vanhemmat nukkuvat eri paikoissa jne. Joskus lapselle voidaan kertoa liikaakin parisuhteeseen liittyviä asioita kuten uskottomuudesta. (Mäenpää & Poutiainen 2009, 87–94.)

Pitkään jatkuva kuormittava tilanne vähentää toimintakykyä. Lapsi on haavoittuvampi jatkuvan stressin alla kuin aikuinen. Stressiä koetaan silloin, kun vaatimukset ylittävät voimavarat, eikä ole havaittavissa helpotusta tilanteeseen. Jokin pitkään kestänyt henkisesti haasteellinen tilanne näkyy ulospäin eri tavoin. Lapsi saattaa jaksaa päivän päiväkodissa tai koulussa, mutta sen jälkeen hänen voimavaransa voivat olla loppu. Väsymys, keskittymisen vaikeus ja ärtyneisyys ovat merkkejä uupumuksesta. Tällöin lapsi kaipaa rauhoittamista ja lohduttamista. (Sinkkonen 2008, 144–12; Poijula 2007, 22–25.)

Aiemman tutkimuksen mukaan eron katsottiin aiheuttavan lapselle enemmän ongelmia kuin ehjien perheiden lapsille. Nytemmin ei voida enää yksiselitteisesti osoittaa, että lapsen ongelmat johtuvat erosta. Kysymys on yleensä lapsen elämän historian kokonaisuudesta, johon vaikuttaa useat eri tekijät. (Palmunen 2009, 70–72.)

- Suurin osa lapsista kokee erovaiheen vaikeana, mutta sopeutuvat sitten muuttuneeseen tilanteeseen.
- Osa lapsista oirehtii pidemmän aikaa. Usein ongelmat ovat olleet näkyvissä jo ennen eroa. Ero vaikuttaa omalta osaltaan oirehdintaan.
- Erolapsilla on jonkin verran enemmän käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmia.
- Käyttäytymisen ongelmat näkyvät alakuloisuutena, levottomuutena, oppimisvaikeuksina ja aggressiivisuutena. Ongelmat eivät ole kuitenkaan tietyn tyyppisiä, vaan kirjo on laaja.
- Yhteiselämän riitaisuus ja läheisväkivalta on riskitekijä lapsen kasvulle, jota ero yksinään ei ole.
- Pitkät huoltajuusriidat ovat lapselle haitallisia. (Sinkkonen 2008, 125–126; Keltikangas–Järvinen 2010, 225–226.)

Monien riskitekijöiden yhtäaikaisuus tekee lapsen haavoittuvaksi psyykkisille ongelmille ja muille kielteisille seuraamuksille. Erotilanne sinänsä ei välttämättä aiheuta ongelmia lapselle, mutta olisi tärkeää tunnistaa ne lapset ja vanhemmat, jotka tarvitsevat tukea erokriisistä selviytymiseen. Vaikeissa erotilanteissa tuen tarve kasvaa ja tarvitaan lasta ja vanhempaa kannattelevaa apua. Tämä tieto korostaa ennaltaehkäisevän tuen tarvetta perhekriisissä oleville. (Sinkkonen 2008, 128; Aaltonen 2009, 40–41.)

Osa toisiaan parjaavista vanhemmista on vain heikosti tietoisia, miten paljon he purkavat ulos pettymystään ja samalla manipuloivat lapsiaan suhtautumaan vihamielisesti toiseen vanhempaan. Vanhemmat saattavat myös olettaa, etteivät lapset tee havaintoja tai näe asenteita, käytöstä ja puhetta. Suurin osa vanhemmista pyrkii kuitenkin tietoisesti rajaamaan oman mielipahan purkamista lasten kuullen. Kaikki vanhemmat riitelevät ja voivat olla erimieltä asioista. Lapset voivat kuulla väittelyä, jossa ei hyökätä ja loukata toista vanhempaa ikävällä tavalla. Lapsille on hyväksi nähdä, että asioista voi olla erimieltä, mutta asioista voidaan sopia. Lasten

joutuminen tulilinjalle keskelle kiihkeää riitaa, on lapsista pelottavaa. Joskus lasten on kuitenkin hyvä saada kuulla, että vanhemmatkin voivat toimia väärin tai harkitsemattomasti. (Warshak 2012, 39-4; Keltikangas –Järvinen 2010, 173-74; Poijula 2007, 62-63.)

Mitä turvallisen arjen jatkuvuus voisi tarkoittaa eroperheessä? Päivärytmi ja siinä toistuvat turvalliset asiat auttavat varsinkin pientä lasta kasvamaan ja kehittymään. Lapsen temperamentti ja persoonallisuus vaikuttavat siihen, millaisia tarpeita lapsella on. Tutut aikuiset ympärillä mahdollistavat kiintymyssuhteen syntymisen, lapsen minäkuva ja itsetunto saavat rakennusaineita. Vanhemmat ja lähiaikuiset asettavat rajoja ja opettavat käyttäytymismalleja. Arjen ylläpitäminen lapsiperheessä vaatii aikuisilta paljon jaksamista. Lapset sopeutuvat yleensä elämään kahdessa kodissa vanhempiansa kanssa. Vanhemmat vaikuttavat siihen, miten lasten sopeutuminen etenee kahden kodin mallissa. Jos käy niin, että lapsi elää kuin kahdessa saarekkeessa, joiden välillä ei ole mitään yhteyksiä, lapsen oma kokemus voi olla sekava. Tilanne saattaa johtaa siihen, että lapsi käyttää valtaa ja manipuloi vanhempiaan. (Keltikangas–Järvinen 2012, 30 -31.)

Vanhempien tulee sopia ainakin päälinjoista, joiden pohjalta pyritään toimimaan. Tiedetyt perusasiat lasten hoidossa ja kasvatuksessa on tarpeellista puhua ääneen. Lapsella ei voi eron jälkeen kuitenkaan olla kahta täysin identtistä kotia kaikkine tapoineen ja olosuhteineen. Vanhemmat elävät omaa elämäänsä tahoillaan ja vastaavat omien kotiensa tavoista. (Broberg & Hakovirta 2009, 146.)

Erotilanteissa, joissa lapsen ihmissuhteisiin tulee suuria muutoksia ja lapsi on kontaktissa useiden uusien ihmisten kanssa, voi tulla näkyviin lapsen stressaantumista. Erokokemukset vaikuttavat lapsiin, koska kiintymyssuhde vanhempiin on ratkaiseva turvallisuuden tuottaja lapselle. Ei ole kuitenkaan olemassa vain yhdenlaista lasta tukevaa kasvu- ja perheympäristöä. Yhden vanhemman perheessä lapset saattavat voida hyvin, eikä heidän kasvussaan ja kehityksessään ole mitään erityisiä ongelmia. Jos isä tai äiti ei ole ollut läsnä lapsen elämässä, on hyvä jos lapsella on mahdollisuus muodostaa jonkinlainen käsitys poissaolevasta vanhemmastaan esimerkiksi valokuvien, esineiden ja tarinoiden avulla. Isyyteen

sitoutumisella on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia niin tyttöjen kuin poikienkin elämään. Jos perheessä on isähahmo (biologinen isä tai isäpuoli) on pojilla vähemmän käytösongelmia ja tytöillä vähemmän tunne-elämän ongelmia. Isän läsnäololla on myös positiivinen vaikutus lasten kognitiiviseen kehitykseen. (Sinkkonen 2008, 60–68; Valjakka 2002, 39.)

4.2 Ero ja ihmissuhdeverkosto

Ero vaikuttaa perheen ihmissuhdeverkostoon, jossa lähimmät sosiaaliset suhteet joutuvat usein käymistilaan. Ero aiheuttaa perheen lähipiirissä hämmennystä, kysymyksiä ja ristiriitaisia odotuksia. Joskus lähiverkosto asettuu jommankumman puolelle tai tuttavat jättäytyvät kauemmaksi eivätkä halua puuttua tilanteeseen. Erotilanne voi myös lähentää suhteita sukulaisiin, kun erovanhempi tarvitsee niin henkistä, konkreettista ja usein myös taloudellista tukea. Myös lasta voi kannatella tutut aikuiset osoittamalla kiinnostusta lapsen kokemuksiin. (Castren 2009, 48; Poijula 2007, 149, 152.)

Biologiseen sukulaisuuteen perustuvat suhteet eivät yleensä katkea eron jälkeen, mutta entisen puolison tai kumppanin sukulaissuhteiden jatkuminen ei ole enää itsestäänselvyys. Vaihtuvien parisuhteiden mukana saattaa vaihtua myös tuttavat ja sukulaissuhteet. Vanhemmat päättävät verkostonsa yhteydenpidosta eri syistä; lapsen tuttua verkostoa halutaan pitää yllä, jolloin suhteita kannattelee vastavuoroinen ystävyys tai suhteita halutaan pitää yllä velvollisuuden tunteesta. Useat vaihtuvat parisuhteet rasittavat myös lasten elämää ja saattavat aiheuttaa turvattomuutta sekä antaa tietynlaisen mallin ihmissuhteissa toimimisesta. (Castren 2009, 93; Poijula 2007, 235.)

Ihmissuhdeverkoston muuttuminen toisenlaisiksi saattaa hämmentää lapsia. Aikuisten saattaa olla vaikea pysyä asiallisina ja välttää ikäviä kommentteja. Yhteydenpito yhteisiin perhetuttuihin voi mutkistua, sillä perheittäin ja pariskunnittain seurustelulle on usein omat perinteensä. Tilanne voi olla myös erilainen, jos yhteydet verkostoon ovat vain toisen vanhemman aktiivisuuden tulosta. (Kääriäinen 2009, 24–25, 29.)

Lasten vuoksi olisi tärkeää, että vanhemmat voisivat osallistua esimerkiksi perheen ja suvun yhteisiin perhejuhliin. Tämän onnistumiseksi tarvitaan molempien vanhempien sopeutuvuutta ja sietokykyä, että yhteydenpito voisi jatkua myönteisesti. Silloin kun vanhempien välit ovat asialliset, kumppanit toimivat toisiaan tukien ja tilaa antaen, ja yhteisiin tapaamisiin voidaan osallistua. (Mahkonen 2008, 7; Castren 2009, 81.)

Kuinka laajaa verkostoa vanhempi tai lapsi jaksaa ylläpitää, on myös yksilöllinen ja elämäntilanteeseen liittyvä asia. Vastaus kysymykseen, ketä perheeseen kuuluu, ei ole välttämättä yksiselitteinen. Erilaiset perheeseen kuulumisen kriteerit ovat pitkälti ihmisten sovittavissa olevia asioita. Perheeseen luetaan kuuluvaksi yleensä ainakin biologiset lapset, oli vanhempi sitten lähi- tai etävanhempi. (Castren 2009, 58 – 59, 71.) Myös työ ja asuminen vaikuttavat sukulaisiin pidettävän yhteydenpidon tiiviyyteen. Työn ja perheen yhteensovittaminen voi olla haasteellista esimerkiksi lisääntyneen vuorotyön vuoksi. (Ranssi-Matikainen 2012, 22 – 23; Castren 2009, 93.) Keurulainen (2014) tuo esiin väitöskirjassaan *Muuttuva suomalainen perhe*, että suomalaiset perheet ovat kansainvälistyneet ja muuttuneet moniarvoisemmiksi (Keurulainen 2014, 38; Utrio 2001).

Suomessa suurin osa n. 97 % perheistä on ollut suomalaisia kansallisuudeltaan. Pieni osa vanhemmista on ollut ulkomaalaistaustaisia. Ulkomaalaisista isistä enemmistö on kotoisin Ruotsista, Venäjältä ja Virosta. Ulkomaalaistaustaisista äideistä enemmistö on tullut Venäjältä, Ruotsista ja Thaimaasta. (Keurulainen 2014, 38 -39.) Edellä kuvattu tilanne on kuitenkin muuttumassa 2015 alkaneen maahanmuutto aallon vuoksi. Monikulttuurisuus on lisääntymässä ja tulee näkyviin myös perhepalveluissa uudenaikaisina haasteina.

4.3 Perheasioiden sovittelu riitatilanteissa

Edellä on kuvattu asioita, jotka voivat tuoda ongelmia yhteistyövanhemmuuteen. Sovittelun avulla voidaan ratkoa asioita, jotka liittyvät vanhempien väliseen epäluottamukseen ja erimielisyyksiin lasten arjen hoitamisessa. Tuon sovittelua esiin teoriaosuudessa, koska sovittelu antaa ammattilaiselle keinoja tukea

erovanhemmuutta. Sovittelun lisääminen voi ehkäistä vaikeiden huoltoriitojen syntymistä. (Lapset, nuoret ja perheet, Perheasioiden sovittelu 2015.)

Käsittelen seuraavaksi erilaisia toimintamalleja, joissa sovittelua käytetään. Näitä ovat sosiaalitoimen perheasioiden sovittelu, käräjäoikeuden asiantuntija avusteinen huoltoriitojen sovittelu, Fasper-hankkeen kehittämä malli sovittelusta ja lopuksi esittelen hieman Isossa Britanniassa käytettävää huoltoriitojen sovittelutyöskentelyä.

Perheasioiden sovittelu sosiaalipalveluissa

Vuoden 1988 avioerosäännöksessä päätettiin sovittelusta uutena sosiaalipalvelumuotona, jota voidaan tarjota vanhempien riitatilanteisiin ennen eroa ja eron jälkeen. Sosiaalihuoltolain mukaan perheasioiden sovittelu kuuluu kunnallisiin sosiaalipalveluihin. Sovittelun tavoitteeksi määriteltiin erityisesti perheen alaikäisten lasten aseman turvaaminen ongelmatilanteissa. Sovittelu ei ole vahvistanut paikkaansa kovinkaan hyvin sosiaalitoimistojen palveluna. (Antikainen 2007, 33; Perheasioiden sovittelu 2015.) Sovittelu on tarkoitettu lapsiperheille, joissa vanhemmat miettivät eroa tai jo eronneille vanhemmille, jotka tarvitsevat apua lasten asioiden sopimisessa. Perheasioiden sovittelija pyrkii:

- luomaan luottamuksellisen ja avoimen keskusteluyhteyden perheenjäsenten välille
- auttaa perheenjäseniä löytämään ratkaisuja ristiriitoihin
- avustaa vanhempia sopimusten tekemisessä ja muissa tarpeellisissa toimenpiteissä
- kiinnittää erityistä huomiota perheen alaikäisten lasten aseman turvaamiseen
- auttaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen noudattamiseen liittyvissä ongelmissa (Avioliittolaki, 21 § 16.4.1987/411; Lapset, nuoret ja perheet, Perheasioiden sovittelu 2015.)

Perheasioiden sovittelu on asiakkaalle maksutonta sosiaalipalvelua, jota kunnan on järjestettävä perheenjäsenten pyynnöstä perheiden ristiriitatilanteissa esimerkiksi avioeron /avoliiton purkautuessa. Kunta voi järjestää palvelun itse tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa. Useat perheneuvolat tarjoavat myös perheasioiden sovittelua kasvatusta- ja perheneuvontatyön lisäksi. Perheasiainsovittelijoina toimivat usein perheneuvolan ja muut sosiaalitoimen työntekijät. Sovittelua on saatavissa myös kirkon perheasioiden neuvottelukeskuksista. (Perheasiainsovittelu 2015.)

Varsinainen perheasiainsovittelu on muusta sosiaali- ja perheneuvontatyöstä erillinen palvelu, jonka tavoitteena on osapuolten välisillä keskusteluilla ja neuvotteluilla löytää ratkaisu heidän välisiinsä ristiriitoihin. Sovittelija on puolueeton sekä soviteltaviin kysymyksiin että osapuoliin nähden. Sovittelija ei tee ratkaisuja osapuolten puolesta, vaan hän auttaa osapuolia itseään löytämään heille sopivia ja toimivia ratkaisuja ristiriitojen ratkaisemiseksi. Sovittelu on tarkoitettu lyhytkestoiseksi palveluksi. (Perheasioiden sovittelu 2015.)

Myös lapsi voi osallistua sovitteluun, mikäli vanhemmat sitä toivovat ja sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Lapsen ajatusten ja toiveiden selvittämiseksi sovittelija voi keskustella lapsen kanssa ilman vanhempien läsnäoloa ja tuoda vanhemmille palautetta lapselle keskeisistä asioista. Jotta sopimuksesta tulisi täytäntöönpanokelpoinen, sovittelija ohjaa vanhempia vahvistuttamaan sopimuksensa lastenvalvojan luona. (Perheasioiden sovittelu 2015, Oikeusministeriön verkkosivut.)

Perheasioiden sovittelun käsite eikä sen merkitys palveluna ole yksiselitteinen. Sovittelijan kelpoisuutta ei ole tiukasti määritelty, koska on haluttu turvata alueellinen saatavuus. Perheasioiden sovittelua ei tunneta palveluna kovin. Kunnissa ja kaupungeissa on suuria eroja palvelun tuottamisen tavan suhteen. Sovittelulla ei ole ainakaan tähän mennessä ollut tiettyä viitekehystä. (Mahkonen 2008, 21–24, 27.) Lisäksi käytetään termiä *sovitteleva työote* tai *sovittelun kaltainen työskentely*. Tällöin se ei ole varsinaista perheasioiden sovittelua, vaan työskentelyä jonka

tavoitteena on tukea vanhempia löytämään ratkaisuja perheen asioihin. Perhetyössä ja yleensä sosiaalitoimistoissa on ongelmien ratkaisukeinona sovittelun kaltaisia elementtejä ja sovittelun tarvetta. (Bergman-Pyykkönen 2011.)

4.2 Toimintamalleja huoltoriitojen sovitteluun

Lakimuutos mahdollisti käräjäoikeuksien asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun 1.5.2014. Huoltoriidan sovittelussa tuomarin avustajana toimii usein lasten asioihin perehtynyt psykologi tai sosiaalityöntekijä. Sovittelun tavoitteena on toimia lapsen etua ajavana, nopeana ja toimivana vaihtoehtona perinteiselle oikeudenkäynnille. Sovittelumallissa työskentelee kaksi eri ammattikunnan edustajaa, jolloin vanhemmat saavat samassa menettelyssä tukea sekä juridisten että sosiaalisten eroon liittyvien pulmien ratkaisemiseksi. (STM, kuntainfo 1/2014; Oikeus.fi/tuomioistuimet.)

Oikeusministeriö järjestää sovittelukoulutusta ja myös täydentävää koulutusta niille, jotka valitaan asiantuntija-avustajaksi tuomarin työpariksi. Tällä tavoin ammatillinen osaaminen lisääntyy myös asiantuntija-avustajan perustyössä. Asiantuntija-avustajien pätevyys edellyttää monipuolista ammattitaitoa ja osaamista. Lain mukaan asiantuntija-avustajalla tulee olla psykologin, lastenpsykiatrin tai sosiaalityöntekijän peruskoulutus tai muu soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. Peruskoulutus ei kuitenkaan takaa tarvittavaa asiantuntemusta, vaan asiantuntija-avustajalla tulee olla riittävä lisä- ja täydennyskoulutus, esimerkiksi perheterapeutin koulutus sekä lisäksi kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa. Asiantuntija-avustaja on estynyt työskentelemään sovitteluasiakkaiden kanssa muissa työrooleissa sekä sovittelun aikana että sen jälkeen. (STM, kuntainfo 1/2014; Oikeus.fi/tuomioistuimet.)

Fasper-hanke ja perheasioiden sovittelu

Suomen sovittelufoorumi ry halusi kehittää fasilitatiivista perheasioiden sovittelua yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Käsite fasilitatiivinen sovittelu tarkoittaa perhekriisissä olevien omien voimavarojen tukemista ja keskinäisen keskustelun

edistämistä. Hankkeen tutkijoiden mukaan sovittelun tarve on erityisesti perheillä, joissa lasten asioiden sopimisessa on hankaluuksia. Vanhempien välisen väittelyn ja epäluottamuksen sijaan kannattaa aina tavoitella kasvurauhaa lapsille ja vähentää vanhempien uupumusta. (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 5.)

Sovittelua ovat hankkeen tutkijoiden mukaan Suomessa tarjonneet sosiaalitoimintatyöntekijät (65 %), perheneuvoloiden työntekijät (25 %), aluehallintoviraston luvalla kirkon perheasioiden neuvottelukeskusten perheneuvojat (10 %). Kuntien tapa järjestää sovittelua vaihtelee paljon eikä aluehallintovirastot tai ministeriö ole pyrkinyt yhtenäistämään palvelun tarjoamisen tapaa. Käytännössä sovittelu on sosiaalipalveluna ollut epäselvä ja hahmottomaton. (Haavisto ym. 2014, 11–12.)

Sovittelua on määritellyt lähinnä se minkä toiminnan lisäksi sovittelua on toteutettu. Sosiaalialalla on tunnustettu sovittelun kaltainen työskentelytapa, vaikka varsinaisesti ei ole ollut kyse sovittelusta. Sovittelun piirteitä suhteessa muihin eropalveluihin ei ole riittävän selvästi määriteltä, että palvelun käyttäjät osaisivat hakea sitä. (Haavisto ym. 2014, 13.) Fasper-hankkeessa nostettiin esille seuraavia sovittelun kehittämisen tarpeita:

- palvelumuoto, jossa tavataan molempia erovanhempia
- palvelumuoto, jossa vanhemmat voivat neuvotella riitautuneista asioista, tuomioistuin ei ole ainoa vaihtoehto lastenvalvojan jälkeen
- palvelumuoto, jota on saatavilla nopeasti erimielisyyksien tullessa ja ennen riitojen kärjistymistä
- palvelumuoto, jossa on mahdollista sopia konkreettisista erovanhemmuuteen liittyvistä käytännön asioista
- erovanhemmuudessa on osin jatkuvia neuvottelua vaativia asioita, yksi sopimus ei välttämättä vastaa muuttuvia tilanteita
- palvelumuoto, jonka päätavoite on lapsen arjen ja yhteistyövanhemmuuden tukeminen

Hankkeessa sovittelu nähtiin ratkaisukeskeisenä, vanhempien yhteistyön ja osallistumisen paikkana. Lastenvalvojien palveluohjaus nähtiin painottuvan

erovanhempien riidoissa liian suoraan oikeuden ratkottavaksi. Hankkeessa katsottiin, että kunnallinen ja varhainen perheasioiden sovittelu voisi olla tuomioistuimen asiantuntija avusteisen sovittelun vaihtoehtona. Katsottiin, että tuomioistuin sovittelun ei tule olla ensimmäinen huoltoriitojen selvittelypaikka. (Haavisto ym. 2014, 14 - 15.) Hankkeeseen osallistui kuusi etelä-suomalaista kuntaa. Hanke toteutettiin monitoimijaisessa oppimisverkostossa, jossa oli mukana puheterapeutteja, perheneuvoja, sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä, erotiövastaavia, lastenvalvojia, asianajajia ja tuomareita. (Haavisto ym. 2014, 19 - 20.)

Sovittelua haluttiin kehittää, koska tiedossa on ollut kokemukset riitaisen erotilanteen vaikutuksista perheeseen. Vanhemmat tuovat esille asiat, joista tulisi sopia. Yhteistyö-vanhemmuuden synnyttäminen on tarpeen, sillä vanhempien on rakennettava vanhemmuussuhteensa ja työnjakonsa uudelleen. Sovittelija auttaa tavoitteisiin pääsemiseksi vanhempia tekemällä sopivia kysymyksiä ja pitämällä keskustelun kohteena lapsen asiat. Sovittelun kohteena voi olla pienetkin lapsen arkeen liittyvät asiat kuten vaihtotilanteiden järjestäminen, lapsen vaatteiden ja harrastusvälineiden hankkiminen, ruokailuun liittyvistä tavoista sopiminen, miten pidetään yhteyttä lapsen kavereihin ja sukulaisiin jne. Sovittelija rajaa keskustelua varsinkin, jos se on epäasiallista, loukkaavaa ja liian tunnepitoista. (Haavisto ym. 2014, 22.)

Fasper-hankkeessa luotiin sovitteluun prosessimalli. Malli antaa rakenteen sovittelun etenemiselle, prosessi alkaa ja päättyy suunnitellun rakenteen mukaisesti. Ongelmaratkaisun rakenne antaa turvaa niin asiakkaalle kuin sovittelijoillekin, kun ennalta tiedetään millaiselle työskentelylle asioista keskustelu pohjautuu. Kaksi sovittelijaa tapaavat vanhemmat aluksi erikseen tunnin tapaamisessa. Tapaamisessa käydään läpi sovittelun periaatteet. Vanhempi voi kertoa tilanteesta oman näkemyksensä sekä määritellä mistä asioista olisi hyvä sopia. Sovittelusitoumuksessa vanhemmat allekirjoittavat tavoitteen, jonka mukaan he pyrkivät sopimaan. Vanhempien sopimus koskee lapsen tarpeita, vanhemmuutta ja lapsen tosiallista hoivaa arjessa. Työskentelyn alussa kirjataan ne asiat, joista tulee sopia ja päätetään

etsiä ratkaisua niihin. Vanhempien yhteisiä tapaamisia on yhdestä kolmeen kertaan puolitoista tuntia kerrallaan. (Haavisto ym. 2014, 23 - 24.)

Sovitteluun tuloa ei ole haluttu määritellä johonkin tiettyyn eroprosessin vaiheeseen. Sovittelun taustalla on ajatus, että lasten tilanne vaatii huomiota vaikka vanhemmat olisivatkin vielä erokriisissä. Kriisitilanteessa pystytään kenties sopimaan vain joistakin lapseen liittyvistä asioista, mutta asioihin voidaan palata tilanteen muuttuessa. Periaatteen voi tiivistää siten, ettei ole niin tärkeää onko sopiva aika sovitteluun, kuin kysymys mistä asioista tietyssä tilanteessa on mahdollista sovitella. (Haavisto ym. 2014, 25.) Sovittelun esteenä voi olla sovittelijoiden arvio siitä, että sovittelu voi lisätä väkivallan uhkaa perheenjäsenten välillä. Perheasioiden sovittelun kohteena ei ole perheväkivalta, vaan lasten asioista sopiminen. Sovittelun aluksi on myös arvioitava kykeneekö vanhempi ymmärtämään tai sitoutumaan sopimiseen esimerkiksi mielenterveysongelmien tai muiden sairauksien vuoksi. (Haavisto ym. 2014, 26.)

Sovittelija ohjaa vanhempia riitaan johtavan väittelyn sijasta kertomaan konkreettisesti toisilleen, miten pitäisi toimia, että yhteistyö vanhempina toimisi ja yhteisessä huoltajuudessa olisi luottamusta. Sovittelun avustaminen kohdistuu

- vanhempien tunnetilojen säätelyyn
- keskustelun fokusoiminen aina lapsen tarpeisiin
- luottamuksen rakentamiseen osapuolten välille
- yhteistyövanhemmuuden synnyttämiseen
- parisuhteen vaikeuksista lapsen tarpeisiin ja vanhemmuuteen
- vaatimuksista tarpeisiin
- menneisyydestä tulevaisuuteen
- kielteisestä asenteesta myönteiseen
- epäselvistä toiveista lapsen käytännön arkeen

Hankkeessa tuli esille, että sovittelussa oli haasteellista keskustelun ohjaaminen. On vaikeaa arvioida milloin rajata tiukemmin keskustelua, jossa on syyttelyä, sanatonta viestintää, epäasiallista puhetta, voimakkaita tunteiden ilmaisuja, jumiutumista aiheeseen tai vetäytyvyyttä. (Haavisto ym. 2014, 48 - 49.)

Sovittelua haluttiin kehittää tarkasti rajatuksi konfliktin ratkaisuun tähtääväksi palveluksi erotilanteessa. Sovittelussa ei voi välttyä tunteiden ilmaisulta, vaikka näkökulma halutaan pitää ongelmienratkaisussa ja sopimuksen synnyttämisessä. Hankkeessa todettiin, että sovittelijat tarvitsevat työvälineitä joilla auttaa vanhempia selviämään vaikeiden tunteidensa kanssa ja pystyä kuitenkin tekemään sopimuksia lasten asioiden järjestämisessä. Sovittelijoiden yhteinen kokemus oli, että puheen johtaminen sovittelussa täytyy olla vahvasti sovittelijoiden hallussa. Sovittelijan on tarvittaessa rajoitettava puhetta, keskeytettävä ja ohjattava aina lapsen asemaan vanhempien välissä. Turvallisuutta keskustelutilanteeseen tuodaan sovittelijoiden rauhallisuudella ja päättävällä otteella viedä kysymyksiin, joilla vahvistetaan luottamusta ja sovintoa. (Haavisto ym. 2014, 51.) Perheasioiden sovittelu voidaan sisällyttää perhepalveluihin ja kirjata se näkyviin ennaltaehkäiseväksi lastensuojelutyöksi kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. (Haavisto ym. 2014, 58.)

Iso-Britannian Cafcass ja huoltoriidat

Isossa Britanniassa perheoikeuteen liittyvissä vanhempien eroriidoissa toimii Cafcass-niminen organisaatio (*Children and Family Court Advisory and Support Service*). Organisaatio on itsenäinen eikä se toimi julkisen sosiaalihuollon, koulutuksen tai terveysviranomaisten alaisuudessa. Organisaation tehtävänä on tuoda esille lasten ja nuorten mielipidettä heitä koskevissa perheoikeudellisissa asioissa siten, että lasten etu otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä. Trinder, Jenks ja Firthin artikkelissa kuitenkin kritisoidaan lasten osallisuutta Cafcassin sovitteluistunnoissa. Lasten tarpeet ja toiveet sovitteluistunnoissa jäävät helposti vanhempien nostamien kysymysten varjoon ja lasten etu on vahvasti riippuvainen vanhempien näkemyksistä. (Trinder, Jenks & Firth 2010, 234–257.)

Cafcass antaa neuvoja ja tukea perheoikeuteen liittyvissä asioissa verkkosivuillaan niin lapsille, nuorille kuin heidän vanhemmilleen. Verkkosivuilla tapahtuvan tiedottamisen lisäksi organisaation työntekijät työskentelevät lasten ja vanhempien kanssa tuottamalla materiaalia perheoikeutta varten. Organisaatio on perustettu

2001 toimijaksi perheoikeuden rinnalle. Verkkosivun mukaan organisaatio on suurin sosiaalityöntekijöitä työllistävä toimija. Social Care Online-hakukoneen kautta löytyy useita artikkeleita, joissa on arvioitu ja tutkittu Cafcassin toimintaa myös palvelun kehittämistä. (About Cafcass 2015.)

Cafcass toimii riitaisissa huoltajuuskiistoissa seuraavalla tavalla. Vanhemmat voivat tehdä oikeudelle hakemuksen huoltajuusriidassa, jolloin oikeus voi pyytää perhetilanteen selvittämiseksi järjestön apua. Cafcass osallistuu työskentelyyn vain, jos oikeus pyytää järjestöltä apua lasten tilanteen selvittämiseksi erotilanteissa, huoltajuus- tai adoptiokysymyksissä (Mantle 2008, 431-443). Työskentely etenee seuraavasti. Cafcass- työntekijä selvittää lasta ja aikuisia koskevia henkilötietoja sekä selvittää asianosaisten taustoja sosiaaliviranomaisilta ja poliisilta. Tavoitteena on kartoittaa lapsia koskevia huolenaiheita. Työskentelyssä taustatietojen selvittämistä kutsutaan *Safeguarding Checks* osioksi. Järjestö lähettää oikeudelle selonteon taustoista. Järjestön työntekijä ottaa puhelimitse yhteyttä vanhempiin ja haastattelee vanhempien näkemyksiä lapsen tilanteesta. Tämän jälkeen oikeudessa järjestetään ensimmäinen kuuleminen, jossa järjestön työntekijä tapaa vanhempia yhdessä ja sovittelee lapsen edun mukaista ratkaisua. Jos vanhemmat pääsevät sopimukseen ja oikeus katsoo sen lapsen edun mukaiseksi, vanhemmat tekevät myös sopimuksen lapsen elatuksesta. (About Cafcass 2015.)

Jos vanhemmat eivät pääse yhteiseen sopimukseen ensimmäisen oikeudessa pidetyn käsittelyn jälkeen, voi oikeus pyytää järjestön työntekijöiltä tarkempaa raporttia lapsen elämään liittyvistä seikoista. Jos tulee ilmi että, perhetilanteeseen liittyy väkivaltaa, oikeus käsittelee asiaa uudessa istunnossa ja tutkii vaikuttaako se oikeuden päätökseen. Jos oikeus toteaa perheväkivaltaa tapahtuneen, määrää se tekijän osallistumaan väkivaltaista käytöstä ehkäisevään kuntoutukseen (*domestic violence perpetrator programme*). Joissakin tapauksissa oikeus suosittelee perheasioiden sovittelua tai cafcass:n vetämää vanhempien välistä neuvottelua ratkaisun löytämiseksi. Oikeus voi määrätä erovanhemmat osallistumaan jossa ”tehdään selväksi mitä heidän lapsensa tarvitsevat vanhemmiltaan”, opetellaan peruseriäotteita erovanhempien välisten konfliktien ratkaisemisesta ja miten edellä olevia asioita sovelletaan käytäntöön. Koulutuksessa (*The Separated Parents Information Programme, SPIP*) kannustetaan erovanhempia itse sopimaan asioista,

ettei heidän tarvitsisi turvautua oikeuden apuun. Koulutuksessa opastetaan vanhempia etsimään apua tilanteeseensa. Jos vanhemmat pystyvät sopimaan koulutuksen avulla huoltajuuteen liittyvistä asioista ja sopimus on lapsen edun mukainen, oikeus vahvistaa sopimuksen. (Cafcass' role in divorce and separation 2015, verkkosivut.)

Sovittelua suositellaan yleensä erovanhemmille, koska se kestää ajallisesti vähemmän aikaa ja on halvempi keino saada sovinto, kuin hakea ratkaisua oikeudesta. Oikeuskäsittelyn kestäminen ja riitelyn jatkuminen vuosia, todetaan olevan lapselle haitallista. Oikeus voi määrätä vanhemmat osallistumaan ryhmään, jonka tavoitteena on tukea vanhemman ja lapsen välistä turvallista vuorovaikutusta. Oikeus voi määrätä vanhempia osallistumaan myös eroryhmään tai sovitteluun. Oikeus voi pyytää Cafcass:ltä lausuntoa siitä millainen tukimuoto olisi kullekin vanhemmalle sopivin. SPIP koulutus on vanhemmille maksuton. Vanhemmat voivat valita heille sopivalta alueelta Cafcass:n järjestämää toimintaa. (Cafcass' role in divorce and separation 2015.)

5. Opinnäytetyön toteuttaminen

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyön tarkoitus on tuoda tietoa erokysymyksistä ja sovittelun kaltaisesta työskentelystä sekä eroauttamiseen liittyvistä käytännön haasteista sosiaalitoimen eropalveluissa. Työn tavoitteena on tarkastella miten sosiaalitoimiston palveluissa on mahdollista tukea eron jälkeistä yhteistyövanhemmuutta. Tavoitteena on lisäksi selvittää onko lastenvalvojan ja sosiaalialan ammattihenkilön välisellä yhteistyöllä mahdollista tukea yhteistyövanhemmuuden rakentumista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 156 – 157.)

Tutkimuskysymykset:

1. Millaista asiakastyötä tehdään lastenvalvojan huolto- ja tapaamissopimusneuvotteluissa?
2. Millaista on perhetyön eroperheissä tehtävä asiakastyö?
 - Miten lastenvalvojat sekä perhetyötä tekevät tukevat yhteistyövanhemmuutta?
 - Miten lastenvalvojat ja perhetyötä tekevät haastateltavat näkevät eropalveluiden kehittämisen/yhteistyön lastenvalvojan ja muun sosiaalitoimen työntekijän välillä?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni ja sen aineisto edustavat kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Tutkimustapaa kuvaa sen kiinnittyminen tiettyyn ajallisuuteen ja paikallisuuteen, jota kuvataan myös käsitteellä idiografisuus. Aineisto edustaa pieneltä osin tutkittavaa maailmaa ja todellisuutta, jota ihmiset tuottavat. Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään tuomaan esiin tutkittavien omia tulkintoja. Kvalitatiiviseen tutkimukseen aineistoksi hankitaan usein harkinnanvarainen näyte joltain aihealueelta, jota pyritään ymmärtämään syvällisemmin ja tarvittaessa löytämään uusia toimintatapoja. (Alasuutari 2011, 88; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Päädyin hankkimaan aineistoa *puolistrukturoidun teemahaastattelun* avulla, koska silloin on mahdollista päästä keskustelemaan ja kysymään tarkemmin puheena olevista asioista. Haastattelun teemat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta tarkemmat kysymykset vaihtelevat riippuen siitä, mitä haastateltava kertoo teemasta. Osittain tarkka ja osittain avoin haastattelu voidaan ymmärtää täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja teemahaastattelun välille asettuvaksi haastatteluksi eli puolistrukturoiduksi haastatteluksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47).

Puolistrukturoidusta haastattelustakin käytetään joskus nimitystä teemahaastattelu, jossa esitetään kysymyksiä tietyistä teemoista, mutta tarkemmat kysymykset teemasta vaihtelevat haastattelusta riippuen. (KvaliMOTTV 2015, strukturoitu ja

puolistrukturoitu haastattelu.) Varsin väljien haastatteluteemojen, vaihtelevien tarkentavien kysymysten ja keskustelunomaisuuden sekä tutkimuskirjallisuuden pohjalta, päädyin puolistrukturoituun haastatteluun. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa tutkija valitsee aiheen mukaiset teemat, joista haluaa tietoa. Haastateltava voi kertoa vapaammin aihelistan teemoista ilman valmiita yksityiskohtaisia kysymyksiä. Tutkija voi itse tarkentaa tiedonhakua asioihin, joihin etsii vastauksia. Vuorovaikutustilanne ilmeinen ja äänenpainoinen antaa myös tietoa puheena olevien asioiden merkityksistä. Harkitsin aluksi tiedonhaun menetelmäksi täysin strukturoitua haastattelua, mutta päädyin väljempiin haastatteluteemoihin, koska silloin haastateltava pystyy vastaamaan vapaammin omasta asiantuntijuudestaan käsin aktiivisena osapuolena. Haastattelijana en välttämättä osaa kysyä sitä, mitä haastateltava pitää tärkeänä tuoda esille. (Hakala 2010, 26–28; Hirsjärvi & Hurme 2008, 59, 115.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole ratkaisevaa aineiston määrä, vaan sen sopivuus tutkimusaiheeseen. Oleellista tutkimuksessa on, että kerätystä aineistosta on saatavissa tutkimuskysymyksiin tietoa. (Hakala 2010, 18–19, 21.) Opinnäytetyössäni aineiston hankkiminen alkoi suunnitteluvaiheella, jolloin pohdin tutkimuskysymyksiäni; miten saisin parhaimmalla tavalla aineistoa aiheittani varten. Vertailin ja pohdin aineiston hankkimisen menetelminä kyselyä ja haastattelua. Kyselylomaketutkimuksissa on tärkeää kiinnittää huomiota kuinka sanalliset kysymykset esitetään. Kysymysten tulee olla mahdollisimman selkeitä ja yksiselitteisiä, eivätkä ne saa sisältää vihjeitä sopivista vastauksista. (Valli 2010, 104.) Kyselyn voi tehdä myös haastatteleamalla siten, että kysymykset luetaan ja tutkija kirjoittaa/tallentaa vastaukset muistiin. Ääneen kysyttäessä on tarkkailtava sitä, ettei painota mitään tiettyjä sanoja, jolloin kysymyksen merkitys voi muuttua. (Valli 2010, 111 – 112; Tuomi & Sarajärvi 2009, 72 – 73.)

Tein koemielessä helmikuussa 2015 yhden strukturoidun lomakekyselyn eronneelle sosiaalialalla työskentelevälle henkilölle. Lähetin hänelle sähköpostitse kysymykset, joihin hän vastasi kirjallisesti. Koekyselyssä huomasin tiettyjä puutteita; vastaukset kysymyksiin herättivät vain lisäkysymyksiä. Arvioin, että kyselyjen avulla en tule saamaan riittävän syvällisiä vastauksia.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tehtävänasettelu saattaa jossain määrin muuttua, kun materiaalia ja tutkimusaineistoa kerätään. Tällöin hankittu tieto voi johtaa tehtävänannon määrittelyä perustellumpaan suuntaan. (2010 Hakala, 22.) Tämä tuli esiin opinnäytetyön alkuvaiheessa, kun suunnitelmissani oli hankkia myös eronneiden henkilöiden haastatteluja, joita en onnistunut yrityksistäni huolimatta saamaan. Etsin eronneita henkilöitä haastateltavaksi lumipallomenetelmällä. Pyysin tuttaviani jakamaan eronneille tuttavilleen info-kirjettä haastattelupyynnöstä. Etsin eronneita haastatteluun muualta kuin omalta kotipaikkakunnaltani. En saanut henkilöitä haastatteluun ja arvioin tämän johtuvan siitä, että eroasioista puhuminen kuuluu aiheena arkoihin yksityisasioihin. Ehkä nimettömillä kyselylomakkeilla olisi helpompi vastata tällaisiin omaa yksityiselämää koskeviin kysymyksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59, 115.) Seuraavaksi kuvaan tarkemmin haastattelujen kohderyhmää, toteutuneita haastatteluja ja aineiston keruuta.

5.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu

Koska opinnäytetyöni käsittelee sosiaalitoimiston eropalvelua ja siinä roolissa keskeisesti toimivia lastenvalvoja, oli luonnollista valita lastenvalvojat ensimmäiseksi haastattelun kohderyhmäksi. Aineiston hankintaa ja kohderyhmän valintaa ohjasi myös laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, joka määrittää vanhempien tekemän sopimuksen sisältöä. Sosiaalitoimessa lastenvalvoja on viranhaltija, joka käytännössä tapaa eropareja, auttaa ja ohjeistaa vanhempia lain hengen mukaisiin sopimuksiin. Toinen pienempi haastatteluryhmä on perhetyöntekijät, joita myös itse edustan sosiaalitoimen työntekijänä. Olen tutustunut myös toisiin keskisuomalaisiin perhetyöntekijöihin ja heidän työhönsä säännöllisten työkokousten kautta, joten hankin perhetyötä tekevien haastatteluja vähemmän kuin lastenvalvojien haastatteluja. Yksi haastateltava on perhetyön esimies.

Haastattelujen hankkiminen alkoi tutkimuslupien hakemisella. Lähetin keväällä 2015 kuuden kunnan sosiaalijohtajalle sähköpostia, jossa esittelin työni aiheen ja pyysin lupaa haastatella kunnan lastenvalvojaa. Kahdesta eri kunnasta hain lupaa haastatella myös perhetyötä tekeviä. Valitsin kunnat haastatteluista varten lähinnä

sillä perusteella, että ne olivat kohtuullisen ajomatkan päässä. Toisena valintakriteerinä kunnille oli, että niiden sosiaalitoimessa on tarjolla lastenvalvojan palveluita. Haastateltavien kunnat olivat kooltaan keskimäärin noin 5000–20000 asukkaan kuntia lukuun ottamatta yhtä kuntaa, joka oli reilusti isompi. En nimeä aineistosta yhtään kuntaa sen vuoksi, että työssäni ei ole tarkoitus arvioida julkisesti tietyn kunnan palveluita. Olen ilmoittanut myös tutkimuslupa-hakemuksessani, että haastateltavat eivät esiinny viranhaltijoina oikeilla nimillä. Haastateltavien anonymisuus on perusteltua myös sen vuoksi, ettei asiakastyöstä sanottujen kommenttien perusteella voida tunnistaa ketään henkilöitä. Tutkimuslupien saaminen eteni hieman eri tavoin. Osaan kunnista riitti vapaamuotoinen tutkimuslupahakemus, osaan lähetin kunnassa käytettävän tutkimuslupalomakkeen. Oli kannustavaa saada tutkimuslupaan liittyvissä yhteydenotoissa hyvää palautetta opinnäytetyöstäni. Alla olevaan taulukkoon olen koonnut tiivistetysti tietoa opinnäytetyöni aineistosta.

Taulukko 2. Opinnäytetyönaineisto

<ul style="list-style-type: none"> - Noin tunnin nauhoitetut teemahaastattelut - Huhti-kesäkuun aikana 2015 - Varsinaisia haastateltavia yhteensä 10 + 1 vasta työssään eroasioiden parissa aloittanut palveluohjaaja. - Haastateltavana 10 naista ja yksi mies. - Tallennettua puolistrukturoitua teemahaastattelumateriaalia on noin 11 t. ja 35 sivua litteroitua tekstiä. Haastattelusta on jätetty litteroimatta sanojen toistelut ja täytesanat kuten niinku, oisko, odotas kun mietin jne. 					
HAASTATTELUT					
1.kunta lastenvalvoja	2.kunta lastenvalvoja	3.kunta lastenvalvoja	4.kunta lastenvalvoja	5.kunta lastenvalvoja	6.kunta lastenvalvoja (palveluohjaaja)
1.kunta kaksi perhetyön- tekijää, perhetyön- esimies	2.kunta perhetyön- tekijä				

Mietin ennen haastatteluja lähetänpö haastatteluteemat ennalta vai esitänkö ne vasta tavatessa. Pohdin miten vastaukset mahdollisesti eroavat ennalta mietittynä tai vasta vuorovaikutustilanteessa esitettyinä; tuleeko jo tuttuihin teemoihin vain ennalta mietittyjä ja hyväksyttyjä sosiaalialan ammatillisen käytännön mukaisia vastauksia. Lisäksi puolistrukturoidussa haastatteluissa voi tulla myös tarpeetonta tietoa itse tutkimuskysymysten kannalta.

Päädyin lähettämään haastatteluaiheet ennalta, koska uskoin näin saavani kattavampia vastauksia, jolloin haastateltavat ovat ehtineet vähän orientoitua teemoihin (liitteet 1, 2, ja 3). Työelämä on usein niin kiireistä, että oletin teemoihin tutustumisen hyödyttävän haastattelutilannetta. Haastatteluteemat olivat kaikille haastatelluille samantyyppiset, mutta lastenvalvojien teemat muotoilin hieman eri tavalla kuin perhetyön esimiehelle ja perhetyöntekijöille, koska heidän työtehtävänsäkin ovat erilaisia lastenvalvojien tehtäviin verrattuna. Haastattelupohjaan kuului yksi suora kysymys, koska halusin saada tietää erityisesti työparityöskentelystä. Haastateltavat esiintyvät nimettöminä tiedonantajina aineistossani. Tapaamisissa kerroin opinnäytetyöni tarkoituksesta ja tavoitteesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34 -36, 48.)

Halusin kannustaa haastateltavia refleктоimaan kysymyksiä oman käytännön lastenvalvojan tai perhetyön pohjalta. Lähettäessäni teemahaastatteluaiheet sähköpostitse, pyysin haastateltavia miettimään aiheita nimenomaan oman käytännön asiakastyön kannalta. Reflektiivisyydellä tarkoitetaan, että ihminen tarkastelee omaa ajatteluaan, ajatustapojaan ja kokemuksiaan. Parhaimmillaan ihminen voi tarkastella omaa toimintatapaansa kuin etäännytettyinä ja voi pohtia sitä miksi ajattelee ja toimii tietyllä tavalla. Reflektiossa etsitään ymmärrystä ja tietoa itsestä aktiivisena toimijana. (Heikkinen 2010, 219–220.)

Haastattelijan tehtävänä on välittää haastateltavan ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41, 43). Huolto- ja tapaamissopimukseen liittyy asiakastyönä paljon erilaisia jännitteitä ja tavoitteita. Voidaan olettaa, että tilanne vaikuttaa myös jollain tavalla asiakastyötä tekevään lastenvalvojaan ja eroperheitä tapaaviin perhetyöntekijöihin.

Olin tutustunut jo aiemmin opinnäytetyöni aihe-alueeseen korkeakoulutetuille suunnatussa perheasioiden sovittelun erityisosaaja- koulutuksessa 2012. Koulutuksen (30 op.) järjesti yhteistyössä Itä-Suomen, Oulun ja Lapin yliopistot. Koulutuksen jälkeen kehitimme sosiaalitoimistossamme ero-perheiden kanssa työskentelyä. Lisäksi olin lukenut aiheesta materiaalia varsin laajasti. Tämä aikaisempi kokemus helpotti huomattavasti haastattelujen tekemistä. Toisaalta aihetta tuntematon voisi esittää kysymyksiä erilaisesta näkökulmasta käsiteltävään aiheeseen.

Mietin haastatteluteemoja ja niihin liittyviä apukysymyksiä pitkään. Luin eroasioita käsitteleviä tutkimuksia ja muuta kirjallisuutta aiheestani ja kirjoitin aluksi haastattelukysymykset suoriksi kysymyksiksi. Muunsin sitten suorat kysymykset teema-aiheiksi, jolloin poistin suorat kysymykset jättäen haastatteluun yhden suoran kysymyksen. Kysymysten hahmottaminen tällä tavoin auttoi suuntaamaan kysymyksiä aiheisiin, joihin etsin vastauksia. Kirjoitin teemahaastattelun aiheet lastenvalvojan työhön liittyvillä keskeisillä käsitteillä. Käsitteistä pääosa ovat lakiin perustuvia vanhempien huolto- ja tapaamissopimukseen liittyviä asioita ja sopimuksia, jotka lastenvalvoja vahvistaa. Teemat mahdollistivat haastateltavien puhua heidän mielestään merkityksellisistä asioista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 67, 103.)

Haastateltavien tapaaminen

Tapasin haastateltavat omissa kunnissaan ja omilla työpaikoillaan. Sain siten myös kuvan siitä, miten palvelut ovat fyysisesti sijoitettu kuntaan sekä myös tietoa yleisemmin sosiaalipalveluiden järjestämisestä. Tallensin haastattelut videokameralla, mutta en kuvannut haastattelua varsinaisesti vaan tallensin vain keskustelun. Haastatteluiden tallentaminen oli tarpeellista useasta syystä. Sain keskittyä kuuntelemaan ja keskustelemaan haastateltavan kanssa, kun ei ollut tarvetta tehdä muistiinpanoja.

Pidin hyvänä tapana sitä, että kuuntelin tallenteet haastattelupäivänä ja kirjoitin pääkohdat haastattelun ajatuksista. Pystyin näin palauttamaan tuoreeltaan aineistoa mieleen kuuntelemalla ja kirjoittamalla. Ensimmäisessä vaiheessa kuuntelin

haastattelut ensin kerran läpi, jolloin kirjoitin haastateltavan kertomat pääkohdat käyttäen suurimmaksi osaksi haastateltavan käyttämiä sanoja ja ilmauksia, mutta jätin täytesanat ja sanojen toistelut litteroimatta. Sen jälkeen kuuntelin haastattelut toisen kerran, jolloin tarkistin että olen kirjannut olennaiset asiat ja lisäsin joitakin haastattelun lauseita sanatarkasti. Kuuntelin vielä kolmannen kerran haastatteluita, jolloin pysähdyin kohtiin, joiden merkitystä täytyi pohtia lisää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Haastatteluiden kuunteleminen oli opettavainen kokemus siitä, miten paljon haastateltava voi sanoa lyhyessä ajassa, kun hän puhuu itselleen tutusta aiheesta. Tarkoitan ”paljolla sanomisella” tässä yhteydessä sitä, että haastateltavan puheessa oli paljon erilaista tietoa, käsitteitä ja merkityksiä. Kuuntelijan kokemuksena ymmärrän esimerkiksi asiakkaita, joille tietyt sosiaalialan tai lakiin liittyvät käsitteet vilisevät ohi ja asioihin voi olla vaikea ottaa kantaa, jos ei ole ehtinyt sisäistää mitä sanotulla tarkoitetaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 105.) Haastattelujen tekeminen oli työni antoisin osa. Niiden avulla sain tutustua eri kuntien lastenvalvojien työhön, perhetyöhön ja sain tietoa kunnan muista perhepalveluista.

5.4 Aineiston analyysi

Haastattelujen keston vaihteluväli oli 45 minuutista ja 1,5 tuntiin. Yhteensä haastattelumateriaalia oli 11 tuntia ja litteroitua tekstiä yhteensä 35 sivua. Jätin aineistosta litteroimatta kaikki täytesanat kuten *niinku*, *oisko*, *hetkinen kun mietin* jne. Arvioin aineiston riittäväksi vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Aineistossa oli samankaltaisuuksia vastauksissa ja toisaalta eroavaisuuksia, jolloin päättelin, että aineistoa tutkimuskysymyksiin on riittävästi. Luin aineistoa useaan kertaan, että se alkoi hahmottua osina ja kokonaisuutena. Aineiston analyysi eteni vaiheittain kohti tulkintaa ja pohdintaa teorian valossa. (Alasuutari 2011, 82- 83; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Eskola & Vastamäki 2010, 43; Hirsjärvi & Hurme 2008, 143- 144.)

Analysoin aineistoani aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Opinnäytteeni aineisto kuvaa tutkittavaa aihetta ja analyysin avulla luodaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla järjestetään aineistoa tiiviimpään muotoon

säilyttäen kuitenkin aineiston informaatioarvo. Analyysin tekemistä ohjasi myös viitekehysesni, joka koskee huolto- ja tapaamissopimuksen sisältöä ja erovanhemmuutta. Analyysin tekemisen yleisiin vaiheisiin kuuluvat aineiston purkaminen; lukeminen, luokittelu ja tulkinta. Aineiston teemoittelu ja tyypittely auttoi aineiston tarkastelua, kun jaoin aineistoa osiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147–149.) Analyysin vaiheita voi myös pelkistetyksi kuvata vaiheisiin jotka ovat: a) aineiston redusointi eli pelkistäminen, b) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja c) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2012, 109).

Haastattelujen kuuntelun ja litteroinnin jälkeen tein taulukon, johon kokosin aineiston alkuperäisilmauksia esitettyjen tutkimuskysymysten mukaisesti (liite4). Etsin aineistosta ilmauksia eli analyysiyksiköitä, jotka käsittelevät tutkimuskysymyksiä. Kokosin alkuperäisilmauksia, joita muokkasinkin pelkistetyimmiksi ilmauksiksi. Aineiston taulukoinnin avulla pystyin järjestelemään ja vertailemaan aineistoa. Johtopäätösten tekemisessä auttoi taulukon tutkiminen paperiversiona ja havaintojen kirjaaminen ja yhdistäminen toisiinsa monisteeseen kynällä. Johtopäätösten tekemiseen liittyvällä abstrahoinnilla pyritään löytämään luokitellusta aineistosta käsitteitä. Alla olevassa taulukossa havainnollistan analyysin etenemistä. Kokosin alkuperäisilmauksia, pelkistin ilmaisua, loin alaluokkia ja yhdistin niitä pääluokkiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Analysoin ilmaisujen painotuksia, samankaltaisuuksia ja eroja sekä pyrin tekemään johtopäätöksiä. (Alasuutari 2011, 40 – 41; Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Taulukko 3. Esimerkki aineiston analysoimisesta

alkuperäisilmaus	pelkistetty ilmaus	Alaluokka kategoria asiakastyön piirteet	Pääluokka yhteistyövan- hemmuuden tukeminen
Ihmiset tarvitsee erilaisilla aikaa asioille.	tapaamisten määrä	perheiden yksilölliset tilanteet	vanhemmille tapaamisia tarpeen mukaan

6. Opinnäytetyön tulokset

Esittelen aineistosta nousevia havaintoja ja vastauksia tutkimuskysymyksiini ja teen niiden pohjalta päätelmiä teoriaosaan nojaten. Käyn aiheita läpi tutkimuskysymysten mukaisesti. Käyn seuraavaksi läpi kuuden lastenvalvojan vastauksia teemoihin. Perhetyötä tekevien vastauksia en käsittele tässä yhteydessä vaan myöhemmin omissa alaluvuissaan.

6.1 Asiakastyö lastenvalvojen huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluissa

Lastenvalvojantyö koettiin mielenkiintoiseksi, mutta myös haasteelliseksi ja raskaaksi asiakastyöksi. Kaksi lastenvalvojaa kuudesta vertasi työn haasteellisuutta lastensuojelutyöhön, joka koettiin kuormittavampana. Asiakastyö koettiin mielekkäänä perheiden tilanteiden selvittelynä, jossa asiakasperheet eivät edusta mitään tietyn tyyppisiä perheitä, vaan yleisesti suomalaisia vanhempia ja perheitä. Kaikkien lastenvalvojen mukaan asiakastyössä kohdataan paljon tunteita ja ristiriitoja, jolloin työntekijä joutuu miettimään sanavalintojaan erityisen tarkasti. Sanavalintojen pohtiminen liittyy myös tavoitteeseen vanhempien tasapuolisesta kohtelusta ja puheenvuorojen antamisesta. Valjakka (2002, 64–65.) painottaa myös vanhempien tasapuolista kohtelua ja kuulemista osana hyvää asiakastyötä.

Kolme lastenvalvojaa mainitsi erikseen antavansa tietoa sopimuspalvelusta erilaisia opaslehtisiä jakamalla tai lähettämällä postitse tai ohjaamalla aiheesta kertoville verkkosivuille. Kaikki lastenvalvojat olivat sitä mieltä, että heidän tärkein tehtävänsä on avustaa vanhempia sopimuksen teossa. Vanhemmat ovat usein hyvin tietoisia sopimuspalvelun sisällöstä ja sitä ohjaavista laista. On myös vanhempia, joilla ei ole tietoa tai se on virheellistä ja he tarvitsevat perusteellisempaa tiedottamista eroasioista. Antikainen (2007) painottaa myös huolellista ja avustavaa sopimuspalvelua (Antikainen 2007, 21, 25).

Lastenvalvojien mukaan asiakkaiden tapaamiskerrat vaihtelevat yhdestä kolmeen kertaan. Osaa vanhemmista tavataan useita kertoja. Suurimmassa kunnassa lastenvalvojalle sai ajan kolmen kuukauden päähän, jolloin tapaamispalvelu ei ole kriisityöskentelyä vaan selkeästi sopimuspalvelua sekä palveluohjausta muihin eroperheitä auttaviin palveluihin.

Perheiden tilanteet ja ongelmat vaihtelevat erittäin paljon ja perheet tarvitsevat hyvin yksilöllisesti tukea ja palveluja. Kolmen lastenvalvojan mielestä pienissä kunnissa on mahdollisuus käyttää enemmän aikaa asiakastyöhön kuin suuremmissa kunnissa. Kolme kuudesta lastenvalvojasta korosti asiakassuhteen käynnistyessä, että on tärkeää kannustaa vanhempia keskustelemaan sopimuksen sisällöstä.

Osalla lastenvalvojista (3/6) oli hyvin kokonaisvaltainen käsitys eroproessin etenemisestä ja mahdollisista tuentarpeista. Tästä kertoi myös puhe palveluohjauksesta. Osa (2/6) lastenvalvojista kuvasi lähinnä omaa tehtäväänsä huolto- ja tapaamissopimuksen vahvistajina. Haastateltavat (3/6) erosivat asiakastyössään jonkin verran siinä, missä määrin he arvioivat muuta perheen tarvitsemaa palvelua kuin sopimuspalvelua, joka kuuluu lastenvalvojan selkeästi rajattuun tehtävään. Lastenvalvojat erosivat toisistaan sen suhteen, että kuudesta lastenvalvojasta täysipäiväisesti tehtävää hoiti kolme ja toiset kolme tekivät myös muita sosiaalityön-tekijän tehtäviä. Tällä saattaa olla merkitystä siihen, miten kokonaisvaltaisesti lastenvalvojan tehtävät mieltää.

Lastenvalvojat antavat myös puhelinneuvontaa ja palveluohjausta eroasioita miettiville vanhemmille, jonka merkitys on mielestäni erittäin suuri vanhempien keskinäiselle sopimisille. Puhelut ja niissä esitetyt yksilöidyt kysymykset ovat varmasti tärkeitä eroasioita miettiville vanhemmille. Ajan riittävyys asiakas-työssä oli usealle lastenvalvojalle huolenaihe. Antikainen (2007) ottaa myös kantaa ajan riittävyyteen ja erotilanteen prosessinomaisuuteen; tapaamiskertojen määrä ei voi olla vakio kaikille asiakkaille, jotta päästään hyvään lopputulokseen erovanhempien kanssa (Antikainen 2007, 70).

Aineiston mukaan vanhempien näkemykset asioista voivat olla hyvin erilaisia ja lastenvalvoja joutuu motivoimaan ja ohjaamaan keskustelua sopimuksen sisältöön. Lastenvalvojan on neuvotteluissa välillä vaikeaa vetää rajaa siihen, milloin jatkaa vanhempien välistä sovittelua ja milloin ohjata vanhempia muihin palveluihin. Keskustelujen ohjaaminen, motivoiminen, rajaaminen ja tukeminen ovat erittäin suureessa roolissa lastenvalvojan työssä. Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski (2014) nostavat myös esiin keskustelun ohjaamista menetelmänä. Keskustelu-osaamisen taustalla on vahva asiantuntijuus huolto- ja tapaamis-sopimuksen sisällöstä ja erovanhemmuudesta. (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 22.)

Aineistosta nousee kysymys voisiko vanhemmuuden tukemisen elementtejä lisätä erotilanteen alkuvaiheeseen ja lastenvalvojan huolto- ja tapaamissopimus neuvottelun yhteyteen. Suurimmassa haastattelukunnassa on paljon sosiaalitoimen palveluita, joissa eroperheitä voidaan tukea. Lastenvalvojat vastaavat omasta virkamiestyöstään sopimusten vahvistajina. Palveluohjaus on käytössä ja asiakasvirtaa pyritään ohjaamaan kunkin tarpeita vastaavaan palveluun. Suuremman kunnan lastenvalvoja toi esille, että perhepalveluissa huomioidaan yleensä vain lähivanhempaa ja etävanhemman mielipidettä tai tilannetta ei välttämättä selvitetä. Lapsen kasvuympäristön tuntemus voi jäädä vajavaiseksi eikä tällöin ehkä osata toimia hyödyllisimmällä tavalla.

Kaksi lastenvalvojaa otti kantaa työskentelyynsä siten, että neuvottelussa on kyse erityisestä perheen elämän muutosvaiheesta, joka vaatii työtä lasten ja vanhempien tilanteen eteenpäin viemiseksi. Yksi lastenvalvoja näki sopimuspalvelussa yhtymäkohtia ennaltaehkäisevään lastensuojeluun ja perheen kriisitilanteesta selviytymisen näkökulmasta. Tällainen lastenvalvojan työote mahdollistaa mielestäni moniammatillista yhteistyötä esimerkiksi perhetyöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa. Valjakka (2002, 63 -65.) ja Antikainen (2007, 16.) puhuvat myös riittävän useista tapaamisista ja mahdollisuudesta saada työpari neuvottelutilanteeseen. Tällöin voidaan hankkia kokemusta ja tietoa tapaamisrytmin ja yhteistyön toimivuudesta.

Sovinnollisia sopimusneuvotteluja haastateltavat kuvaavat kootusti seuraavasti: vanhempien keskinäiset ristiriidat eivät ole erityisen vaikeita, ero ei ole tapahtunut äkillisesti, vanhemmat ovat käsitelleet eroa joko keskenään tai ammattiauttajan luona, vanhemmilla ei ole vakavia mielenterveys-, päihde- tai elämäntilanteen ongelmia, vanhemmilla on yhteinen näkemys vanhemmuuden jatkumisesta ja lasten elämään kuulumisesta tulevaisuudessa. Sopimusneuvottelut voivat alkaa kireässä ilmapiirissä, mutta lastenvalvoja voi motivoida ja auttaa vanhempia näkemään sovinnollisen yhteistyövanhemmuuden hyödyt.

Sovinnollisessa erotilanteessa vanhemmat ovat pystyneet luomaan oman tapansa olla yhteydessä eron jälkeen. Erotilanteessa korostuu *eroamaan auttaminen*. Kokemukseni erovanhempien kanssa työskentelystä on, että eronneelle on tärkeää oman roolin ja muuttuneen aseman sisäistäminen suhteessa entiseen kumppaniin, koska se auttaa olemaan yhteydessä lasten asioissa ja vie eroprosessia eteenpäin. Lastenvalvojan sopimuspalvelu on yksi vaihe eroprosessissa, jota on edeltänyt eroprosessin muita vaiheita ja jonka jälkeen sopeutuminen ja opettelu muuttuneeseen elämäntilanteeseen jatkuvat. Tämä prosessinomaisuus tulee huomioida perhepalveluissa.

6.1.1 Ongelmia sopimusneuvotteluissa

Aineiston mukaan huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluissa parisuhteen ja vanhemmuuden ongelmat sekoittuvat toisiinsa. Vanhemmat riitelevät ositusasioista, huonekaluista, vanhoista riita-asioista ja jopa sukulaisista. Vaikka edellä luetellut riidanaiheet eivät kuulu huolto- ja tapaamissopimuksen sisältöön, vaikuttavat ne taustalla myös lasten asioista sopimiseen. Sovittelun tarvetta on monissa kysymyksissä. Vanhemman vakavat ongelmat estävät sovinnollisen ja tasaveroisen sopimisen. Osassa vaikeissa perhetilanteissa on mukana lastensuojelu ja muita palveluita. Antikainen (2007) ja Poijula (2009) puhuvat myös perhekriisin työstämisen tarpeesta, jotta yhteistyövanhempina toimiminen olisi mahdollista.

Lastenvalvojat kokivat sopimuksen solmiminen myös erityisen haastavaksi tilanteissa, joissa vanhemmat ovat lukossa, eivät puhu tai eivät halua ottaa mitään kantaa

sopimukseen. Syitä puhumattomuuteen on vaikeaa arvioida ja vanhemmuudesta sekä lasten tilanteesta jää huoli. Eräs lastenvalvoja sanoi ehdottavansa mietintääjan ottamista, ettei vanhempi joudu katumaan myöhemmin liian pikaista päätöstä lasten huollon suhteen. Asioiden valmistelu ja sovittelu sekä vanhempien kyky osallistua sopimusneuvotteluun vaatii tuolloin ulkopuolisen antamaa tukea.

Ajattelen, että edellä mainittu tilanne voisi olla myös parityöskentelylle sopiva ajankohta, jossa esimerkiksi perhetyöntekijä voisi tavata vanhempia yhdessä tai erikseen ja auttaa rakentamaan pohjaa vanhempien yhteistyölle. Aikalisän ottaminen neuvotteluissa on usein hyvä tapa edistää asiaa.

Aineiston mukaan kunnissa on erilaiset asiakasmäärät ja lastenvalvojilla on erilaiset mahdollisuudet antaa uusia aikoja asiakkaille. Erovanhempien saama tuki vaihtelee sen mukaan miten lastenvalvoja arvioi tilanteen. Sopimuksen syntyminen on pääasia, mutta paperin allekirjoittamisen jälkeen osa riitaisista vanhemmista jatkaa riitelyä, joka vaikuttaa lasten elämään. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että sopimuspaperi ei aina riitä, vaan vanhemmat ja lapset tarvitsevat apua ja myös jonkinlaista ulkopuolisen kontrollia siitä, että sopimusta noudatetaan lapsen edun mukaisesti.

Vanhemman muutto toiselle paikkakunnalle voi myös vaikeuttaa yhteisen sopimuksen syntymistä, tällöin eri kuntien lastenvalvojat tapaavat vanhempia erikseen ja lastenvalvojat ovat yhteydessä keskenään. Castren (2009) kuvaa myös lapsen elämän muuttumista eron jälkeen kahdella eri paikkakunnalla ja elämistä uusissa ihmissuhdeverkostoissa. Uudet verkostot voivat olla lapsen elämää rikastuttavia tai stressaavia riippuen miten aikuiset kannattelevat lapsen sopeutumista uusiin verkostoihin.

6.1.2 Lasten tarpeet ja mielipide sopimusneuvottelussa

Lastenvalvojat toivat esille, että yhteishuoltajuus on vanhemman juridinen asema, eikä vielä määrittele sitä, millä tavoin käytännössä lapsesta huolehtiminen tapahtuu. Koulu (2014) tuo esille tätä huoltajuuden kaksiosaista asemaa. Vuoroasumisessa lapsen huolenpito jakaantuu tasaisimmin molempien vanhempien vastuulle.

Vuoroasumista on lastenvalvojien mielestä valmisteltava ja mietittävä tarkoin vanhempien kanssa. Olen huomannut ja on myös yleisessä tiedossa, että vuoroasuminen on myös vahvasti taloudellinen kysymys, koska molemmat vanhemmat tarvitsevat riittävän isot asunnot vuoroviikottaiseen lapsiperheasumiseen. Vuoroasuminen johtaa joskus myös kaksinkertaiseen lapsen tavaroiden hankkimiseen.

Osa lastenvalvojista otti puheeksi lasten mielipiteen pohtimisen, osa puhui aiheesta vanhempien työskentelyn kautta – mitä vanhemmat puhuvat lapsesta. Yksi (1/6) lastenvalvoja otti erityisesti kantaa lasten osallisuuteen ja kertoi kysyvänsä aina, ovatko vanhemmat puhuneet eroasioista lasten kanssa. Mäenpää & Poutiainen (2009) ja Ranssi-Matikainen (2012) puhuvat myös lasten kanssa käydyn keskustelun tärkeydestä. Laki huollosta ja tapaamisoikeudesta velvoittaa myös vanhempaa keskustelemaan myös lapsen kanssa häntä koskevista päätöksistä huomioon ottaen lapsen iän ja kehitystason. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 1 luku.)

Vanhemmat määrittelevät huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluissa lapsen etua. Riittäisessä tilanteessa vanhempien keskinäiset jännitteet voivat viedä päähuomion ja lasten tarpeet voivat jäädä niiden varjoon. Yksi (1/6) lastenvalvoja kertoi, ettei tapaa lapsia, etteivät he joudu päättämään miten asioista sovitaan. Työntekijän mukaan on aivan eri tyyli tehdä lastenvalvojan työtä, jos tapaa lapsia. Lastenvalvojat eivät yleensä tapaa lapsia, kuin erityisestä syystä ja harkiten, jolloin vanhemmat toivovat sitä (4/6). Lapsen kuulemisella ei haluta laittaa lasta valitsemaan vanhempansa.

Kaikki lastenvalvojat pitivät tarpeellisena pohtia lasten tilannetta vanhempien kanssa jossain määrin; millaisia lapset ovat iältään, luonteiltaan ja taipumuksiltaan. Yksi lastenvalvoja kertoi, että hän pyytää niin äitiä kuin isääkin kertomaan lapsistaan, koska vanhemmuutta ei toteuteta enää vain toisen mahdollisesti aktiivisemmän vanhemman kautta. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi samalla tavoin kuin aikuisillakin, vaikka vanhemmat ovat aina lastensa edustajia päätöksissä. Koulu (2014) ja Mykkänen (2010) kirjoittavat myös tasa-arvoisesta tai tasavertaisesta vanhemmuudesta sukupuolten välillä.

Eräs (1/6) lastenvalvoja kertoi, ettei hän oletakaan tietyn tyyppisten vanhempien pitävän huolta lapsesta, vaan kysyy lapsen arjesta jotain joka vanhemmalta. Vanhemmat pohtivat huoltoratkaisuja lapsen kannalta kuten päivähoidon, koulun ja muun kasvuympäristön kannalta. Yksi (1/6) lastenvalvoja sanoi puhuvansa vanhemmille siitä, että lapsia voi rohkaista puhumaan eroon liittyvistä ajatuksistaan jonkun luottoaikuisen kanssa. Eräs lastenvalvoja oli havainnut, että joskus nuori äiti voi vaikuttaa arvoiltaan epäsovinnalliselta vanhemmalta kuin nuori isä. Tämä esimerkki aineistossa kuvaa äitien ja isien yhdessä jaettua vanhemmuutta, eivätkä äidit ole itsestään selvästi vahvempia lähivanhempia.

Lastenvalvojat toivat lapsen edun toteuttamisessa vahvasti esiin sitä, että asiat ovat vanhempien vastuulla ja päätettävissä. Lapsille on kerrottava, että vanhemmat ovat päättäneet asioista – sopimus ei ole kenenkään ulkopuolisen laatima. Lastenvalvojat suhtautuivat hyvin varoen lapsen kanssa keskusteluun ja kanta on hyvin perusteltu; lasta ei voi laittaa päättämään asioista, vanhempi voi painostaa tai syyllistää lasta sanomisistaan. Eräs lastenvalvoja kiteytti lasten kuulemista koskevan periaatteen seuraavalla tavalla; huoltajat edustavat lapsia, se on heidän tehtävänsä. *”Eron jälkeen lasten elämän järjestämiseen liittyy aina plussia ja miinuksia ja ei voi kuin toivoa, että ratkaisut onnistuvat”* kuvaa myös hyvin uutta tilannetta. Kokemukseni mukaan, jos vanhempien välit ovat huonot, voi vuoroasumiseen liittyvä yhteistyö ylläpitää riitelyä.

Mietin sitä, onko kynnys lasten tapaamiseen kuitenkin liian korkealla? Pelätäänkö liikaa lasten mielen hämmentämistä? Uskoisin, että olisi hyvä asia, jos lapsia tavattaisiin useammin ja kysyttäisiin heidän kuulumisiaan. Lastenvalvojan sopimuspalvelun ja käytettävissä olevan ajan asiakastyöhön huomioon ottaen, on ymmärrettävää, että lapsia tavataan vähän. Tässäkin kohtaa yhteistyö eroasioihin perehtyneen perhetyöntekijän kanssa olisi mielestäni hyvä tapa tarvittaessa huomioida lasta. Asioiden sanoittaminen ulkopuolisen työntekijän kanssa voi tukea lasta muutoksissa. Koulun (2014, 395.) mukaan lapsen kuuleminen huoltoriidoissa on erittäin tärkeää, ettei sivuuteta jotain olennaista tietoa, joka vaikuttaa lapsen

hyvinvointiin. Lapsen kuuleminen sovinnollisissakin tilanteissa on suotavaa. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983, 11§; Lastensuojelulaki 2007, 5§.) Tapaamissopimusta ei voida täytäntöönpanna vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa tai ainakin tapaamisasioita on syytä selvittää ovatko ne lapsen edun mukaisia. Myös nuoremman lapsen mielipide voidaan ottaa huomioon sopimusta tehtäessä lapsen kehitystason mukaisesti. Panttilan (2005, 18.) mukaan lapsen mielipide tulee ottaa huomioon, mutta päätösvalta ja vastuu ovat vanhemmilla.

6.1.3 Lastenvalvojien ajatuksia yhteistyövanhemmuuden tukemisesta

Kolme lastenvalvojaa (3/6) kertoivat jakavansa tietoa oppaan, esitteen tai verkkojulkaisun muodossa, josta saa ohjeita huoltoon ja tapaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Yhden (1/6) haastateltavan mukaan yhteiseen sopimuspalaveriin haluaa tulla vain noin puolet vanhemmista. Kaikki lastenvalvojat motivoivat vanhempia yhteiseen tapaamiseen, koska on tärkeää kuulla sama tieto ja käynnistää vanhempien välinen keskustelu. Lastenvalvojilla on kokemus, että erikseen tehdyt sopimukset toimivat usein huonosti. Kaikki lastenvalvojat korostivat sitä, että kyseessä on aina vanhempien solmima sopimus - vanhemmat eivät tee sopimusta lastenvalvojan kanssa vaan *luona*, kuten yksi lastenvalvoja asian kiteytti. Edellä oleva ajatus on mielestäni erittäin tärkeä viesti vanhemmille jo neuvottelujen alussa; sovittelevan yhteistyön välttämättömyys.

Yhteistyövanhemmuuden tukemista pohdittiin myös vanhempien välien tukemisena. Vanhemmilla on tarvetta puhua muustakin kuin sopimusasioista ja sille on annettava aikaa, että päästään sen jälkeen itse asiaan. Tämän keskustelun painoarvo ja siihen käytettävä aika vaihteli haastateltujen lastenvalvojien kesken. Tapaamisten määrä ja ajankäyttö riippui lastenvalvojan kunnasta ja ajanvaraustilanteesta. Lastenvalvojat myös näkivät vähän eri tavoin oman roolinsa sopimukseen liittyvässä keskustelussa. Kaikki lastenvalvojat sanoivat pyrkivänsä työskentelemään puolueettomasti. Riitoja voi vähentää se, että sopimuksessa sovitaan asioista tarkasti, joka taas vaatii keskustelujen käymistä.

Tulkitsin aineistoa siten, että yhteistyövanhemmuuden tukemista on esimerkiksi uuden ajan varaaminen ja työparin mukaan ottaminen, kun keskustelut eivät johda yhteisymmärrykseen. Epävarmoissa tilanteissa voidaan tehdä määräaikainen tapaamis- ja elatussopimus, johon palataan uudelleen. Vanhemmuutta tuetaan usein palveluohjauksella, perhettä ohjataan esimerkiksi perheneuvolaan, kirkon perheasioiden sovitteluun tai käräjäoikeuteen.

Vanhempien puhumattomuuden ja vaitonaisuuden haastateltavat kokivat erittäin hankalaksi asiakastilanteeksi, jolloin yhteistyövanhemmuus on hyvin epäselvällä pohjalla. Eräs lastenvalvoja kertoi toimivansa tällaisessa tilanteessa siten, että puhui yleisesti asioista, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin, myös puhumattomuuden haitoista. Joskus erilliset tapaamiset avaavat tilannetta. Taustalla voi olla henkistä tai fyysistä väkivaltaa ja kontrollointia.

Haastateltavien mukaan keskusteluun sopimusneuvottelussa vaikuttaa vanhempien eri vaiheessa oleva eroprosessi; *”toinen on valmis isoihin muutoksiin, kun toinen on vielä shokissa”*. Lastenvalvoja kertoi, että hän jarruttelee tällaisessa heikossa neuvottelutilanteessa isoja päätöksiä tekemistä.

Yhteistyövanhemmuus voi muuttua, kun uusi kumppani tulee mukaan perheeseen. Silloin halutaan usein tehdä tilanteeseen sopivampi sopimus ja puhua tapaamisten pelisäännöistä. Jotkut vanhemmat tekevät ennakkoon sopimukseen ehdon, että jos toinen muuttaa esimerkiksi yli 100 km päähän, täytyy sopimusta päivittää. Eräät (2/6) lastenvalvojat näkivät joskus tarpeelliseksi ottaa puheeksi vanhemman omat lapsuuden perheen kokemukset, että vanhempi tiedostaisi omien asenteidensa vaikutuksen esimerkiksi huoltajuusriidassa.

Oma arvioni on, että sopimuspalvelu on joissain tilanteissa irrallinen osa erovanhemmuuden rakentumista eikä sen tuomaa mahdollisuutta erovanhemmuuden tukemiseen hyödynnetä riittävästi. Jonkinlainen jatkuvuus tai yhteydenpito vanhempiin saattaisi joissain tilanteissa tukea huolto- ja tapaamissopimuksen tosiasiallisen hoivan ja vanhempien välisen yhteistyön

sujumista. Mari Antikainen (2007) jaotteli lastenvalvojien tapaa työskennellä sopimustekniseen ja psykososiaalista sopimuspalvelua korostavaan työskentelytapaan. Haastattelujen perusteella lastenvalvojien kesken edellä mainitut tyylit ovat korostuneita hieman eri tavoin työntekijäkohtaisesti. (Antikainen 2007, 76 – 77.)

Poimin aineistosta mainintoja, jotka käsittelivät asiakasperheitä ja avuntarvetta.

Lastenvalvojat katsoivat, että vanhempien välisen yhteistyön syntymiseen tarvitaan aikaa. Vanhemmuuden tukeminen vaatii myös asiantuntijuutta. Perheitä on tuettu esimerkiksi ohjeistamalla lapsen päivärytmistä, jota kuvaa haastatellun kommentti *”Lepsumpi vanhempi voi laistaa arjen rutiineista ja lapset osaavat käyttää tätä hyväkseen”*. Haastateltavan mukaan riitatilanne saa myös niin sanotun järkevän ihmisen hankalaksi. Eroauttajien on tärkeää muistaa, että molemmilla vanhemmilla on oma versionsa tilanteesta. Lastenvalvojat katsovat, että valtaosa vanhemmista osaa toimia lasten kannalta oikein.

6.1.4 Eroauttamisen kehittäminen ja moniammatillinen yhteistyö

Eräs (1/6) lastenvalvoja kertoi avoimesti sen, että käyttämäni termi ”sosiaalitoimiston eropalvelut” on vieras ilmaisu. Hänen mukaansa sinänsä eropalveluja sosiaalitoimistossa ei ole ollut, ei ole osaamista eikä aika riitä sellaiseen. *Eropalvelu* on hänen mielestään erityispalvelua, joka ehkä sotkisi lastenvalvojan tehtäviä. Eropalvelusta puhuttaessa tuli hänen mieleen eron syiden käsittely eikä hän kysy eron syitä.

Eräs lastenvalvoja pohti lastenvalvojan tapaamisen yhteydessä tarjottua perhetyön tukea toteamalla, että jotkut saattaisivat olla kiinnostuneita vanhemmuuden tukemisesta. Lastenvalvojan luo tulevat lähes kaikki ja jotkut asiakkaat sanovat, etteivät he suostuisi eroasioissa tulemaan minnekään muualle *”Täältä jos olisi tarjolla jotain jatkotyöskentelyä, silloin se saattaisi käynnistyäkin”*.

Eräs lastenvalvoja pohti sovittelupalvelua omalla paikkakunnallaan, jonka järjestäminen on hänen mukaansa resurssi-kysymys; miten saada lastenvalvojan tehtävien ohessa työaika riittämään sovitteluun kaikille asiakkaille tasa-arvoisesti? Hänen mukaansa lastenvalvojan tehtävässä ei käytetä paljon aikaa erotilanteen selvittelyyn, vaan pyritään tekemään huolto- ja tapaamissopimus sekä elatus-sopimus. Sopimuksia uusitaan, jos jokin ei toimi elämäntilanteen muuttuessa. Hän kertoi, että Fasper-hankkeessa paljon hyviä elementtejä, joita voitaisiin tuoda sosiaalitoimeen. Fasper-mallissa ei korostu terapiaa vaan vanhempien yhteistyö huollossa.

Eräs lastenvalvoja otti kantaa siihen, että lastenvalvojan palvelua ei välttämättä tarvita pienessä kunnassa lähipalveluna, koska valtaosa asiakkaista käy yhden tai kaksi kertaa. Haastateltavan mukaan pienten kuntien kohdalla *palvelujen keskittäminen* saattaisi parantaa palvelua niin ammattitaidon kuin myös laadun kannalta. Haastateltava ajattelee, että tällaisissa osaamiskeskuksissa olisi mahdollista tarjota myös moniammatillisen tiimin palveluja.

Haastattelujen mukaan erikokoisten kuntien lastenvalvojien tilanne on hyvin erilainen. Eräessä kunnassa asiakkaille oli tehty myös palautekyselyjä lastenvalvojan palveluista. Lastenvalvojia oli saatu huonosti kiinni puhelimitse, mutta palvelujen sisältöön ei ole haluttu muutoksia. Huoltoriitaselvitysten (olosuhdeselvitysten) määrä on ollut nousussa, ne ovat työläitä ja tukkivat palvelun.

Haastateltavan kunnassa eropalvelujen yksikkö tekee myös yhteistyötä käräjäoikeuden sovittelun kanssa tapaamalla vuosittain. Sovitteluun pääsee varsin hyvin, ”*silti kukaan ei osaa sanoa miksi huoltoriidat eivät ole vähentyneet*”. Haastateltu lastenvalvoja on osallistunut Follo sovittelu-koulutukseen. Hän kertoi näköalapaikaltaan, että käräjäoikeuden sovittelussa ja sosiaalitoimiston lastenvalvojan palvelussa on se ero, että tuomarilla on eroasioissa auktoriteettia, jota sosiaalitoimessa ei ole. Asiantuntija -avustajan kanssa heillä on aikaa käyttää kokonaisia päiviä eroasioiden käsittelyyn. Haastateltavan mukaan asianajajat osaavat tukea vanhempia sopimuksen teossa ja moniammatillisuus tehostaa työskentelyä. Lastenvalvojan mielestä on epärealistista kuvitella, että lastenvalvojat tarjoaisivat

samalla tavalla aikaa ja palveluja. Tuomioistuimen sovittelua ja sopimuspalvelua saavat vanhemmat, jotka sitä tarvitsevat eikä se ole hänen mukaansa niin kallista, koska palvelu ei ole suunnattu kaikille erovanhemmille.

Pohdin tuoko Fasper-hanke tulevaisuudessa eroriitojen hoitamiseen jotain parannusta. Fasper-hankkeen käynnistämästä sovittelun kehittämistyöstä kirjoitettiin sanomalehti Keski-suomalaisessa 21.9.2015. Artikkelin mukaan perheasioiden sovittelijoita koulutetaan vuonna 2016 noin 80. Sovittelu halutaan saada aktiiviseksi kunnan lakisääteiseksi palveluksi, josta tiedotetaan asiakkaita ja jota on saatavilla. Sovittelua halutaan tarjota ennen käräjäoikeuden puoleen kääntymistä. Perheasioiden sovittelun roolia halutaan selventää, ettei sitä sekoiteta perheneuvolan tai perheasiain neuvottelukeskusten palveluun. Sovittelua tarjotaan vanhemmille, jotka ovat päättäneet erota ja tarvitsevat tukea huolto- ja tapaamisasioista sopimiseen. Sovittelussa käsitellään myös huollon arkista ja käytännönläheistä sopimista lasten asioista. Tällä tavoitellaan vanhempien välisen riitelyn vähentymistä. Sovittelulle on luotu selkeä rakenne ja tavoitteet ja kyse on lyhytketoisesta palvelusta. (Nevalainen 2015, 8.)

Kokoan aineistoa yhteistyövanhemmuuden tukemisessa seuraavasti. Osa perheistä selviää läheisten avulla, osa hyötyy ulkopuolisesta ammatillisesta tuesta, jolla autetaan vanhempien keskinäisiä puhevälejä ja autetaan nimenomaan vanhempien välistä yhteistyötä. Tärkeää apua erovanhemmille on esimerkiksi sanoittaa, mitä erilaisesta käyttäytymisestä ja valinnoista seuraa lapsen hyvinvoinnille ja omaan jaksamiseen liittyen. Kaikki erovanhemmat eivät tarvitse kaikkea mahdollista apua, kuten perheterapeutin antamaa terapiaa tai psykiatrin antamaa lääkehoitoa jaksamisensa tueksi, vaan kevyempi tuki yhteistyön tukemiseksi voi olla riittävää.

Miten haastateltavat näkevät lastenvalvojan ja sosiaalialan ammattihenkilön välisen yhteistyön merkityksen erovanhempien tukemisessa? Kaikki haastatellut lastenvalvojat tekevät työtänsä yleensä ilman työparia. Hankalia tapauksia on hyvä tehdä parityönä. Vaikeat perheongelmat tulevat usein esiin jo ensimmäisissä yhteydenotoissa, jolloin voi miettiä onko tarvetta työparityöskentelylle. Työpariksi pyydetään usein asiakkaan alueen lapsiperheiden sosiaalityöntekijä tai

lastensuojelun sosiaalityöntekijä (3/6). Edellä oleva ajatus korostaa mielestäni sitä, että erotilanteessa on tärkeää havaita erilaisia tuen tarpeita ja olla tietoinen mitä alueen perhepalveluissa on tarjolla tai keihin työntekijöihin ottaa yhteyttä.

Lastenvalvojat kertoivat haastatteluissa yhteistyöstään eri työntekijöiden kanssa. Muutamien kanssa keskustelin erityisesti myös perhetyöntekijän ja lastenvalvojan välisestä työparityöskentelystä. Olen koonnut tähän teemaan seuraavia haastateltavien vastauksia. Eroasioissa voisi olla mukana tehtävään sopiva perhetyöntekijä, jolla on sopiva persoonallisuus, kokemus ja perehtyneisyys. Eräällä lastenvalvojalla oli kokemusta yhteistyöstä lastensuojelun perhetyöntekijän kanssa, joka oli ollut mukana lasten kuulemisessa. Lastenvalvoja kertoi, että heillä on hyviä kokemuksia siitä, miten perhetyöntekijä on pystynyt tukemaan vanhempia erotilanteessa.

Jos lapsella on lastensuojelun asiakkuus, silloin on yhteistyötä lastensuojelun sosiaalityöntekijän tai aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän kanssa. Joskus neuvotteluissa on ollut mukana etsivä nuorisotyöntekijä tai koulukuraattori. Lastensuojelun työntekijä voi olla mukana sopimusneuvottelussakin, jos on lastensuojelun tarvetta. Työparityöskentely on erittäin hyvää, mutta resurssipulan takia on tarkoin mietittävä missä kohtaa siitä on suurin hyöty. Kaikille ei voi antaa isointa palvelua, vaan joukosta pitäisi seuloa sitä tarvitsevat. Kaikkiin lastenvalvojan tapaamisiin ei ole tarvetta tai edes mahdollisuutta pyytää työparia.

Eräs lastenvalvoja kertoi välittäneensä sosiaalitoimessaan Fasper koulutustietoja perhetyöntekijöille, jolloin tukea erotilanteissa voitaisiin lisätä. Perhetyötä tekevillä olisi hyvä olla perheasioiden sovittelun ja erokysymysten tuntemusta. Yleisesti ottaen lastenvalvojan työhön kuuluu myös sovittelua.

Lastenvalvoja arvioi, että saman pienen toimiston sisällä tehtävä sovittelu ei välttämättä ole parasta mahdollista palvelua. Toisaalta erään lastenvalvojan mukaan laajemmat palvelut lastenvalvojalla ovat pienten paikkakuntien ylellisyyttä. Lastenvalvojalla oli kokemusta pienellä paikkakunnalla työskentelystä ja siitä, että lastenvalvojantyötä voi tehdä eri tavoin.

Lastenvalvoja näki perhetyössä kehittämisen tarvetta siltä osin, että perhetyöntekijän tulisi työskennellä myös etävanhempien kanssa. Lastenvalvoja otti kantaa myös moniammatilliseen auttamiseen, jossa ei olla tietoisia kokonaisuudesta. Ei pitäisi tehdä päällekkäistä työtä; monet puuhailevat saman perheen asioissa, mutta kukaan ei tule autetuksi. Eroperheissä on vaarana, että ristiriitatilanteissa kuullaan vain toista vanhempaa ”*tukeminen voi viedä perhettä vain ojasta allikkoon*”. Isillä voi olla ongelmia, mutta heillä on myös voimavaroja. Lapsi elää kuitenkin usein molempien vanhempien kanssa.

Yhteenvetona yhteistyöstä lastenvalvojan ja muun sosiaalitoimen työntekijän välillä analysoin seuraavasti. Lastenvalvojat tekevät yleensä työtään ilman työparia. Kokemusta työparityöskentelystä oli kaikilla lastenvalvojilla (6) haastateltavalla jossain määrin. Työparina oli ollut tavallisimmin sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijä. Työparin mukaan ottamista lastenvalvojat arvioivat eri tavoin; osalle se oli hyvin satunnaista ja lähes poikkeuksellista, osalle se oli luontevampi ja ilmeisesti työyhteisössä käytännöksi muodostunut. Työparin kanssa työskentely koettiin tarpeellisenä asiana ennen kaikkea haasteellisissa tilanteissa. Työparin saaminen oli usein käytännössä mahdotonta resurssipulan vuoksi.

6.2 Asiakastyö perhetyössä

Perhetyön haastateltavat kertoivat asiakastyöstä eroperheiden kanssa seuraavaa. Asiakastyö eroperheiden kanssa on vanhempien kanssa keskustelua, sosiaaliohjausta, tukemista ja palveluohjausta. Asiakastyö eroperheessä käynnistyy lastensuojeluilmoituksen tai jonkin huolen esiin tullessa asiakkaiden itsensä tai jonkun palvelun kuten päivähoidon, koulun tai lastenneuvolan yhteydenoton kautta. Perhetyö ei yleensä käynnisty varsinaisesti eron vuoksi, vaan muiden ongelmien kuten lasten kasvatuspulmien, lasten oireilun tai vanhemman sairauden vuoksi. Asiakastyössä tehdään alkuarvio tuentarpeesta yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Haastateltavan mukaan eroasioita käsitellään, kun perhetyönasiakasperhe päättyy eroon tai asiakasperheessä on ollut ero aiemmin.

Perhetyön asiakasmäärät olivat yhdessä haastattelussa kunnassa erittäin suuret ja ennaltaehkäisevään työhön ei juuri ollut resursseja. Uuden sosiaalihuoltolain myötä perheiden on mahdollista saada yleisiin perhepalveluihin kuuluvaa perhetyötä ja toivon, että myös erotilanteisiin liittyvissä tuentarpeissa olisi helpompi saada perhetyöntekijän tukea.

Mietin pitkään erään perhetyöntekijän kommenttia siitä, miten sosiaalityöntekijä oli ohjeistanut selkeästi erottamaan perhetyössä *lastensuojelun ja lasten tapaamisiin liittyvät asiat*. Ajattelen perhettä kokonaisuutena; vanhemmuus, erovanhempien välinen yhteistyö, lapsen tarpeet sekä tapaamisasiat kuuluvat kiinteästi yhteen. Lastenvalvoja on viranomainen, joka vastaa huolto- ja tapaamisasioihin liittyvästä asiakastyöstä ja hänellä on varmasti paras tietotaito niihin liittyen. Vanhemmat vastaavat sopimuksen käytännön toteutuksesta. Sopimus on vanhempien keskinäisesti sopima, jossa lastenvalvoja on avustanut ja vahvistanut sen. Sopimuksen sisällöllä on merkitystä vain, jos vanhemmat pystyvät toimimaan hyvässä yhteistyössä lapsen etua ajatellen. Sopimuksen sisältö ei pitäisi olla salaisuus, ainakaan luottamuksellisessa ja vaikuttavassa perhetyössä. Sopimus on olemassa sitä varten, että se määrittelee lapsen edun mukaiset pelisäännöt vanhemmille. Perhetyöntekijä voi nimenomaan tukea yhteistyövanhemmuutta. Toisessa kunnassa perhetyöntekijä tapaa pääsääntöisesti aina molemmat vanhemmat työskennellessään eroperheen kanssa.

Perhetyönesimies on oman koulutuksensa pohjalta tehnyt yhteistyötä nuorten psykiatrisen poliklinikan perheterapeutin kanssa tapaamalla jonkin verran erovanhempia, jotka haluavat keskustella parisuhteeseen ja eroon liittyvistä asioista. Perhetyön esimies konsultoi perhetyön tiimiään erokysymyksissä ja osallistuu myös jossain määrin asiakastyöhön vanhempia tapaamalla. Haastattelussa tuli esiin, että paikkakunnalla on kehitetty eroasioiden palvelupolkua ja käytetty hyväksi työntekijöiden osaamista ja yhteistyötä.

Aineiston pohjalta päättelen, että sosiaali- ja terveyspalveluiden (sosiaalityö, perhetyö, perheneuvola ja mielenterveystyö jne) välinen yhteistyö, ja ennen kaikkea ammattihenkilöiden välinen yhteistyö, ei ole koskaan itsestäänselvyys eikä se

toteudu ilman halua ja opetteluja. Tieto käytettävistä olevista palveluista on palvelupolun rakentumisen suhteen ensiarvoisen tärkeää. Luulen, että tässä asiassa olisi monella paikkakunnalla parantamisen varaa, että eroperheiden tuen ja palveluiden kokonaisuus on tiedossa ja tehokkaassa käytössä. Henkilöstön osaamisen hyödyntäminen ei ole itsestäänselvyys kuntien ammatillisessa rakenteessa.

6.2.1 Erotilanne perhetyössä

Perhetyön haastateltavat kertoivat sopuisan erotilanteen piirteistä seuraavaa. Eräs haastateltava totesi, että sopuisa ero on paradoksaalinen nimitys erotilanteelle, koska sopuisissakin eroissa on omat kipunsa. Jos eron syistä on voitu keskustella eikä eron syy ole erityisen räikeä loukkaus, voidaan erokysymyksiä viedä neuvotellen eteenpäin.” *Ihmiset ei kasva kivutta erilleen*” on haastateltavan lause, joka kuvaa hyvin pariskunnan vieraantumista toisistaan. Jos suhde ei vastaa sitä, mitä toivotaan ja pariskunta tunnistaa vaikeuksia, laitetaan ero vireille.

Haastateltavan havainnon mukaan, jos eroperhe saa tukea lähiverkostostaan, se tukee myös vanhempien yhteistyötä. Sopuisassa erossa vanhemmat pystyvät sopimaan asioista ja huolehtivat vastuistaan sekä kykenevät riittävästi kommunikoidaan lapsiin liittyvissä asioissa. Usein tapahtuu niin, että vanhemmat oppivat vähitellen alun vaikeuden jälkeen toimimaan vanhempina. Haastateltavan huomio oli, että eroprosessin etenemiseen vaikuttaa se, että vanhemmat ottavat tukea vastaan ja antavat lapsille luvan puhua vapaasti asioistaan. Erilaisia lapsen kasvuun liittyviä ongelmia joudutaan ratkomaan, asuivat vanhemmat sitten yhdessä tai erikseen. Tulkitsen haastateltavan ajatuksen siten, että on hyvä muistaa, ettei ero ja erillään asuminen ole aina lapsen ongelmien taustalla. Myös Palmusen (2009) mukaan ei voida enää yksiselitteisesti osoittaa, että lapsen ongelmat johtuvat erosta. Kysymys on yleensä lapsen elämän historian kokonaisuudesta, johon vaikuttaa useat eri tekijät. (Palmunen 2009, 70–72.)

Haastateltavien mukaan vaikeisiin erotilanteisiin kuuluvat moninaiset ongelmat ja vaikeat eron syyt. Näitä syitä ovat esimerkiksi uskottomuus, perheväkivalta tai lapseen kohdistunut kaltoinkohtelu tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Ongelmien taustalla voi olla mielenterveys- tai päihdeongelmat. Näissä tilanteissa vanhempien

on erittäin vaikeaa luottaa toisiinsa, ei ole keskinäistä arvostusta eikä puhevälejä. Vanhempi/-mat eivät luota myöskään työntekijöihin ja sen vuoksi työskentely on vaikeaa. Toisella vanhemmalla tai molemmilla ei ole kykyä sopia tai sitoutua asioihin, kuinka lapsista huolehditaan. Voidaan puhua riitelykierteestä, riidan aiheet eivät lopu. Oman kokemukseni ja toisten perhetyöntekijöiden mukaan, riitelykierteessä olevia asiakasperheitä on useita perhetyössä.

Oman kokemukseni mukaan riitelevien erovanhempien ongelmien vakavuus vaihtelee, mutta yhteistä riitaiselle vanhemmuudelle on se, ettei olla tyytyväisiä siihen kuinka huoltoa ja tapaamisia toteutetaan. Joskus kyseessä vaikuttaa olevan kiusaamisen halu, joka kumpuaa vanhemman omasta pahasta olost ja kyvyttömyydestä selviytyä kriisistä. Käsitykseni mukaan, eron jälkeiset ongelmat ovat olleet jo olemassa yhteiselämänkin aikana. Ero ei näytä helpottavan tilannetta. Tilanne on ikävä ennen kaikkea lapsen kannalta, jonka lapsuutta varjostaa hänestä huolta pitävien aikuisten vihamielinen suhde. Haastateltavat kertoivat myös siitä, että lapsi oppii selviytymiskeinoja ja kyseenalaisia toimintatapoja riitaisessa perhetilanteessa; valehtelemaan, vaikenemaan ja käyttämään tilannetta omaksi ”eduksi”.

Haastateltavan mukaan riitainen erovanhemmuus on vaikeaa myös sen vanhemman kannalta, joka ei pysty suojaautumaan kiusaamiselta. Näissä tilanteissa henkisen tuen antaminen on tärkeää, että löytyisi keinoja elää tilanteen kanssa niin, että se verottaisi hyvinvointia mahdollisimman vähän.

Haastateltavien mukaan ero saattaa altistaa fyysiselle ja henkiselle väkivallalle. Työntekijöiden tulee tarkasti kuunnella erotilanteessa olevia ja arvioida turvasuunnitelmien tarvetta. Perhetyöntekijä voi tukea, jos vanhempi kokee riitatilanteissa painostusta toisen vanhemman suunnalta. Entisestä suhteesta irrottautuminen vie usein aikaa ja vaatii psyykkistä työskentelyä. Erilaiset riippuvuussuhteet entisiin kumppaneihin voivat heikentää itsetuntoa ja uskoa oman pärjäämiseen esimerkiksi, jos suhteeseen on liittynyt henkistä, fyysistä tai taloudellista väkivaltaa tai kontrollointia. Haasteita erotilanteen selvittelyyn tuo myös erilaiset etniset kulttuuritaustat. Ulkomaalaistaustaisten erotilanteissa

tarvitaan usein konsultaatiota sekä työaikaa enemmän. Myös Koulu (2014) tuo esiin perhepalvelujen ja lastensuojelun tehtäviä vaikeissa perhetilanteissa, kun lapsen ja perheen tilannetta arvioidaan voimavarojen ja riskien valossa; onko vanhemmuus riittävää lapsen tarpeita ajatellen ja miten vanhemmat selviävät erityyppisten ongelmien kanssa. Joudutaan pohtimaan millainen vanhemmuus on riittävää tietyn yksilöllisen lapsen kohdalla. (Koulu 2014, 288, 292 – 293.)

Yhteenvetona analysoin tutkimuskysymystä erotilanne perhetyössä seuraavalla tavalla. Perhetyöntekijän tehtävä on auttaa luottamuksen lisääntymisessä erovanhempien välillä, vanhempien välisten pelisääntöjen syntymisessä, yhteydenpidon suunnittelussa ja rajaamisessa. Edellä mainitut ovat toimia, jotka tukevat luottamusta ja toisaalta suojautumista epäasialliselta yhteydenpidolta. Erovanhempien tukemisen painopiste tarkoittaa vanhempien kanssa keskustelua lapsen tilanteesta, miten tilanteet vaikuttavat lapsiin ja mitä lapsille toivotaan. Lasten kuulemisella, tunteitten ja kokemusten sanoittamisella tähdätään turvallisuuden tunteen ylläpitämiseen riitaisessa perhetilanteessa. Sosiaalisten ja psyykkisten voimavarojen tukeminen on tarpeellista lasten kasvua ajatellen.

6.2.3 Lasten tarpeiden huomioiminen perhetyössä

Haastellut perhetyöntekijät pyrkivät eroperheissä työskennellessään kuulemaan lasten tilanteita ja toiveita; miten asiat ovat muuttuneet ja miltä lapsista tuntuu. Erotilanteissa lapset näkevät ja kuulevat usein vanhempiensa riitelyä, jossain tapauksissa myös fyysistä väkivaltaa. Perhetyöntekijä on tärkeässä asemassa perhekriiseissä, joissa vanhemmat ovat uupuneita. Haastateltujen mukaan vanhemman voi olla vaikeaa huomioida lapsia tai sanoittaa asioita. Perhetyöntekijä voi läsnäolollaan ja sanoittamisella vahvistaa lasten turvallisuuden tunteita ja auttaa jäsentämään lapsentasoisesti mitä perheessä tapahtuu.

Perhetyöntekijät kuvasivat erotilanteessa lasten reagointia seuraavasti. Lapset ilmaisevat tunteitaan yksilöllisesti, alakulo saattaa näkyä hiljaisuutena, kiukutteluna, väsymyksenä tai syliin ja lähelle hakeutumisena. Osa lapsista ei näytä reagoivan mitenkään. Lapset tarvitsevat erilaisia asioita tuekseen erotilanteessa, riippuen

lapsen iästä, luonteesta ja kiinnostuksen kohteista. Perhetyöntekijät kertoivat haastatteluissa lasten oireilusta. Riitaisan eron jälkeen lapset reagoivat ja jännittyivät esimerkiksi kaikesta kovaäänisestä keskustelusta. Päihdeongelmaisen perheen lapset laittoivat merkkejä, jos kuulivat pullon korkin aukaisun. Lapset reagoivat muutoksiin myös siten, että hakeutuivat itse tai vanhempi haluaa lapset nukkumaan viereensä.

Haastateltava perhetyöntekijä kertoi, että nuoret iältään 18 – 21 vuotiaat puhuvat lapsuuden tilanteista, kun vanhemmat ovat eronneet. Kokemukset tuntuivat haastateltavan mukaan vaikuttaneen nuorten elämään. Toinen perhetyöntekijä kertoi lapsen karanneen riidan jälkeen toisen vanhemman luota toisen luo. Perhetyöntekijä kuvasi, miten hän juttelee lapsen kanssa arvostavasti ja keskittyy kuuntelemaan lapsen ajatuksia. Edellä kuvattu tapa huomioida lasta kertoo minulle hyvin eheyttävästä ja lasta huomioivasta työskentelystä. Lasta ymmärtävästi kuunteleva aikuinen, tukee lapsen mielenterveyttä. Ranssi-Matikainen (2012) tuo esiin erokriisin kauaskantoisia vaikutuksia; ero voi vähentää lapsen perusturvallisuuden kokemusta väliaikaisesti, mutta joskus jopa vuosiksi eteenpäin riippuen vanhempienkeskinäisistä väleistä (Ranssi-Matikainen 2012, 166).

Analysoin perhetyötä koskevaa aineistoa siten, että asiakastyössä korostuu lapsen asema ja hyvinvointi, jota pyritään tukemaan erilaisin keinoin. Lapsen kanssa puuhailu ja asioiden sanoittaminen ovat esimerkkejä lapsen huomioimisesta. Vanhempien kanssa käytävät keskustelut käsittelevät vanhempien asiallista yhteistyötä, luottamuksen rakentumista, pelisääntöjen ja rajojen asettamista yhteydenpidolle. Perhetyössä tuetaan myös vanhempien psyykkistä jaksamista ja autetaan tarvittaessa käytännön asioiden hoidossa. Perhetyössä kohdataan vanhempien negatiivisia tunteita liittyen entiseen kumppaniin ja erotilanteen tuomiin muutoksiin. Perhetyössä asiakastilanteet voivat olla myös haasteellisia ja asiakkaat purkavat omaa huonoa oloansa työntekijöihin.

6.2.4 Perhetyö ja yhteistyövanhemmuuden tukeminen

Tutkimuskysymykseen miten perhetyöntekijät tukevat yhteistyövanhemmuutta, aineistosta nousi seuraavia vastauksia. Perhetyöntekijät tukevat yhteistyövanhemmuutta keskustelemalla siitä, miten vanhemmat jatkavat lastensa

vanhempina eron tuomien muutosten jälkeen ja miten lapsen tapaamiset sujuvat. Keskustelut voivat koskea mahdollisesti uusia parisuhteita ja niiden synnyttämiä tunteita vanhemmuuden yhteistyöhön liittyen. Perhetyöntekijät auttavat ohjaamalla hakemaan apua muista palveluista. Eräs perhetyöntekijä oli tehnyt havainnon, että vanhemmat usein todella yrittävät olla jaksavia vanhempia lapsilleen muutosten keskellä. Tälle vahvan vanhemman roolia vetävällekin on hyvä esittää kysymys, miten hän voi.

Eräällä perhetyöntekijällä oli hyviä kokemuksia Beardslee:n perheinterventio keskustelu menetelmästä, jonka avulla perheen jäsenet voivat etsiä huoliin ratkaisuja. William Beardslee on kehittänyt työskentelymallin, jossa autetaan perhettä löytämään omia vahvuuksiaan. Tytti Solantaus (1996) on Suomessa perehtynyt Beardsleen ajatuksiin. Perhetyöntekijä käyttää edellä mainittua menetelmää työparin kanssa.

Toinen perhetyöntekijä pohti auttamisen tapoja ja sitä, miten haastavaa on löytää *"mikä kenenkin silmät aukaisee"* ja *"mikä kenenkin sydämen rytmin rauhoittaa"*. Yhden perhetyöntekijän mielestä tukemisessa on tärkeää tutustua ihmiseen ja keskusteluihin etsiä niitä asioita, jotka juuri tälle ihmiselle sopivat ja mihin hän on valmis sitoutumaan. *"Täytyy pitää puhetta yllä sovituista pelisäännöistä kiinni pitämisestä"*, koska se on kaikkien etu.

Perhetyöntekijän mukaan, joskus käy kuitenkin niin, ettei mikään motivointi tunnu auttavan ja esimerkiksi lapsen vaihtotilanteet päätyvät aina riitelyyn ja pahaan mieleen. Perhetyöntekijä puhuu tilanteiden sanoittamisesta ja mallintamisesta. Haastattelussa keskustelimme siitä, miten voisi antaa vanhemmalle tehtäväksi esimerkiksi toivottaa hyvää viikonloppua isän/äidin luona ja muilla pienillä teoilla osoittaa yhteistyön halua. Asiallisuus on vaikeaa, mutta voi toimia myös toisin kuin omat tunteet ohjaavat. Haastattelussa keskustelimme siitä, miten tulla tietoiseksi käyttämiensä sanojen vaikutuksesta.

Haastateltava oli pistänyt merkille, että hyvin sujuvilla vanhempien tapaamisilla ja viestittelyllä on suuri merkitys lapselle. Lapsi saa kokemuksen, että hänellä on lupa

viihtyä molempien vanhempien kanssa. Haastateltu kertoi myös tuetuista tai valvotuista tapaamisista. Tapaamispalvelu on yksi mahdollisuus tukea vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Tapaamistilanteet antavat tietoa ja kokemusta, josta on mahdollista keskustella lastenvalvojan, sosiaalityöntekijän, tapaamista valvovan työntekijän ja vanhempien kanssa.

Haastateltava pohti kysymystä, miten tukea vanhemman itsetuntoa vanhempana, jos hän kokee, ettei hänellä ole tarjota lapselle mitään. Haastateltava totesi, että *”lapsi iloitsee siitä, jos vanhempi on iloinen lapsesta ja on valmis olemaan lapsen kanssa.”* Haastateltava perhetyöntekijä perusteli perheiden tukemista sillä, että eroasiat ja erotilanteet vaikuttavat lapsen koko loppuelämään. Lapsi elää eron jälkeen usein kahdessa perheessä ja joutuu etsimään niissä oman paikkansa. Voi tulla myös uusia eroja ja lapsi voi menettää läheiseksi tulleita perheen jäseniä. Tämä ajatus on myös Castrenin (2009) teoksessa, joka käsittelee erilaisia perhekokoonpanoja ja vuorovaikutussuhteita.

Lastenvalvojan tapaamisessa vanhemman voi olla vaikeaa ottaa puheeksi, monettako eroa lapset ovat kokemassa. Useamman eron läpikäyneet perheet ja niissä asuvat lapset tarvitsevat erityisesti sekä vanhempiensa että sosiaalisten vanhempiensa kanssa käytävää keskustelua, miten lapset otetaan huomioon uusissa järjestelyissä ja mitä heidän välisille kiintymyssuhteille tapahtuu. Haastateltava esitti tärkeän kysymyksen pohdittavaksi; *miten vanhemmat hahmottavat oman tehtävänsä lapsen elämässä monien muutosten jälkeen?* Jäävätkö perheen uusien ja entisten jäsenien jälkeen aina jäljelle omat vanhemmat ja omat sisarukset? Vai voiko biologinen vanhempi korvautua sosiaalisella vanhemmalla ja omat sisarukset sisarpuolilla. Erot ja menetykset jättävät usein jälkensä. Toisaalta voidaan ajatella, että elämään tulee uusia läheisiä ihmisiä. Eräs perhetyöntekijä kertoi, että eräässä vuosia riidelleessä perheessä työn painopiste siirtyi lasten selviytymiskeinojen tukemiseen, koska vanhempien kanssa työskentely ei tuottanut tulosta.

Eräs perhetyöntekijä pohti vanhempien välisen kommunikaation sujumista. Hän totesi, että työntekijänä erovanhempien välillä asioiden välittäjänä toimiminen on

mahdollista vain jonkin aikaa ja silloinkin, jos lapsen etu sitä vaatii. Pitempiaikaisena toimintatapana se on erittäin vaikeaa ja raskasta.

6.2.7 Eroauttamisen kehittäminen ja moniammatillinen yhteistyö

Perhetyötä tekevät ajattelevat eroauttamisen kehittämisestä seuraavasti. Perhetyön esimies ajattelee oman toimialansa kehittämisestä seuraavaa. Tavoitteena on asiantuntija yhteisö, jossa perhetyöntekijät erikoistuvat johonkin alueeseen esimerkiksi perheväkivaltaan, päihdekysymyksiin, eroasioihin ja pienlapsiperheisiin. Kouluttautumislinjat ovat jonkin verran selvillä ja työntekijät voivat tukea toisiaan työssä. Työn kehittämiseen liittyy lastensuojelun työpapereiden kokoaminen palvelutarpeen arviointia varten, jolloin työntekijöillä olisi aina mukana tietyt työpaperit kotikäynnille mentäessä. Työpapereiden toivotaan jäsentävän työtä huolimatta työntekijöiden erilaisesta osaamisesta. Myös eroperheiden kohdalla olisi hyvä olla tietopaketti paikkakunnan palveluista, että asiakkaat saavat palveluohjausta.

Perhetyön aineiston mukaan erotyöskentely koetaan perhetyössä omaksi alueeksi, jossa tarvitaan omaa osaamista. Erään perhetyöntekijän vahva kokemus oli, että eroperheissä tulisi työskennellä työparina. Hänen mukaansa on erittäin vaikea työskennellä vaikeissa perhetilanteissa yksin, jo oman oikeusturvan takia. Apua pystytään antamaan tehokkaammin parityöskentelyn avulla. Perhettä on vaikea auttaa, kun ongelmat ovat niin monisyisiä.

Kunnan omat palveluverkostot ovat erotyössä apuna kuten perheneuvola, mielenterveystoimisto, koulun kuraattori ja koulupsykologi. Haastateltavan mielipide oli, että perheneuvolasta ja mielenterveystoimistosta voisi työntekijöitä jalkautua työpariksi kentälle, kuten aiemmin on tehty. Perhetyöntekijät opiskelevat ja hankkivat osaamista, jota tarvitaan työssä. Haastateltava pohti kuinka paljon ihmiset osaavat hakea apua ennen lastensuojelullisen huolen heräämistä. Haastatellut pitivät myös lapsiperheiden kotipalvelua hyvänä ja tarpeellisena uudistuksena.

Haastateltavat näkevät lastenvalvojan ja sosiaalialan ammattihenkilön välisen yhteistyön merkityksen erovanhempien tukemisessa seuraavalla tavalla. Lastenvalvojan ja perhetyöntekijän yhteistyö olisi haastateltavien mukaan ehdottoman hyvä asia. Lastenvalvojan ja perhetyöntekijän roolia kuvasi eräs haastateltava vertauksen avulla. Työskentelyssä ovat rinnakkain *”Laki ja evankeliumi”* siten, että lastenvalvojan tehtävä on määritellä puitteet sopimukselle ja miten vanhemmat toimivat lapsen suhteen. Evankeliumi osuus on sen ymmärtämistä, että tilanne on raskas ja siihen liittyy paljon kysymyksiä, jotka pitää ratkaista. Tunteet kuohuvat ja lapsen huomioiminen voi jäädä vähemmälle. Työskentelyn avulla voisi saada tukea irrottautumiseen pariskunnan välisestä tilanteesta ja nostaa lasten näkökulmaa esiin.

Haastateltava pohtii, miten vanhemmille voisi konkretisoida lapsennäkökulmaa. *”Jos saisi menemään edes joitakin perusasioita vanhemmille eteenpäin”*, kuten että vanhemmat eivät puhuisi toisistaan pahaa lasten kuullen, vaikuttaisi se positiivisesti perhesuhteisiin eron jälkeen. Koulu (2014) tuo myös esille miten perhesuhteiden oikeudellinen pohja ja niistä määrittäminen ei ole ongelmatonta. Hoiva ja huolenpito kuuluvat lähtökohtaisesti vanhemmille, kriisitilanteessa tarvittavan tuen saaminen vanhemmuuteen korostuu. (Koulu 2014, 114.)

Haastateltavan perhetyöntekijän mielestä perhetyöntekijä voi olla perheneuvolan tai mielenterveystoimiston työntekijän työpari. Perhetyöntekijät ovat mukana myös verkostotyöskentelyssä, joka kokoaa eri ammattilaisia. Lastenvalvojan ja perhetyöntekijän työparityöskentely voisi olla yksi tapa tehdä työtä eroperheen kanssa. On tärkeää koota verkosto perheen avuksi, jos on paljon ongelmia.

Haastateltavat pitivät työparityöskentelyä lastenvalvojan ja muun sosiaalialan ammattihenkilön välillä hyvänä asiana, varsinkin riitaisissa eroissa. Ulkopuolinen henkilö (työntekijä) voi olla puolueeton kuuntelija vanhempien välillä. Haastateltava epäili, että pienessä kunnassa tällaisen erotyöhön perehtyneen henkilön löytäminen/saaminen on vaikeaa. Yhden haastateltavan mielestä eri

ammattiryhmien välistä yhteistyötä tulisi tiivistää ja tiedon kulkua lisätä vanhempien luvalla.

Teemaa moniammatillisesta yhteistyöstä tai työparityöskentelystä kokoon

seuraavalla tavalla. Vaikka kuntien lastenvalvojan asiakasmäärät ja sosiaalipalvelut vaihtelevat kunnittain, on eropalvelujen kokonaisuuteen kiinnitettävä huomiota. Varsinkin eroissa, joihin liittyy vanhempien jaksamisen ongelmia tai riitaisuutta, on tarvetta tukea yhteistyövanhemmuutta. Työparityöskentelyn etuna pidettiin tukemisen tehostumista. Eri palvelujen tarve nähtiin moniongelmaisessa perhetilanteessa. Perhetyöntekijöiden erikoistuminen ja suuntautuminen, on myös keino varmistaa osaamista. Tuen tehostuminen erotilanteessa arveltiin toteutuvan lastenvalvojan ja muun perhepalvelun yhteistyönä. Johtopäätöksenä totean, että tiedon lisääntyminen erokysymyksistä sekä lastenvalvojien ja perhe-palveluissa työskentelevien yhteistyö voi lisätä eroperheiden tukemisen mahdollisuuksia.

7. Pohdinta

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyön luotettavuus liittyy kysymykseen siitä, millaisia kriteerejä asetetaan hyvälle tutkimukselle tai opinnäytetyölle. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tulkinnallisuus. Haastattelumateriaalista eri tutkijat voivat tehdä erilaisia päätelmiä riippuen valitusta näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125 – 126.) Olen pyrkinyt kuvaamaan työni vaiheet huolellisesti, että lukija voi seurata millaiseen teoriaan ja aineistoon päätelmäni pohjautuvat. Olen paneutunut erokysymyksiin perheasioiden sovittelukoulutuksessa ja työssäni eroperheiden kanssa. Olen poiminut aineistosta haastateltavien kannanottoja tutkimuskysymyksittäin ja analysoinut aineistoa tulososioon. Olen mielestäni onnistunut opinnäytetyössäni teorian ja aineiston avulla nostamaan esiin lastenvalvojien ja perhetyötekevien asiakastyötä eroperheiden kanssa, jonka pohjalta voidaan kehittää perhepalveluissa tehtävää työtä.

Aineiston hankintamenetelmänä teemahaastattelut onnistuivat hyvin, sillä tiedonantajat täydensivät aiheesta kokoamaani teoriaosaa. Teoriaosa ja haastattelut käyvät vuoropuhelua keskenään siinä mielessä, että teoriatietoa ja haastateltavien ajatuksia voi verrata toisiinsa (Alasuutari 2011, 79–81). Antikaisen (2007) ja Kolun (2014) tutkimuksissa sekä haastatteluaineistossa käsiteltiin paljon samoja kysymyksiä. Huolto- ja tapaamissopimus perustuu lakiin ja laki vaikuttaa erovanhemmille tarjottuun lastenvalvojan sopimuspalveluun. Ei-oikeudellinen käsite tosiasiallinen hoiva kuuluu huoltajuuteen. Huoltajuuteen liittyvät asiat tulevat taas vastaan erilaisina tuentarpeina perhepalveluissa. Lastenvalvojien työ on asiantuntijatyötä, jota on mielestäni hyvä avata myös toisesta ammatillisesta suunnasta, tässä tapauksessa perhetyön suunnasta.

Tutkimuskysymykset koskivat laajasti huolto- ja tapaamissopimuksen sisältöä ja erovanhemmuuden ongelmia. Tutkimusaiheen ja tutkimuskysymysten laajuus toi työn tulosten esittämiseen haasteita. Tulosten esittäminen tiivistetysti oli vaikeaa. Vanhempien ja perheiden tilanteet ovat niin yksilöllisiä, jonka vuoksi aineistossa esitetyt yhteistyövanhemmuuden vaikeudet varioivat hyvin paljon. Lisäksi aineisto kuvaa erikokoisten kuntien lastenvalvojan työtä ja sosiaalipalveluja, jolloin työn tuloksia ei voi yleistää.

Opinnäytetyöni luotettavuutta olisi lisännyt rajatummalla tutkimuskysymyksellä. Tämä olisi lisännyt aineiston analyysin hallintaa, jolloin olisin voinut keskittyä selkeämmin jonkin tietyn kysymyksen tutkimiseen. Laajat tutkimuskysymykset peilaavat jollain tavoin kokemukseni mukaan käytännön asiakastilanteita. Ero on tilanne, joka vaikuttaa perheeseen hyvin kokonaisvaltaisesti. Vanhemmat joutuvat ratkaisemaan useita henkilökohtaisia ja arjen elämään liittyviä kysymyksiä. Tutkimuskysymykset ovat aiheita, joita vanhemmat joutuvat ratkaisemaan tosielämässään hyvin lyhyen ajan sisällä. Ammatilliset joutuvat samoin arvioimaan tilannetta hyvin monesta näkökulmasta. Opinnäytteeni lähtökohta on tietenkin tuottaa tietoa mahdollisimman luotettavasti tutkittavasta aiheesta.

Sisällönanalyysissä aineistosta kuvaillaan henkilöiden ja asioiden ominaisuuksia tai piirteitä. Aineiston kuvailussa ei ole vielä kyse tulkinnasta. Pyrin tutkimuksessani

luotettavuuteen ja objektiivisuuteen, mutta tulkinnassa on aina mukana myös tutkijan ajattelua. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92; Hakala 2010, 22; Hirsjärvi & Hurme 2008, 145, 151.) Tavoitteenani on ollut tehdä opinnäytettä siten, että kirjoitan näkyviin työn vaiheet ja perustelen kuinka olen päätenyt tulkintoihin. Myös jokainen lukija voi tehdä aineistosta ja tehdystä tulkinnasta omat päätelmänsä. Aineiston laatuun vaikuttaa mahdollisimman ajatuksella tehty haastattelurunko ja siihen ennalta mietityt aiheita syventävät kysymykset (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184 - 185). Koen, että valitsin haastatteluteemat onnistuneesti ja sain paljon myös sellaista tietoa, jota en olisi saanut pelkästään teoretietoa lukemalla.

Reliaabelius ja validius ovat käsitteitä, joita on alun perin käytetty kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa. Reliaabelius tarkoittaa kokeen tai tutkimuksen toistettavuutta. Ihmistä haastatellessa ei kuitenkaan voida päästä tai odottaa, että henkilöiden ajattelu ja kokemukset olisivat kaavamaisia, aina samanlaisina esiintyviä. Validiutta tuottaa perustellusti valitut tutkimusmenetelmät ja niiden sopivuus tutkimukseen. Laadullisessa tutkimuksessa tulee pyrkiä kuvaamaan todellisuutta niin hyvin kuin mahdollista. Olen pyrkinyt tähän tavoitteeseen valitsemalla huolellisesti ja perustellusti tutkimusmenetelmän, kohderyhmän, aineiston tallentamisen ja purkamisen. Olen pyrkinyt rehellisyyteen ja aineistosta nousevaan tulkintaan. Aineiston sisäistä luotettavuutta kuvaa se, että olen aineistolla pyrkinyt kuvaamaan niitä asioita, joihin työllä haetaan vastauksia. (Hakala 2010, 22 - 23; Hirsjärvi & Hurme 2008, 188 – 189.)

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Erotilanne on inhimillisesti katsoen vaikea ja on perusteltua kiinnittää huomiota perhepalvelujen toimivuuteen. Tilanteet, jotka näkyvät erovanhempien välisinä vaikeuksia, koskettavat varsin suurta määrää lapsia. Nämä lapset kasvavat aika ajoin riitelyn, ja joskus jopa väkivallan uhkan alla. Olen samaa mieltä Antikaisen (2007, 70.) kanssa siitä, että prosessinomaisuus on tyypillistä kaikissa isoissa ratkaisuihin ja muutoksissa. Sama näkemys nousee myös aineistosta. Lastenvalvojien työ on kiireistä asiantuntijatyötä. Haastatteluiden perusteella näyttää siltä, että lastenvalvojien ja toisten sosiaalialalla työskentelevien on varsin vaikeaa päästä keskustelemaan eropalveluista ja eroauttamisen kehittämisestä. Koen, että työni yksi

ansio on tuoda eroasioita esiin yli ammattirajojen. Haastattelut ovat kasvattaneet ymmärrystäni perheiden palvelupoluista erotilanteissa. Haastateltavien anonymisuus on perusteltua sen vuoksi, ettei asiakastyöstä sanottujen kommenttien perusteella voida tunnistaa ketään henkilöitä.

Jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyöni keskittyi viranhaltioiden ja työntekijöiden näkökulmaan eropalveluissa. Eronneiden kokemukset sosiaalitoimiston eropalveluista olisi sopiva jatkotutkimuksen aihe. Mitä eronneet toivoisivat lastenvalvojan ja perhepalvelujen yhteistyöltä? Miten yhteistyövanhemmuuden tukeminen huomioitaisiin? Työntekijä hahmottaa erovanhemmuuden kysymyksiä ja tuentarpeita omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Olisi mielenkiintoista tietää miten palveluita käyttävät näkevät palveluntarpeensa.

7.3 Johtopäätökset

Olen käsitellyt opinnäytetyössäni erovanhemmuuteen liittyviä ongelmia ja pohtinut eroauttamisen kehittämistä sosiaalipalveluissa. Työssäni on kuvattu lastenvalvojen huolto- ja tapaamissopimus palvelua, koska kyseistä palvelua käytetään erotilanteissa eniten (STM Kuntainfo 1/2014). Olen avannut opinnäytteessäni huolto- ja tapaamissopimuksen oikeudellisia reunaehdoja (Koulu 2014). Lastenvalvojen sopimuspalvelu nojaa lakiin huollosta ja tapaamisoikeudesta. Osassa eroriidoissa tarvitaan käräjäoikeuden päätöstä, joka tuli esiin myös aineistoni lastenvalvojen haastatteluista.

Eroasiat tulevat vastaan myös muissa perhepalveluissa kuten perhetyössä erovanhempien välisenä riitelynä. Olen opinnäytetyössäni tarkastellut lastenvalvojen työtä erovanhempien kanssa ja tutkinut voiko eroperheiden tukemista tehostaa lisäämällä lastenvalvojen ja perhepalveluissa työskentelevien yhteistyötä eroperheiden hyväksi. Johtopäätöksenä totean, että tiedon lisääntyminen erovanhemmuudesta lisää perhepalveluissa työskentelevien taitoa kohdata ongelmia. Moniammatillista yhteistyötä on syytä lisätä, jotta jatkuvuus

erovanhemmuuden tukemisessa jatkuu lastenvalvojan sopimuspalvelun jälkeen niille vanhemmille, jotka tarvitsevat tukea.

Antikainen (2007) on tuonut esille väitöskirjassaan lastenvalvojien haastavaa työtä, johon liittyy vanhempien välisessä huolto- ja tapaamissopimuksessa avustaminen sekä sopimuksen arviointi lapsen edun kannalta. Tämä lastenvalvojien kaksijakoinen tehtävä tuli esille haastatteluaineistosta. Vanhempien ensisijainen rooli on olla sopimuskumppaneita ja lastenvalvojan tehtävä on lapsen edun arvioija. Sopimuksen tärkeä osa koskee tosiasiallista huoltoa, jolla oikeuskirjallisuudessa tarkoitetaan huollon ei-juridista puolta.

Tosiasiallisen huollon vaikeudet tulevat esiin taas perhetyön haastatteluista, jotka koskevat asiakasperheitä, joilla on vaikeuksia vanhempien välisessä yhteistyössä ja lapsen huolenpidossa. (Koulu 2014, 151, 159.) Lastenvalvojien ja perhetyön aineistossa oli myös onnistumisen kokemuksia eroperheiden tukemisessa. Lisäksi ammattilaisilla oli keinoja ja tietoja vastata avuntarpeeseen erilaisina tiedon ja ohjauksen tukitoimina.

Ero on kuormittava tilanne, jota kuvaa myös Poijulan (2007) esittämä kuvaus henkisen stressin vaikutuksista. Antikainen (2007) puhuu sen puolesta, että erotilanteessa on luonnollista tarvita apua. Eräs lastenvalvoja totesi, että ero saattaa heikentää ihan järkevänkin ihmisen toimintakykyä. Aineistossa haastateltavat kertovat asiakastyön jännitteistä, tunteista ja vaikeista ratkaisuista erotilanteessa. Aineistossa korostui keskustelun motivoinnin ja ohjaamisen taito. Haavisto ym. (2014) mukaan tämä on juuri keskeistä; eroasioista puhumiselle on oltava rakenne, jossa asianosasilla on tilaa puhua oikeassa sävyssä ja oikeista asioista, jotka auttavat ratkaisemaan ongelmia ja sopimaan. Perhetyössä korostui myös tukemisen keinona asioiden, tunteiden ja valintojen sanoittaminen sekä kannustaminen asiallisuuteen vanhempien välisessä yhteistyössä.

Tuoreessa erovaiheessa tehty huolto- ja tapaamissopimus toimii vaihdellen, riippuen vanhempien erokriisistä ja kyvystä paneutua lasten asioihin. On ymmärrettävä, ettei ole realistista odottaa, että vanhemmat pystyvät kriisissään heti löytämään

parhaimmat ratkaisut lapsen kannalta. Ajan kuluessa, erokriisin hellittäessä ja sopivan tuen avulla, vanhemmat voivat kyetä yhteistyöhön. (Panttila 2005, 13, 47; Linnavuori 2007, 21.)

Pohdin opinnäytetyössäni myös moniammatillista yhteistyötä. Yhteistä pohjaa sosiaalialan ammattilaisille on sosiaalisen toimintakyvyn ja vanhemmuuden tukeminen. Minua yhdistää tähän aiheeseen myös perheasioiden sovittelukoulutus, joka on tuonut tutummaksi lastenvalvojan tehtävää ja tukenut myös omassa työssäni perhetyöntekijänä. Olen pyrkinyt opinnäytetyössäni antamaan lukijalle tietoa erovanhemmuudesta, lasten kokemuksista, sopimuspalvelusta sekä vanhemmuuden tukemisesta haastavassa erotilanteessa. Lastenvalvojat tekevät sosiaalitoimistoissa hyvää asiantuntijatyötä ja eroauttamista on paljon tarjolla muissakin perhepalveluissa.

Haluan omalla työlläni kiinnittää huomiota kysymykseen, onko eroauttaminen joissain tilanteissa liian erillistä lastenvalvojan sopimuspalvelusta.

Moniammatillinen yhteistyö vaatii aina perustelunsa; mitä lisähyötyä siitä on asiakkaan saaman palvelun kannalta. Yhteistyö tai parityöskentely vaatii onnistuakseen paljon keskustelua, tiedon ja kokemuksen jakamista. Antikainen (2007) ja Valjakka (2002) ottavat kantaa myös siihen, että riittävän useat tapaamiskerrat ja mahdollisuus saada työpari neuvottelutilanteeseen, on osa huolellista sopimuksen valmistelua ja joka edistää sopimuksen toimivuutta (Valjakka 2002, 63 -65; Antikainen 2007, 16).

Osaan erotilanteista liittyy hetkellisesti vanhemmuuden heikentymistä. Osa erovanhemmista kuitenkin jatkaa riitelyä niin aineiston kuin myös Ranssi-Matikaisen mukaan (2012, 166.) vuosia eteenpäin. Huolto- ja tapaamissopimuslaki, sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki ohjeistavat toimimaan niin vanhempia kuin myös ammattilaisia yhteistyössä lapsen ja perheen hyvinvoinnin tueksi.

Sosiaalihuoltolaki ohjeistaa tekemään työtä yli toimialarajojen.

Koulun (2014) ja Auvisen (2002) mukaan on perusteltua, että lapseen liittyvistä huollon yksityiskohdista sovittaisiin pääosin oikeuden ulkopuolella. Niin sanotun

sovinnollisuusideaalin oletus on, että vanhempien solmima sopimus on lähtökohtaisesti parempi kuin käräjäoikeudessa hankittu. Aineistoni pohjalta voidaan sanoa, että perhepalveluissa tuetaan perheitä erokysymyksissä. Aineistoni perusteella totean kuitenkin, että lastenvalvojien ja perhepalveluissa toimivien yhteistyötä olisi hyödyllistä tiivistää, jotta sopimustukea tarjottaisiin ennen eroriitojen vaikeutumista. Oikeus ei ole aina paras areena arvioida lapsen huolenpidon toteutumista. Oikeudellista käsittelyä kuitenkin tarvitaan, kun muunlainen asian sopiminen ei ole mahdollista. Tällöin oikeustoimi ottaa ratkaisijan roolin. Sovittelumenettely ei useinkaan sovi, jos suhteessa on ollut räikeitä väärinkäytöksiä perheen jäsentä kohtaan kuten väkivaltaa. (Koulu 2014, 392 – 393; Auvinen 2002, 114.)

Haluan kiinnittää huomiota näihin erotilanteisiin, jotka heikentävät lapsen kasvuolosuhteita pitkän aikaa. Haaviston ja kumppaneiden (2014) hanke perheasioiden sovittelusta on yksi keino lisätä tukea erovanhemmille peruspalveluiden tasolla. Fasper-hanke on uskoakseni myös reagointia erovanhempien tarvitsemaan apuun ja sovitteluun erokysymyksissä. Nähtäväksi jää tuleeko sosiaalipalveluihin perheasioiden sovittelu vartenotettavaksi eropalveluksi. Huolto- ja tapaamissopimus neuvottelu on sopiva tilanne vanhemmuuden tukemiselle, koska sopimukseen kirjattavilla ja vanhempien keskinäisesti sopimilla asioilla voidaan ohjata sovinnolliseen ja lapsen hyvän huomioon ottavaan erovanhemmuuteen. (Koulu 2014, 381, 389; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 §.)

Eroamisen yleisyys ja erosta puhuminen on vähentänyt mielestäni avunhakemisen kynnystä. Perhesuhteisiin ja vanhemmuuteen kuuluu vaikeuksia ja on hyvää vanhemmuutta hakea apua itselleen ja lapsille, joko omasta verkostostaan tai palveluista. Muutokset tuovat mukanaan usein turvattomuutta, mutta sopivalla tuella päästään vaikeuksista voittoon – oli se sitten tavallista rauhallista arkea tai onnea uudessa parisuhteessa.

Lähteet

Aaltonen, A-N. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita Publishing.

About Cafcass. Viitattu 19.9.2015. <http://www.cafcass.gov.uk/about-cafcass.aspx>.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uud. p. Riika: Vastapaino.

Antikainen, M. 2007. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Väitöskirja. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kuopion yliopiston julkaisu.

Auvinen, M. 2002. III Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Lapsen asema erossa. Toim. Litmala M. Juva: WSOY lakitieto. s.114.

Avoliittolaki. 16.4.1987/411. Viitattu 13.12.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>.

Bergman-Pyykkönen, M. 2011. Perheasioiden sovittelu – johdatus aiheeseen. Luento. 22.11.2011 Perheasioiden sovittelun erityisosaaja koulutus. Kuopio.

Broberg, M. & Hakovirta, M. 2009. Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Kääriäinen, A. & Hämäläinen, J. & Pölkki, P. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki.

Cafcass' role in divorce and separation. Viitattu 19.9.2015.
<https://www.cafcass.gov.uk/about-cafcass/divorce-and-separation.aspx>.

Castren, A-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus University Press.

Eskola, J. & Vastamäki J. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. 3. painos. Juva: PS-kustannus.

Haavisto & Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski. 2014. Perheasioiden sovittelun uudet tuulet: havaintoja, mallinnuksia ja arvioita FASPER-hankkeen pohjalta. Helsinki: Suomen sovittelufoorumi.

Hakala, J. 2010. Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. 2010. Aaltola, J. & Valli, R. toim. 3. painos. PS-kustannus: Juva.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2009. Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki.

Heikkinen, H. 2010. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. 3. painos. Juva: PS-kustannus.

Hirsjärvi, S. 2009. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Tutki ja kirjoita. Uud. 13 p. 2009. Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Helsinki: Tammi, 129.

Hirsjärvi, S., Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hämäläinen, J. 2010. Kallit erot - selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvokeskus. Viitattu 20.5. 2015. ISBN 978-951-9424-71-2 (pdf).

Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2010. Aaltola, J. & Valli, R. toim. 3. painos. Juva: PS-kustannus.

Kasvatus- ja perheneuvonta, perheasioiden sovittelu. Viitattu 14.6.2015. <http://stm.fi/kasvatus-perheneuvonta>.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WSOY.

Keurulainen, A. 2014. Muuttuva suomalainen perhe. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 76.

Koulu, S. 2014. Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset. Väitöskirja. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa: Hansaprint.

KvaliMOTTV verkkosivut. Puolistrukturoitu ja strukturoitu haastattelu. Viitattu 25.11.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo. 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki.

Laki lapsen elatuksesta. 5.9.1975/704. Viitattu 23.4.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704#L1>.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 8.4.1983/361. Viitattu 5.3.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L1P3>.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 11.4.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140315>.

Lapset, nuoret ja perheet. Perheasioiden sovittelu. Päivitetty 5.5.2015. Viitattu 14.6.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perheasioiden-sovittelu>.

Lasola, M. 2009. Perhe-elämän oikeusolot. Oikeusolot 2009. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 224.

Lastensuojelun käsikirja, Valvotut tapaamiset, THL. Viitattu 14.6.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/valvotut-tapaamiset>.

Liian kallis ero. Suomen toinen erofoorumi. Mitä lapsiperheiden ero maksaa. Helsinki 2010. Professori Juha Hämäläinen. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 11.4.2015.
http://socom.fi/dokumentit/kehikko/tietopankki/eroprosessi/Huoltoriitojen_kustannusselvitysesitys.pdf.

Linnavuori, H. 2007. Lastenkokemuksia vuoroasumisesta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Mahkonen, S. 2008. Perhesovittelu. Selvitys avioliittolaissa 1987 säädetyistä perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa. Lastensuojelun keskusliiton Neuvo-projekti 31.1.2008.

Mahkonen, S. 2002. Lapsen oikeudellinen asema. Teoksessa Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Toim. Sinkkonen, J. Helsinki: WSOY, 143.

Mantle, G. 2008. Journal article citation: British Journal of Social Work, 38(3), April 2008, pp.431-443. Oxford University Press. Social Care Online. Viitattu 16.12.2015.
<http://www.scie-socialcareonline.org.uk/?q=divorce%20cass>.

Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Väitöskirja. University Library of Jyväskylä.

Mäenpää, M. & Poutiainen, S. 2009. Vanhemmat ja lapset – erossa ja eron jälkeen. Teoksessa Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Toim. Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki.

Nevalainen, T. 2015. Huoltajuuden sovittelu tehostuu. Keskisuomalainen 21.9.2015, 8.

Oikeus.fi/tuomioistuimet. Riita-asiat. Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu valtakunnalliseksi. Julkaistu 9.5.2014. Viitattu 19.9.2015.
http://www.oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/riita-asiat_1/asiantuntija-avusteinenhuoltoriitojensovitteluvaltakunnalliseksi.html.

Palmunen, A. 2009. Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhempaisuudesta. Teoksessa Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Toim. Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti.

Panttila, R. 2005. Kahden kodin lapsuus: katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja, ISSN 1795-701X; 1.

Perheasioiden sovittelu, THL-verkkosivut. Viitattu 14.6.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perheasioiden-sovittelu>.

Perheasiainsovittelu 2014. Oikeus.fi. Viitattu 14.6.2015.
<http://oikeus.fi/fi/index/esitteet/perheasioidensovittelu.html>.

Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Kirjapaja.

Pösö, T. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Perhesuhteet puntarissa. Toim. Sevon, E. & Notko, M. Gaudeamus Helsinki University Press. s 93,95.

Ranssi-Matikainen, H. 2012. Yhdessä sittenkin: kokemukset erokriisistä, vertaistuesta ja muutoksesta parisuhteessa. Väitöskirja. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Porvoo: Bookwell.

Rönkä, A. & Sallinen, M. 2008. Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Perhesuhteet puntarissa. Toim. E. Sevon ja M. Notko. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press/Palmenia, 43 – 44.

Salo, S., 2009. Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. Teoksessa Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Toim. A. Kääriäinen, J. Hämäläinen ja P. Pölkki. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki.

Separated Parents Information Programme (SPIP). Viitattu 19.9. 2015.
[https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/separated-parents-information-programme-\(spip\).aspx](https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/separated-parents-information-programme-(spip).aspx).

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WSOY.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 13.12.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.

STM, kuntainfo 1/2014. Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu valtakunnalliseksi 1.5.2014 lukien. Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivut. Viitattu 23.4.2015. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1882497>.

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa: Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.

Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014 – 2019. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:19. Viitattu 14.6.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116168/URN_ISBN_978-952-00-3496-2.pdf?sequence=1.

Trinder, L., Jenks & C., Firth, A. Journal article citation: Child and Family Law Quarterly, 22(2), 2010, pp.234-257. Jordan Publishing. Social Care Online. Viitattu 16.12.2015. <http://www.scie-socialcareonline.org.uk/?q=divorce%20cass>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Ulkoasiainministeriö. Yleissopimus lasten oikeuksista (1989). Päivitetty 20.11.2014. Viitattu 7.6.2015. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=68142>.

Utrio, K. 2001. Perhekirja. Eurooppalaisen perheen historia. Hämeenlinna: Amanita.

Valjakka, E. 2002. II Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Lapsen asema erossa. Toim. M. Litmala. Juva: WSOY.

Wallerstein, J.& Lewis, J.& Blakeslee, S. 2007. Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina. Therapie-säätiö. Vaajakoski: Gummerus.

Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. toim. 3. painos. Juva: PS-kustannus.

Warshak, R. A. 2012. Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Juva: Gummerus.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. Viitattu 15.11.2015. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>.

Liite 1 lastenvalvojan haastatteluteemat

kevät 2015

Opinnäytetyö YAMK, Tuija Mehto

Esitieto: lastenvalvojan työkokemus vuosina _____

Lastenvalvojan työ

- millaista asiakastyötä
- ajankäyttö asiakastyössä

”Helppo” huolto- ja tapaamissopimusneuvottelu

- millaisia piirteitä

”Hankala” huolto- ja tapaamissopimusneuvottelu

- millaisia piirteitä
- miten työskentely eroaa verrattuna helppoon

Sosiaalitoimiston perheasioiden sovittelu

- millaista
- miten sinne ohjataan asiakkaita

Sosiaalitoimiston eropalvelut

- kehittäminen

Kysymys työparityöskentelystä:

Käräjäoikeuden sovittelussa työskentelee huoltajien kanssa kaksi eri alan ammattilaista; tuomari ja sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilainen. Voisiko mallia käyttää myös peruspalveluissa siten, että lastenvalvojan työparina työskentelisi sosiaalihuollon, terveydenhuollon tai lastensuojelun ammattilainen? Visioi työparityöskentelyä?

Liite 2 perhetyön esimiehen haastatteluteemat

kevät 2015

Opinnäytetyö YAMK, Tuija Mehto

Esitieto: lapsiperhetyöhön liittyvä työkokemus vuosina_____

Perhetyö

- lapsiperhe + ero

Sopuisa erotilanne lapsiperheessä

- millaisia piirteitä

Riitainen erotilanne lapsiperheessä

- millaisia piirteitä

- miten työskentely eroaa verrattuna helppoon

Sosiaalitoimiston eropalvelut

- Miten eroperheiden tukemista voitaisiin kehittää perhetyössä?

Kysymys työparityöskentelystä:

Hyötyisivätkö vanhemmat siitä, että lastenvalvojan työparina työskentelisi esimerkiksi sosiaaliohjaaja, joka voisi pitää yhteyttä perheeseen huolto- ja tapaamissopimuksen jälkeen, jolloin olisi mahdollista tukea muutoksen sujumista ja yhteistyövanhemmuutta? Visioi työparityöskentelyä!

Liite 3 perhetyöntekijän haastatteluteemat

kevät 2015

Opinnäytetyö YAMK, Tuija Mehto

Esitieto: perhetyöntekijän työkokemus vuosina _____

Perhetyöntekijän työ

- lapsiperhe + ero
- tuki omaan työhön ja työnohjaus

Sopuisa erotilanne lapsiperheessä

- millaisia piirteitä

Riitainen erotilanne lapsiperheessä

- millaisia piirteitä
- miten työskentely eroaa verrattuna helppoon

Sosiaalitoimiston eropalvelut

- Miten eroperheiden tukemista voitaisiin kehittää perhetyössä?

Kysymys työparityöskentelystä:

Hyötyisivätkö vanhemmat siitä, että lastenvalvojan työparina työskentelisi esimerkiksi sosiaaliohjaaja, joka voisi pitää yhteyttä perheeseen huolto- ja tapaamissopimuksen jälkeen, jolloin olisi mahdollista tukea muutoksen sujumista ja yhteistyövanhemmuutta? Visioi työparityöskentelyä!

<p>Liite 4 Näyte aineiston taulukoinnista</p> <p>1. Millaista asiakastyötä lastenvalvojan huolto- ja tapaamissopimusneuvottelut ovat?</p> <p>Ajankäyttö asiakastyössä?</p>	<p>a) Millaisia piirteitä liittyy sovinnollisiin huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluihin?</p>	<p>b) Millaisia ongelmia liittyy vanhempien huolto- ja tapaamissopimus neuvotteluihin?</p>	<p>c) Miten lasten tarpeet tai mielipide huomioidaan neuvotteluissa? Tapaamisrytmi?</p>
<p>1. lastenvalvoja</p> <p>Työ mielenkiintoista ja raskasta, paljon voimakkaita tunteita. Asiakastyössä kiehtoo erilaisten ihmisten ja perheiden kohtaaminen. Työssä tulee näkyviin suomalaisten perheiden tila, myös talouden suhteen. Asiakkaat eivät edusta mitään tietyn tyyppisiä perheitä. Asiakastilanne ei pelkkä sopimusasia. Asioinnin alussa hahmottaa perheen tilannetta ja arvioi tarvitseeko työparia, ja tarvittavaa aikaa. Keskustelee ja valmistelee vanhemman/-pien kanssa tapaamista. Tarpeen mukaan lähetän info-esitteen Tapaamiskerrat vaihtelevat paljon; yhdestä muutamiin kertoihin tai vuosien ajan. Edellytän yhteistä käyntiä. Aikoja myös eroasiaa vasta miettiville.</p>	<p>Eivät sekoita parisuhteeseen liittyviä asioita lasten asioihin. Keskitytään vain lasten asioista sopimiseen.</p> <p>Vanhemmilla ei ole mitään erityistä mielenterveys- tai päihdeongelmia ja elämä on muuten kunnossa. Perheessä ei ole ollut väkivaltaongelmaa. Lapsilla ei myöskään ole mitään erityisiä ongelmia tai sairauksia.</p> <p>Vanhemmat ovat yhteisen eropäätöksen takana.</p>	<p>Vanhemmat eivät pysty erottamaan parisuhteeseen ja lasten asioihin liittyviä asioita toisistaan, vaan ne sekoittuvat keskenään joka ajan.</p> <p>Riidellään: ositusasioista, huonekaluista, vanhoista asioista tai sukulaista.</p> <p>Jättäjä/jätetty asetelma</p> <p>Vakava mielenterveys- tai päihdeongelma, perheväkivalta tuo omat vaikeutensa lasten tapaamiskuvioihin.</p> <p>Sopimusten tekeminen on hyvin vaikeaa vaitonaisten vanhempien kanssa. Vanhempia voi tavata myös erikseen, jos puhuminen on vaikeaa.</p>	<p>Yhteishuoltajuus ei määrittele tapaamisrytmiä; perheillä yksilöllisiä tilanteita.</p> <p>Vuorottelevaa asumista mietittävä tarkoin LV:n avustuksella, että sopimus lapsen edun mukainen. Työntekijälläkin on enemmän vastuuta ja täytyy ottaa enemmän kantaa kun on kyse vuorottelevasta asumisesta.</p> <p>Vanhemmat yleensä kertovat eroaikeesta lapsilleen. Ei tapaa yleensä lapsia. Joskus joku vanhempi tuonut murrosikäisen tyyli tehdä tätä työtä, jos lapsia tavataan. Lapsen vastuulle ei voida laittaa päätöstä miten eroasioista sovitaan. Tapaamisasiat tai vuorottelurytmi voi muuttua, jos tulee esimerkiksi uusi kumppani.</p>